

JAMES I. I ENGLSKI KATOLICI

Bešker, Kristian

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:790640>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

James I. i engleski katolici

KRISTIAN BEŠKER

Split, 2021.

ODSJEK ZA POVIJEST
DIPLOMSKI STUDIJ POVIJESTI I FILOZOFIJE
EUROPSKA I SVIJETSKA POVIJEST RANOG NOVOG VIJEKA

James I. i engleski katolici

Student:

Kristian Bešker

Mentor:

prof.dr.sc., Josip Vrandečić

Split, lipanj 2021.

1. Sadržaj

Sadržaj

2. Uvod	1
3. James I. (VI.) u Škotskoj i položaj engleskih katolika za vrijeme Elizabete I.	3
3.1. Vladavina Marije Stuart i rođenje Jamesa I.	3
3.2. Doba regenata i djetinjstvo Jamesa I.	8
3.3. James I. (VI.) Stuart od početka samostalne vladavine u Škotskoj do odlaska u Englesku	11
3.4. Politička ideologija Jamesa I. (VI.) Stuarta	15
3.5. Katolici u doba Elizabete I.	20
4. Vladavina Jamesa I. u Engleskoj i odnos s engleskim katolicima	30
4.1. Dolazak Jamesa I. na engleski tron	30
4.2. Konferencija u palači Hampton	36
4.3. Barutna urota	40
4.4. Posljedice Barutne urote	47
4.5. Španjolski brak, Tridesetogodišnji rat i smrt kralja Jamesa	60
5. Zaključak	69
6. Bibliografija	82
Sažetak	86
Abstract	87

2. Uvod

Ovaj rad će se baviti međuosobnostima između engleskih katolika i Jamesa I. (VI. Škotski) Stuarta (1566.- 1625.) i posljedično s time i odnosima kraljevskih ljudi i institucija prema engleskim katolicima.

To ovaj rad vremenski i tematski stavlja u povijesne okolnosti 16. i 17. st. Doba reformacije, protureformacije te početak stvaranja modernih, nefeudalnih država u smislu političkog ustrojstva.

Proces reformacije i protureformacije pogodio je i Englesku. Od stvaranja "nacionalne" Anglikanske crkve Henrika VIII., daljnje kalvinizacije za vrijeme njegova sina Edwarda VI., pokušaja rekatalizacije zemlje za vrijeme Marije Tudor, te stavljanje u praksu "srednjega puta"¹ Anglikanske crkve za vrijeme Elizabete Tudor. Zbog pozicije engleskoga monarha kao prvotno glave, a kasnije glavnog upravljača Anglikanske crkve javlja se zamršena situacija za dvije vrlo različite kršćanske struje, za koje se čak može reći i da su međusobno neprijateljski nastrojene: puritance i katolike. Obje denominacije imaju neugodne političke i vjerske implikacije po englesku kraljevsku krunu. Puritanci, skup raznoraznih kalvinističkih idejnih strujanja svoje zajedničko ime duguju svome radikalnom moralizmu, iz kojega proizlaze ideje o zajednici vjernika kao vrhovnom duhovnom autoritetu. Najbolji primjer takvih ideja predstavlja škotski prezbiterijanizam. Katolici s druge strane svojevrsan problem predstavljaju viđenjem pape kao poglavara crkve, te pitanjem o moći pape nad svjetovnim kraljevima. Ono što se ne smije zaboraviti da je povijesni period u koji je ovaj rad smješten duboko označen religijom. Religija u razdoblju 16. i 17. st. nije samo društveni problem ili pak problem osobne savjesti, već i prvoklasni politički problem.

Tematski, rad je podijeljen na tri cjeline. Prva se bavi Jamesom I. (VI.) Stuartom i njegovom vladavinom u Škotskoj te pozicijom engleskih katolika prije njegovog dolaska na englesko prijestolje. Druga tematska cjelina će se baviti Jamesom I i engleskim katolicima do tzv. Barutne urote. Treći će se dio baviti Barutnom urotom te njenim posljedicama na suosobnost engleskih katolika i engleske krune.

Nažalost ovaj rad ima i neke svoje nedostatke. Prvi razlog leži u tome što rad neće prikazivati međuosobnost protestanata. Kako bi se u potpunosti shvatilo ovo razdoblje povijesti

¹ Tzv. *via media* ideju koju je propagirao nadbiskub od Canterburyja Thommas Cramer. U originalu traženje srednjeg puta između luterana i kalvinista, u razdoblju Elizabete I. tu dolazi i katoličanstvo.

Engleske treba shvatiti odnose između raznih engleskih protestantskih strujanja. Ipak će rad pokušati, gdje to utječe na engleske katolike, objasniti međuodnos engleske krune i protestantskih struja.

Prostorno gledajući rad će se osvrutati većinom na prostore Engleske. Što je i njegov drugi značajniji nedostatak. Događanja na "kontinetu" će biti uzeta u obzir samo ako postoje neki faktori koji su utjecali, ili potencijalno utjecali, na politiku Jamesa I. prema engleskim katolicima. Izuzetak tome je jedan dio posvećen kraljevanju Jamesa I. (tada škotskog VI.) u Škotskoj. Taj njegov škotski period je uvelike oblikovao njegove stavove koje će prenijeti u svojoj vladavini združenim krunama Škotske, Engleske i Irske. Naravno, posljedično s time i njegov odnos prema samim katolicima u Engleskoj.

3. James I. (VI.) u Škotskoj i položaj engleskih katolika za vrijeme Elizabete I.

Prije nego se krene objašnjavati odnose između engleskih katolika i Jamesa I. potrebno je prvo razmotriti razdoblje koje je tome prethodilo. Proučavanje Jamesovog škotskoga razdoblja potrebno je za shvaćanje njegove, da se poslužim jungijanskim izrazom, vladarske persone. Pogotovo zato što je on svoje, više-manje, iskreno mišljenje o tome što je to kralj, koje su njegove dužnosti i kako se treba ponašati prema svojim podanicima iznio u svoja dva kapitalna djela za proučavanje njegove političke misli: *Basilikon doron* i *The Trew Lawe of Free Monarchies*.² Nadalje, neka djelovanja iz njegovog škotskoga razdoblja će utjecati na percepciju engleskih katolika prilikom njegovoga dolaska na engleski tron.

Drugi dio će se pak baviti engleskim katolicima za vrijeme vladavine Elizabete I. U njemu ću pokušati prikazati elizabetansku ostavštinu prema engleskim katolicima te kako je ona utjecala na jakobinski period. Dolazak Marije Stuart u Englesku, ustanak sjevernih grofova, napad "Nepobjedive Armade", te problematična engleska emigracija (bilo vojna bilo intelektualna) biti će problematične točke vladavine "djevičanske kraljice".

3.1. Vladavina Marije Stuart i rođenje Jamesa I.

James VI. Stuart rodio se 1566. u Edinburghu u tadašnjem Škotskom kraljevstvu. Sin Marije Stuart, poznatije kao Marija kraljica Škota, te Henrya Stuarta, poznatijega kao lord Darnley. Roditelji su imali "krv" engleske dinastije Tudor preko Margaret Tudor, što će Mary Stuart kao i njenoga sina Jamesa, učiniti potencijalno najjačim pretendentima na engleski tron. To će se za Mariju kasnije pokazati smrtonosnim, dok će se za Jamesa to pokazati, takoreći, spasonosnim.

Marijin brak s Darnleyem nije dočekan s velikom radošću u Škotskoj. Primarni razlog leži u tome što su oboje bili katolici, te su kao takvi prezbiterijanskom škotskom Kirku izgledali kao produžena ruka papinstva.

² Punih naziva *Basilikon doron. Or his Maiesties instuitions to his dearest sonne, Henry the prince* (Kraljev dar. Ili upute njegovog veličanstva svome najdražem sinu, princu Henryu.) te *The Trew Lawe of Free Monarchies: The Reciprocal and Mutual Duty Betwixt a Free King and His Natural Subjects* (Istinski zakon slobodnih monarhija: Recipročna i međusobna dužnost između slobodnoga kralja i njegovih subjekata.) Naslovi su doneseni iz kasnije Engleske transkripcije, a ne iz izvorne Škotske.

Škotski Kirk etablirao se za vrijeme Marijinog školovanja u Francuskoj te njenoga eventualnog braka s Franjom II. Valois 1558. g. U vrijeme njenoga izbavanja iz Škotske regenticom je bila njena majka Marija Guise. Rod Guise vjerojatno je najpoznatiji po svojoj ultrakatoličkoj poziciji za vrijeme Francuskih vjerskih ratova gdje su se etablirali kao vođe tzv. Katoličke lige. Sličnu poziciju gajila je i Marija Guise u Škotskoj, što je dovelo do sukoba s tzv. Lords of congregation (Kongregacijski lordovi). Ta se skupina sastojala većinom od plemića koji su bili za reformu crkve u Škotskoj i to primarno na prezbiterijskom modelu. Iste godine, točnije 1560. g., umiru i Marija Guise i Franjo II. Valois, što ujedno označava pobjedu Kirka i prezbiterijskoga načela u Škotskoj, kao i povratak Marije Stuart nazad na rodni Škotski tron.³

Povratak Mary Stuart, kao katoličke kraljice u reformiranu zemlju otpočetak je izgledao problematičan. Ipak, njen polubrat, koji je rođen izvan bračne postelje, James Stewart (poznatiji kao grof od Moraya) i *de facto* vođa kongregacijskih lordova postao je njen, uz Williama Maitlanda, glavni savjetnik vladavine Škotskom. Pokazala je svoju pragmatičnu stranu tako što je odbila parlamentarne zaključke poput novih aktova o vjeri, prekida odnosa s papinstvom te slavljenju misu, ali nije zabranjivala takve stavove svojim podanicima.⁴ Već se odlučila za neutralni put koji je uključivao slobodu ispovjedanja vjere i katolicima i protestantima. Kao što je već rečeno, ovu odluku, zbog Marijine političke pozicije, treba shvatiti primarno kao pragmatičnu, a ne kao nekakav poziv na toleranciju. Ipak je to bila iznimno napeta situacija, koja je samo čekala dovoljno kontroverzan trenutak da "eksploDIRA." Što će se i dogoditi u Marijinom izboru lorda Darnleya za svoga novoga supruga.

Ubrzo se Moray, zajedno s još nekim protestantskim plemićima, pobunio 1565. g. nakon ženidbe kraljevskog para. Taj događaj će u Škotskoj povijesti ostati upamćen kao Chaseabout raid⁵. Kao i što sam naziv implicira, suprostavljene vojske su se ganjale po Škotskoj, a da pritom nije došlo do nekoga značajnijega sukoba. Sam grof Moray nije uspio prikupiti neku značajniju podršku. Kraljica Mary ojačala je svoju poziciju tako da je na slobodu pustila Georgea Gordona (poznatijeg kao lord Huntley) te očekivanim dolaskom Jamesa Hepburna (poznatijeg kao grof Bothwell) iz izgnanstva u Francuskoj. Osjetivši kako

³ Retha M. Warnicke, *Mary Queen of Scots* (London i New York: Routledge, 2006.), 54-58.

⁴Isto, 72- 75.

⁵ Ovaj naziv je vrlo teško prevesti, ali nekakav suvisao prijevod bi bio: jurenje okolo, ili pak, besciljno jurenje.

mu je pozicija slaba, grof Moray je odlučio pobjeći, privremeno, kako će daljni tijek događaja pokazati, u Englesku.⁶

No, bračna sreća kraljevskoga para neće dugo potrajati. Glavni razlog leži u tome što je Darnley zahtijevao da postane punopravni kralj, a ne samo kraljevski princ, preko svoga braka s Mary. Ona je to odbila i to je počelo "pucati" u odnosima između Mary i Darnleya. Ipak, Mary je zatrudnjela u rujnu 1565. g. Čak ni trudnoća nije popravila odnose između Darnleya i Mary, pošto se pojavila glasina kako je pravi otac djeteta Marijin talijanski tajnik David Rizzio.⁷ Darnley je počeo kovati zavjeru s dojučerašnjim protestantskim neprijateljima oko ubojstva Rizzia. Glavni zavjernik među tim protestantima bio je zloglasni Patrick Ruthven (poznatiji kao lord Ruthven). Dana 9. travnja 1566. g., Darnley i Ruthven s još nekoliko urotnika su provalili u palaču Hoolyrood u namjeri da ubiju Rizzija. Kada su ga uhvatili, izboli su ga na smrt te su neki od urotnika navodno prijetili samoj Mariji i njenome još nerođenom djetetu.⁸ Ovo napeto stanje je lord Moray iskoristio kako bi se vratio u Škotsku i pomirio s kraljicom Marijom. Što je rezultiralo njegovim povratkom u kraljičino Tajno vijeće.

Dana 16. lipnja 1566. g., malo više od tri mjeseca nakon ubojstva Rizzia na svijet je došao James I. No, čak ni rođenje zdravoga sina nije popravilo odnose među supružnicima. James I. kršten je po katoličkome obredu kao James-Charles od strane Johna Hamiltona nadbiskupa od Saint Andrewsa, a kumovi su mu bili (iako nitko od njih nije došao osobno već su poslali izaslanike): Elizabeta I. Tudor, Karlo IX. Valois i Emanuel Filibert od Savoje.⁹ Darnley, najvjerojatnije iz vlastite objesti, nije sudjelovao na krštenju svoga sina u Stirlingu. Naime, strani diplomati poimenice, engleski Bedford i francuski du Croc, odbijali su priznati Darnleyeve pretenzije na to da je on punopravni Škotski kralj i odbijali su ga tako oslovljavati. Darnley je tijekom toga dana tri puta pokušao dobiti du Croca da dođe u njegove odaje ili pak da mu osigura termin za razgovor, što je du Croc odbio. Glavni razlog vidio je u tome što Darnley više nije bio u dobrim odnosima s Marijom. Iz čega se zapravo vidi da du Croc Darnleya nije vidio kao pravoga kralja, pošto nije htio narušiti odnose s Marijom. Slična

⁶ Isto, 110-111.

⁷ Isto, 114.

⁸ Isto, 118-119.

⁹ Isto, 123-124., 132-133.

situacija dogodila se kada je neki Englez slučajno oslovio Darnleya kao kralja, na što ga je engleski ambasador Bedford ukorio.¹⁰

Darnley je nekoliko tjedana prije svoje smrti u eksploziji u Kirk O' Fieldu obolio od pretpostavlja se, velikih boginja. U tome razdoblju činilo se kako se popravlja odnos između njega i njegove supruge. Ipak, na noć između 9 i 10. veljače 1567. g. njegovo tijelo je pronađeno u vrtu u Kirk O' Fieldu.¹¹ Za uzrok smrti su se uzimale posljedice eksplozije, iako je postojalo glasina kako je Darnley ugušen čiji je glavni propent bio duhovni vođa Kirka John Knox. Alan Stewart podržava Knoxovu verziju događaja navodeći izvješće o tome kako nije bilo nikakvih tragova paljenja na Darnleyu, bilo na tijelu bilo na odjeći.¹² Alison Weir je puno skeptičnija glede Knoxovih navoda, jer nijedan onodobni izvještaj kako ona ističe, ne pokazuje znakove modrenja od posljedica asfiksije niti ikakvih drugih znakova gušenja poput modrica oko vrata.¹³ Glavni sumnjivci za ubojstvo Darnleya bili su Bothwell, grof Moray i grof Morton. Sumnje su sada padale i na samu kraljicu Mariju koja se zbližila s Bothwellom i postojale su glasine o njihovoj izvanbračnoj aferi. Situaciji nije pomogao ni sami Bothwell, koji je oteo Mariju i silovao je.¹⁴ Ipak, postojale su onovremene sumnje kako Mary zapravo nije bila oteta niti silovana. Jedan od najzanimljivijih proponenata te teorije bio je bivši Marijin i budući Jamesov osobni učitelj: George Buchanan. U svome djelu "*A detection of the actions of Mary Queen of Scots concerning the murther of her husband, and her conspiracy, adultery, and pretended marriage with the Earl Bothwell and a defence of the true Lords, maintainers of the King's Majesties action and authority*", kao što se i vidi iz samoga naslova, optužuje Mariju za nevjeru s Bothwellom i urotu protiv svoga zakonitoga muža. Situaciji nije pomogla niti ženidba Marije s Bothwellom. James Melville obavještava kako je Marija Stuart ipak bila silovana, što nam potvrđuje i John Lesly, koji ipak nije bio osobno prisutan za vrijeme Marijina zatočeništva. Nadalje, Melville ističe kako se Marija Stuart

¹⁰ Alan Stewart, *The Cradle King: The Life of James VI. and I., the First Monarch of United Great Britain* (New York: St. Martins Press, 2003), EPUB e-knjiga, poglavlje 2, paragraf 6.

¹¹ ISTO, paragraf 13-14.

¹² ISTO, paragraf 14.

¹³ Allison Weir, *Mary Queen of Scots, and the Murderer of Lord Darnley* (Nema mjesta izdavanja: Random House Publishing Books, 2003.), EPUB e-knjiga, poglavlje 15, paragraf 25.

¹⁴ ISTO, poglavlje 22, paragraf 27-28. Također vidi Alan Stewart, *The Cradle King: The Life of James VI. and I., the First Monarch of United Great Britain* (New York: St. Martins Press, 2003), EPUB e-knjiga, poglavlje 2, paragraf 23.

morala udati za Bothwella nakon toga.¹⁵ Kako ističe autorica Warnicke, Marijina ženidba za Bothwella nažalost je bila više pravilo nego iznimka u ondašnje vrijeme.¹⁶

Njen brak s Bothwellom pokazao se izrazito nepopularnim, jer ga se smatralo ubojicom Darnleya. Ubrzo su se tzv. lordovi konfederacije pobunili te se "sukobili" s Marijinom i Bothwellovom vojskom kod Carberry Hilla 15.6.1567. g. Sukoba zapravo i nije bilo jer su se u pregovorima Marijine snage raspale, Bothwellu je osiguran slobodan bijeg, a Mary je bila zatočena u dvorcu Loch Leven, odakle je i pobjegla u Englesku iduće godine.¹⁷

Gorkom ironijom, Marija je posljednji put vidjela svoga sina od 21.-24.4.1567. g. u dvorcu Stirling gdje je bio pod tradicionalnom zaštitom grofova Mar. Već 24.4. bila je oteta i silovana od strane Bothwella.¹⁸ Buchanan je opet iskoristio njen posjet Stirlingu kako bi je optužio da je htjela ukrasti maloga Jamesa i dati ga na čuvanje Bothwellu, koji ga je potencijalno htio ubiti kako bi osigurao Škotsku krunu svojoj djeci.¹⁹ Ipak, to nije istina, jer je Marija, bilo iz ljubavi prema svojem sinu i nasljedniku, bilo iz vlastitog samodržanja, savjetovala grofa Mara da što više pazi na mladoga Jamesa.²⁰

Dana 24.6.1667. g. Marija Stuart bila je prisiljena abdicirati u korist svoga jednogodišnjega sina Jamesa i regenta Moraya.²¹ Najveći dar njenoga života, mali sin James će postati političko oružje protiv njene vlasti. Pošto je plemstvo u njemu imalo legitimnog nasljednika škotskih kraljeva, sada nepopularna Mary im više nije bila potrebna. Imali su mladoga kralja kojega su potencijalno mogli odgojiti po svojoj mjeri, ili su bar tako mislili.

Nažalost, tragična sudbina Mary Stuart ovdje ne završava. Svojim bijegom u Englesku, kao direktni pretecent na prijestolje Elizabete II., postat će dio raznih konspiratornih aktivnosti koje će je na kraju i koštati života.

¹⁵Retha M. Warnicke, *Mary Queen of Scots* (London i New York: Routledge, 2006.), 153-154.

¹⁶ Isto, 154.

¹⁷ Allison Weir, *Mary Queen of Scots, and the Murderer of Lord Darnley* (Nema mjesta izdavanja: Random House Publishing Books, 2003.), EPUB e-knjiga, poglavlje 25, paragraf 11-14.

¹⁸ Isto, poglavlje 22, paragraf 1-5.

¹⁹ Isto, poglavlje 22, paragraf 3.

²⁰ Isto, poglavlje 22, paragraf 10.

²¹ Retha M. Warnicke, *Mary Queen of Scots* (London i New York: Routledge, 2006.), 164.

3.2. Doba regenata i djetinjstvo Jamesa I.

Za vrijeme kada James još nije postao kralj izmijenila su mu se tri regenta: već spomenuti Moray, njegov djed s očeve strane, Matthew Stewart (poznatiji kao grof od Lennox), te James Douglas (poznatiji kao grof Morton). Inače slab autoritet krune u tadašnjoj Škotskoj postao je još izraženiji za vrijeme regenstva. Moray i Lennox bili su ubijeni.²² Naposljetku, jedino je Morton doživio Jamesovo formalno preuzimanje vladarskih ovlasti 1579. g., kada je James imao 11 godina. No, ni on nije dugo iza toga poživio, pošto je 1581. g. osuđen na smrt zbog njegovoga navodnoga sudjelovanja u ubojstvu Darnleya.

Osim što je tadašnja Škotska bila pogođena nekom vrstom feudalne anarhije uzrokovane kako regenstvom tako i sukobima između protestantskih i katoličkih lordova, imala je dva svoja vrlo specifična problema. Prvi problem bili su tzv. Škotski highlandsi. Široki pojas na sjeveru i sjeverozapadu Škotske u kojemu se uglavnom govorilo galskim koji je puno bliži irskom jeziku, dok se u Lowlandsima govorio škotski, koji je bio puno bliži germanskoj skupini jezika, osobito engleskom. Osim jezične barijere postojala je i svojevrsna organizacijska, Lowlandsi su bili uređeni tipično feudalno. U Highlandsima je naprotiv više vladalo plemensko uređenje utemeljeno na njihovim klanovima, uz iznimku tzv. lord of the Isles, koju je tradicionalno okupirao neko iz slavnog klana MacDonald. Međutim, ni sami lordship of the Isles nije nalikovao nekakvoj tipičnoj feudalnoj jedinici gdje je feudalac imao glavnu riječ, već je više nalikovao na svojstveni sabor između klanova gdje su MacDonaldi uživali određene povlastice.²³ Još jedna točka prijepora između Lowlandsa i Highlandsa je naravno bila i vjera. Dok se protestantizam u Lowlandsima probio uz pomoć plemstva i naravno Kirka, u Highlandsima to nije bio slučaj. Tamo se protestantizam počeo tek probijati i nije još zahvatio široke segmente populacije. Ipak, često nemirni Highlandsi postali su još nemirniji kada je James IV. 1493. g. preuzeo tu titulu od klana MacDonald. Time počinje era *Linn nan Creach* (doslovno doba prepada ili doba pljački). Bez centralne vlasti i plemenskoga vijeća za rješavanje nesuglasica highlanderski klanovi ušli su u dugu eru sukoba, kako među sobom tako i s pokušajima kolonizacije i "civiliziranja" iz Lowlandsa. Njihov otpor nije sezao sve do krune, jer su oni škotske kraljeve smatrali "vođom nad vođama."²⁴ Možda

²² Alan Stewart, *The Cradle King: The Life of James VI. and I., the First Monarch of United Great Britain* (New York: St. Martins Press, 2003), EPUB e-knjiga, poglavlje 3, paragrafi 6, 8.

²³ James A. Stewart Jr., "War and Peace in the Hebrides: The Origin and Settlement of Linn nan Creach," *Proceedings of Harvard Celtic Colloquium* vol 16-17. (1996-1997.), 119.

²⁴ ISTO, 132.

najzanimljiviji primjer toga bio je put Jamesa V. sa svojom flotom u Highlandse kako bi spriječio pobunu i pokušaj obnove titule lord of the Isles od strane Donald Groma MacDonalda. Nakon što je MacDonald iznenadno umro i pobuna je propala, sve glavešine koje su sudjelovale u pobuni su se dobrovoljno predale kralju da ih odvede u zatvoreništvo.²⁵ Njihove pobune nisu bile usmjerene prema samoj kruni, već prema plemstvu Lowlandsa koji su htjeli kolonizirati i preuzeti njihove zemlje i obrani starih plemenskih tradicija od strane plemića iz Lowlandsa i njihovih podržavatelja koji su se nalazili u Higlandsima.²⁶

Drugi specifičan problem bilo je pogranično područje između Engleske i Škotske, poznatiji kao Marches (Marka/Marke). Ne treba naglašavati kako je ovo područje radi svojega vojnoga i strateškoga značenja postalo podosta autonomno u odnosu na krunu. Također su u Jamesovo vrijeme oni predstavljali diplomatske probleme s Engleskom i Elizabethom.

Problem Highlandsa i problem granice (koji je tada doduše već nestao, ali i samo spominjanje govori o važnosti) bio je vrlo izražen, tako da ih James nije zaboravio spomenuti u svome *Basilikon Doronu*. Za Highlandse kaže da ih djeli na dva dijela: one koji se nalaze na glavnom kopnu i one koji se nalaze na otocima. Prvi su većinom barbari, ali pokazuju pristojnost i poslušnost te se s njima može upravljati uz pomoć uporabe zakona. Drugi su u potpunosti barbari koji ne pokazuju nikakvih civilizacijskih tekovina.²⁷ Također, svome sinu preporučuje istu politiku kolonizacije koju je on vodio. Što se tiče granice, James ističe Henryu kako će on naslijediti i Englesku krunu, te će time pogranično područje prema Engleskoj postati centralni dio između dva njegova kraljevstva, čime će ta pogranična područja izgubiti svoju svrhu.²⁸

Kao što je već rečeno, James Stuart je svoje ranije djetinjstvo proveo zaštićen u dvorcu Stirling kod obitelji Mar. Kako bi osigurali odgoj u prezbiterskom duhu, James je, najvjerojatnije 1570. g., dobio četiri učitelja. Glavni od učitelja mu je bio bivši majčin osobni učitelj i sadašnji neprijatelj George Buchanan, koji je uz Petera Younga bio zadužen za opće obrazovanje i religijska pitanja. Dok su David i Adam Erskine bili zaduženi za kraljeve fizičke vježbe i obrazovanje o dobrom socijalnom ponašanju i socijalnim normama.²⁹

²⁵ ISTO, 134.

²⁶ ISTO, 122-123.

²⁷ Charles Howard McIlwain, *The Political Works of James I*, (Cambridge: Harvard university press, 1918), 143.

²⁸ Isto, 143.

²⁹ Alan Stewart, *The Cradle King: The Life of James VI. and I., the First Monarch of United Great Britain* (New York: St. Martins Press, 2003), EPUB e-knjiga, poglavlje 3, paragraf 14.

Jamesov se program školovanja sastojao od učenja grčkoga, latinskoga, francuskoga, učenja povijesti i politike, logike i retorike, vježba pisanja te ako je ostalo vremena aritmetikom i kozmografijom. James je tako od svojih mladih dana bio upoznat sa Starim i Novim zavjetom, Izokratom, Livijem, Ciceronom, Ksenofantom itd.³⁰

No, vjerojatno najzaslužniji za to što je James kasnije dobio nadimak *mudroga Solomona* jest vjerojatno George Buchanan. No njihov odnos bio je daleko od idealnoga. Ostarjeli Buchanan u Jamesa je pokušao usaditi ideje iznesene u svojim djelima "*De jure regni apud Scotus*" i "*Reruc Scotiarum historia*." U ta dva djela Buchanan, u maniri ortodoksnog prezbiterijanca, potiče pravo pobune protiv kralja koji je tiranin ili koji ne slijedi pravu religiju. Posljedično tome, Buchanan je od mladoga kralja htio da shvati granice kraljevske vlasti te da u njega usadi strah od Boga i Kirka.³¹ Kako daljnji Jamesov život pokazuje, Buchanan je u kralja Jamesa jedino uspio usaditi bogobojaznost, ali ne i ideje o ograničenju kraljevske vlasti i straha od Kirka. U svojoj pedagogiji prema mladome Jamesu, stari Buchanan nije pretjerano zazirao od upotrebe fizičke kazne niti psihičkoga maltretiranja. Spominjanje Marije Stuart u raznim negativnim i uvredljivim kontekstima bila je svakodnevica u odnosu između učitelja i učenika.³² Ipak, uza svu dozu fizičkoga i psihičkoga kažnjavanja James nije upijao Buchananove ideje. Jednom prilikom Buchanan je držao lekciju o dobu njegovoga pretka Jamesa III. koji je doživio pobunu plemstva, primarno usmjerenu protiv svojih dvorskih miljenika koji su iskorištavali Škote i njihovo plemstvo. U njoj je iznio kako je jedan plemić usporedio plemstvo s miševima, a kralja i njegove miljenike s mačkom. Kako su miševi bespomoćni pred mačkom, jedini način da se spase jest da pobjegnu na vrijeme od nje, a kako bi to postigli potrebno je oko nje zavezati zvono. No, pitanje je bilo koji je od miševa toliko hrabar da stavi zvono oko mačke. Plemić koji je to pričao, Archibald Douglas (grof od Angusa), tako je prvi napao kraljeve miljenike i posljedično s tim se sukobio s kraljem i njegovim ovlastima. Ipak, ta je priča na Jamesa imala sasvim drugačiji učinak jer se on poistovjetio s mačkom, a ne s miševima. U isto popodne James je radio malo previše buke za Buchanana te je on zaprijetio Jamesu da će ga išibati. James mu je odgovorio da će rado vidjeti tko će to zavezati zvono mački. Buchanan je na kraljevu dosjetku toliko isprebijao Jamesa da je uspio uzbuniti groficu Mar. Kad ga je ona upitala što je to napravio "božjem pomazaniku", Buchanan je stički odgovorio: "Madame, ja sam mu isprebijao zadnjicu, vi mu je možete poljubiti ako hoćete." Očito je ova okrutna

³⁰ Isto, poglavlje 3, paragrafi 14-16.

³¹ Isto, poglavlje 3, paragraf 22.

³² Isto, poglavlje 3, paragraf 22.

praktična lekcija poslužila tome da su kraljevi samo teorijski, ali ne i stvarno nedodirljivi.³³ Neke od okrutnih Buchananovih lekcija su imale i praktičnu poučnu svrhu. Primjerice, kada je mladome kralju podvalio da potpiše dokument u kojemu mladi James pripisuje svoje kraljevstvo na njega u razdoblju od dva tjedna. Buchanan se nakon toga dva tjedna nazivao škotskim kraljem, sve u svrhu toga da mladi kralj više obraća pažnju na ono što potpisuje.³⁴ Ipak, James je u kasnijim godinama pokazivao pomiješane osjećaje poštovanja i mržnje prema svome učitelju. Primjerice, hvalio ga je tijekom jednoga posjeta mletačkoga ambasadora, odnosno kako ga je Buchanan naučio svim kvalitetama venecijanskoga državnoga uređenja. Slično je primjerice hvalio i njegove lekcije iz latinskoga. Dakako, negativni navodi su se većinom odnosili na njegov karakter i predavački stil.³⁵

S druge strane, James je imao drugačiji odnos s Peterom Youngom i groficom Mar. Grofica mu je postala svojevrsna surogat majka, što je vidljivo iz jednoga Jamesovoga pisma njoj, gdje je oslovljava s Lady Mimi (što je škotski izraz od milja za majku, hrvatske varijacije bi bile: mama, majčica, mamica).³⁶ Peter Young imao je puno blaži odnos prema Jamesu i pokušavao je ugoditi dječaku. Jamesu mu je to očito zapamtio, a Peter Young se sve do svoje smrti nalazio u blizini kralja Jamesa i sudjelovao je u raznim važnim poslovima, poput ugovaranja braka s Danskom princezom Annom.³⁷

No, ni sam James čak ni u svome "zlatnome kavezu" u Stirlingu nije mogao pobjeći svakodnevnim rutinama škotske politike. Primjerice, s 5 godina je morao gledati smrtonosni atentat na svoga djeda i regenta Lennoxa, događaj koji navodno nije nikada zaboravio.³⁸ Ipak, strahovlada njegova zadnjega regenta Mortona ipak je zaštitila mladoga kralja od problematičnih odnosa u kraljevstvu.

3.3. James I. (VI.) Stuart od početka samostalne vladavine u Škotskoj do odlaska u Englesku

Morton je ipak bio dovoljno ugrožen od strane svojih neprijatelja da je 1579. g. završio regenstvo i proglasio Jamesa I. punopravnim kraljem Škotske, na što James, po

³³ Isto, poglavlje 3, paragraf 25.

³⁴ Isto, poglavlje 3: paragraf 24.

³⁵ John Matusiak, *Scotland's King of England* (Nema mjesta izdavanja: The History Press, 2015.), EPUB e-knjiga, poglavlje 2, paragraf 13.

³⁶ Alan Stewart, *The Cradle King: The Life of James VI. and I., the First Monarch of United Great Britain* (New York: St. Martins Press, 2003), EPUB e-knjiga, poglavlje 3, paragraf 18.

³⁷ ISTO, poglavlje 7, paragraf 2.

³⁸ ISTO, poglavlje 2, paragraf 6.

vlastitim riječima, nije još uvijek bio spreman.³⁹ No, Morton je još uvijek imao značajan utjecaj na kralja sve do dolaska Jamesova rođaka iz Francuske: Esme Stuarta (poznatiji kao d'Aubigny). D'Aubigny će postati prvi od Jamesovih mnogih miljenika koji će biti u njegovoj službi. Kirk je, naravno, bio skeptičan, što zbog d'Aubignyjevoga katoličanstva, što zbog njegovih i previše prisnih odnosa s kraljem.⁴⁰ Iako kralj nije mogao zaustaviti glasine o homoseksualnim odnosima između njega i d'Aubignya, ipak je mogao promijeniti njegovu religiju. Tako je 1580. g. zadužio protestantske učitelje da osiguraju pravilan prijelaz d'Aubignija iz katoličanstva u kalvinizam.⁴¹ Već je godine 1580. d' Aubigny postao grof od Lennox i član Jamesovoga tajnoga vijeća, a 1581. g. i vojvoda od Lennox. Naravno, ovakav nagli uspon d'Aubignya je učinio glavnom osobom oko koje su se okupljali Mortonovi neprijatelji, koji je već sada postao drugi po snazi i važnosti među osobama okupljenima oko kralja. Mortonova pozicija postala je još gora kada je d'Aubigny za sebe načinio titulu upravljača kraljevskoga dvora, čime je sebe smjestio u svakodnevnu kraljevsku prisutnost.⁴² Uskoro su se pojavile glasine o tome kako Morton planira oteti Jamesa, što će u Jamesu izroditi prve znakove paranoje i straha od oružja koji će ga pratiti cijeli život.⁴³ Morton je ubrzo izgubio sve kredite kod kralja, te je 1581. g. optužen za ubojstvo Jamesovoga oca Darnleya.

Ubrzo je i d'Aubigny počeo gubiti utjecaj, primarno zbog "francuskih" ideja koje je iznio mladome Jamesu. Pod njegovom palicom mladi kralj je škotske prezbitere počeo shvaćati kao škotske hugenote, odnosno one koji su htjeli ograničiti kraljevsku vlast. Nastajućoj napetosti između svjetovne i duhovne vlasti nije pomogao ni sam Kirk. Pod Andrewom Melvilom, Kirk je prihvatio doktrinu *dvaju kraljevstava*. Doktrina razlikuje svjetovnu (odnosno kraljevsku vlast) i duhovnu vlast (Kirk). Duhovna vlast Kirka dolazi od Boga kroz osobu Isusa Krista i mimoilazi sve svjetovne razine vlasti. Pošto su u Kirku svi duhovno jednaki, a moć dolazi direktno od Boga kroz osobu Krista, a ne od svjetovne vlasti, kralj postaje jednak svima drugima u Kirku i potpada pod duhovne ovlasti samoga Kirka.⁴⁴ To osim negacije kraljeve duhovne vlasti ima još dvije duboke implikacije. Prva je da se negacijom kraljevskih duhovnih ovlasti negira i dio njegove svjetovne moći. Pošto pod ovlast

³⁹ Isto, poglavlje 2, paragraf 32.

⁴⁰ Isto, poglavlje 4, paragraf 6.

⁴¹ Isto, poglavlje 4, paragraf 8.

⁴² Isto, poglavlje 4, paragraf 9.

⁴³ Isto, poglavlje 4, paragraf 8.

⁴⁴ John Matusiak, *Scotland's King of England* (Nema mjesta izdavanja: The History Press, 2015.), EPUB e-knjiga, poglavlje 3, paragraf 20.

Kirka kao duhovne vlasti stoji i tumačenje Biblije i kršćanskoga morala, Kirk teorijski ima ovlast na moralnoj razini osuditi svako korištenje kraljevske svjetovne moći (primjerice donošenje zakona) kao nemoralno ili kao protivno kršćanskom nauku. Ako dovedemo ovu implikaciju do njenih logičkih ekstrema dobiti ćemo drugu logičku implikaciju, a to je da je duhovna vlast superirorna onoj svjetovnoj. Početak provođenja ovih implikacija od strane Kirka može se vidjeti u tzv. *Second Book of Discipline* iz 1681. g. U njoj se predlaže da kralj treba slušati savjete Kirka te kako se treba služiti svojim svjetovnim ovlastima, iako sam Kirk nema nikakvih svjetovnih ovlasti.⁴⁵ Nama je danas možda teško shvatiti težinu koje ova teorija nosi, no potrebno je shvatiti da je ovo neko drugo vrijeme u kojemu je religija još uvijek imala veliko značenje, kako u privatnoj, tako i u javnoj sferi. Pošto bi rijetko koji kralj pristao na ovakvo ograničenje kraljevskih ovlasti kralj je ostavljen na dvije moguće teorijske opcije: sekularizacija ili pokušaj uvođenja episkopata nad Kirkom po anglikanskome modelu. Sekularizacija, ako je uopće ikada i bila Jamesu na umu, nikada nije od njegove strane odabrana kao opcija. Druga će pak opciju propagirati James. Njome biskup ima duhovni autoritet nad kongregacijom, no taj duhovni autoritet potiče od svjetovnoga kralja koji ga bira za biskupa. Tako tehnički gledano, duhovna i svjetovna vlast leže u osobi kralja.

No, d'Aubignyjevo doba polako je dolazilo kraju. Njegovo preobraćenje je još uvijek bilo pod upitnikom, kao i njegov odnos s mladim kraljem. Također se sukobio sa starim plemstvom, koje nije blagonaklono gledalo na d'Aubignyjev brzi uspon. William Ruthven (grof od Ruthvena), Archibald Douglas (grof od Angusa i Mortona) te John Erskin (grof od Mara) su se dogovorili, kada bude pogodan trenutak, oteti kralja i nametnuti mu da mora istjerati d'Aubignyja iz Škotske. Dana 22.8.1582. g., kada je kralj jahao u okolini dvorca Ruthven u blizini Perth, grof Ruthven pozvao je kralja da prespava u njegovu dvorcu. Kada je kralj ujutro htio otići, Ruthven mu nije dao da napusti dvorac. Ovaj događaj će ostati upamćen kao prepad kod Ruthvena i demonstrira kako je kraljevski autoritet zapravo bio slab u Škotskoj ovoga vremena. Ipak, naposljetku je napad na Esmea Stuarta d'Aubignyja od strane Kirka i plemstva bio previše jak i bio je prisiljen napustiti Škotsku u prosincu 1582. g.

No, ovo će zatočeništvo, kako ćemo vidjeti kasnije, u Jamesu probuditi njegov impuls za apsolutističkim vladanjem. Želit će stvoriti centraliziranu vlast u kojoj će on kao apsolutni i arbitrarni suveren po božanskom pravu staviti plemstvo i Kirk pod svoju indigerenciju.

⁴⁵ ISTO, poglavlje 3, paragraf 21.

No, prvo se treba osloboditi iz zatočeništva. Kralj je uz pomoć Jamesa Melvillea, jednoga od rijetkih ljudi koji su bili u d'Aubignyjevu režimu, koji je smio posjećivati Jamesa, dogovorio da ga grof od Marcha pozove k sebi na divljač koja bi se mogla pokvariti ako kralj ne dođe u posjetu za vrijeme svoga puta u St. Andrews. Naravno, to je samo bio plan kojim bi se James oslobodio svoga zatočeništva. Plan je uspio i dana 26.6.1583. g. kralj je ponovno bio na slobodi. Iako je kralj formalno pomilavo Ruthvena, on i ostali otmičari su radi svoje sigurnosti protiv novoga režima pobjegli u Englesku. James je ustoličio novi režim s Jamesom Stewartom (poznatiji kao grof Arran) i Johnon Maitlandom kao glavnim savjetnicima, te gotovo cijelom novom "garniturom" Tajnoga vijeća. Nova vlast odmah je krenula u jačanje kraljevskoga autoriteta u skladu s Jamesovom novozacrtanom ideologijom. Prva žrtva je naravno bio Kirk, protiv kojih je 1584. g. proveo tzv. "Black acts." U njima se potvrđuje episkopat, kraljeva moć u izboru biskupa te ekskluzivno kraljevsko pravo na sazivanje generalnih sjednica Kirka. Neki od otmičara su se pokušali vratiti uz potporu Elizabete, koja je bila nezadovoljna kojim putem ide novi režim. Dana 17.4.1584. g. neki od otmičara zauzeli su dvorac Stirling, koji je ubrzo pao.⁴⁶

No, Arranovo će uskoro "ispasti iz kraljevske milosti" dolaskom novoga Jamesova miljenika: Patricka Greya. Patrick Gray Jamesu je nudio nešto što mu Arran nikada nije mogao ponuditi: put prema nasljedstvu engleskoga trona. Pošto je Elizabeta u trenutku ovoga dogovora imala 55 godina, bilo je gotovo sigurno kako neće imati vlastitoga krvnoga nasljednika ili nasljednicu. Patrick Gray koji je dio svoga života bio u Francuskoj poznao je izgnanoga biskupa od Glasgowa, odnosno glavnoga diplomata Marije Stuart koja se sada nalazila u zatočeništvu. Uz pomoć njegovih povlaštenih informacija, koje su utjecale na kralja, James je prekinuo dopisku sa svojom majkom i što je još važnije, odbio je njenu ideju o zajedničkome vladanju koju je d' Aubigny pokušao ugovoriti. To je jako razveselilo Elizabetu, koja mu je obećala 4000 funti godišnje, te ubrzo i njegovo mjesto kao glavnog pretedenta na engleski tron ako ne učini ništa što bi moglo naštetiti njihovim odnosima.⁴⁷

Ono što je moglo naštetiti njihovim odnosima bila je osuda Marije Stuart za urotu protiv Elizabete, koje je završilo smrću Marije. Odnosi su neko vrijeme ipak bili napeti, za vrijeme Marijinoga suđenja za sudjelovanje u uroti Babington.⁴⁸ Iako je to dovelo do zahlađenja odnosa, James je na kraju sve izgadio s Elizabetom i 1603. g. postao kraljem

⁴⁶ Alan Stewart, *The Cradle King: The Life of James VI. and I., the First Monarch of United Great Britain* (New York: St. Martins Press, 2003.), EPUB e-knjiga, poglavlje 5, paragraf 1-5.

⁴⁷ Isto, poglavlje 5, paragrafi 13-15.

⁴⁸ Pauline Croft, *King James* (New York: Palgrave MacMillan, 2003.), 22-23.

Engleske, uz određenu pomoć Roberta Cecila. James i Cecil bili su u dosluhu još od 1601. g. U ožujku 1603. g., kada je uvidio da je Elizabeta slaboga zdravlja i da će uskoro umrijeti, Cecil je pripremio proklamaciju koja će Englesku krunu prenijeti na Jamesa.⁴⁹

Posljednji događaj koji valja spomenuti prije kraja ovoga poglavlja jest kraljeva ženidba s danskom princezom Annom 1589. g. S njom je imao sedmero djece od kojih su samo Henry Frederick, Elizabeta i Charles (budući Charles I) preživjeli djetinstvo. Glasine oko njena katoličanstva će imati određeni utjecaj za vrijeme Jamesovog kraljevanja u Engleskoj o čemu će kasnije biti riječi.⁵⁰

3.4. Politička ideologija Jamesa I. (VI.) Stuarta

U ovome djelu ću ukratko izložiti političku ideologiju Jamesa I. (VI.) Stuarta na čije je stvaranje utjecala Jamesova prošlost: problemi s autoritetom krune, neintegriranost Higlanda, sukobi s Kirkom itd. U njemu će biti skraćeno iznesene njegove glavne ideje iz njegovih djela *Basilikon Doron* i *The Trew Lawe of Free Monarchies*. Iz toga će se pokušati prikazati teorijski temelj sukoba Jamesa i engleskih katolika.

Prva i osnovna postavka njegove političke ideologije jest njegova pozicija o najboljem društvenom uređenju. Kratko i jednostavno to je monarhija. No, ne bilo kakva monarhija, već apsolutna monarhija u kojoj kralj vlada po božanskome pravu, koja u sebi nosi naravno duhovna i svjetovnu moć.

Što to razlikuje apsolutnu monarhiju od "obične" monarhije? To je pozicija kralja kao arbitrarnoga suverena. Pojam arbitrarni suveren treba shvatiti na dva načina. Prva je da on kao arbitrarni suveren ima pravo i moć sprovesti svaku svoju odluku, bez prava pogovora od nižih instanci, ma koliko se one tim nižim instancama činile lošima. Kao drugo, da on kao arbitrarni suveren nije vezan nikakvim odlukama s nižih instanci. To ne znači da primjerice Parlament nema moć pisanja ili izglāšavanja zakona, već da Parlament nema moć potvrde i provođenja tih istih zakona. Odnosno, zakoni tek nakon potvrde od strane suverena mogu postati provodivi. Dakako, suveren također ima moć donošenja zakona ili prerade zakona koji su doneseni u parlamentu, a on ih tek treba potvrditi.

⁴⁹ Isto, 48-49.

⁵⁰ Isto, 24-25.

To sa sobom nosi ideju kako u suverenu počiva sva svjetovna moć. Kralj može prenijeti dio svoje svjetovne moći na niže instance, ali taj prijenos nije konačan već promjenjiv. Kralj u svakom trenutku može primjerice uzeti teritorij koji je dao na uživanje nekom vazalu, ili pak ovlasti koji je dao nekom dvorskome odličniku.

Ono što još problematičnije proizlazi iz te teorije jest odnos između onoga što bi mi danas nazvali ljudskim pravima (u ovom kontekstu ih možemo čitati kao prirodna prava) i zakona države. Ako teoriju apsolutne monarhije uzmemo kao točnu, onda kraljevi podanici teorijski nemaju pravo na pobunu, čak ni ako su njihova sloboda ili život ugroženi. Jednostavno rečeno, državni zakoni (koji naravno direktno ili indirektno proizlaze iz volje suverena) su "jači" od prirodnih. Time jedina suvisla obrana od toga da kralj ne postane tiranin jest njegova racionalnost, moralnost ili pak strah Božji.

Ali zašto po božanskom pravu? Jedan od razloga počiva u činjenici da je to jedini način za zaobići skolastičko i aristotelovsko shvaćanje društva. U tom shvaćanju narod gradi društveno uređenje koje želi ili koje je najpogodnije za trenutne okolnosti. To je najjasnije ako uzmemo Aristotelovo shvaćanje čovjeka kao društvenoga i racionalnoga bića. Iz čovjekove metafizičke oznake društvenosti slijedi da čovjek živi u zajednicama. Iz njegove metafizičke oznake racionalnosti slijedi da čovjek racionalno živi u zajednici u kojoj se nalazi i što je za ovo poglavlje bitnije, racionalno uređuje zajednicu u kojoj živi. Odnosno, kako bi čovjek ispunio svoje obje metafizičke karakteristike, on po racionalnom principu mora živjeti i po racionalnom principu urediti svoju zajednicu, kako bi što lakše mogao ispuniti svoju metafizičku karakteristiku društvenosti i posljednično time postigao *eudaimoniu* (blaženstvo). Pošto obje karakteristike pripadaju svakome čovjeku ponaosob, slijedi kako one leže i u zajednici (shvaćenoj kao skup pojedinaca) kao takvoj.⁵¹ Iz čega slijedi da zajednica gradi najbolje društveno uređenje po racionalnome principu. Sličnim možemo shvatiti i skolastičko shvaćanje, s time da ono dodaje kako čovjekova društvenost i ograničena racionalnost dolaze od Boga kao čovjekovog stvaratelja, te jako izraženu ideju duhovne jednakosti svih ljudi.

Bitno je zamijetiti kako u aristotelovskoj i skolastičkoj tradiciji zajednica takoreći bira društveno uređenje. Zajednica slobodno može izabrati monarhiju kao uređenje svoga društva, ali isto tako i bilo koje drugo uređenje. Dakle, u osnovi zajednica kao takva u vremenskome i metafizičkome redu prethodi bilo kakvom društvenom uređenju te zajednice, primjerice

⁵¹ Za potpuniju uvid u Aristotelovu političke teorije primjerice vidi: Richard G. Mulligan, *Aristotle's Political Theory* (Oxford: Clarendon Press, 1977.), Aristotel, *Nikomahova etika* (Zagreb: Globus, 1988.), Aristotel, *Politika* (Zagreb: Globus, 1988.)

demokraciji ili monarhiji. Tako je primjerice monarhija teoretski ovisna o zajednici koja ju je stvorila.

Teorija božanskoga prava monarha na vladanje zaobilazi svaku instancu u kojoj je suveren teoretski ovisan o narodu. Jer po ovoj teoriji Bog direktno daje za pravo monarhu da upravlja i po njegovim zakonima uredi svoje kraljevstvo. To direktno implicira i da monarh ima pravo upravljati životima svojih podanika, uz uvjet da to radi po Božjim zakonima. Dakako, ova teorija se mora pravdati iz teološke perspektive ili točnije rečeno za ovaj slučaj: iz Biblije. Ova teorija primarno uzima *Knjigu o Samuelu* i *Knjige o kraljevima*, u kojima su kraljevi uzeti kao božji pomazanici koji upravljaju Izraelom. Problem leži u tome što Biblija nije tako jasna o statusu monarhije kao najboljega političkoga uređenja. Primjerice, u samoj *Knjizi o Samuelu*, želja Izraela za kraljom nije prikazana pozitivno, već kao vrsta kazne. Stvar postaje još problematičnija kada iziđemo iz samoga biblijskoga teksta i uđemo u domenu teologije i filozofije. U kršćanskoj tradiciji, kojoj je naravno i sam James pripadao, mi ljudi kao nesavršena bića nismo kadri shvatiti božansku volju, uz časnu iznimku objave u Bibliji ili događaja koji su prošli i koje možemo naknadno tumačiti kao božansku volju. Automatski se postavlja pitanje da kako mi kao nesavršena bića možemo reći da je Bog svojom voljom odabrao nekoga monarha da vlada nad nama? Ovo je naravno problematična točka za sve denominacije, uključujući i katoličku, koja stavlja jak naglasak na slobodnu volju. Monarhija je kao takva mogla nastati kao izraz ljudske slobodne volje, a ne kao izraz božanske volje. Također, ako smo kao ljudi stvoreni kao slika Božja, zar onda pravo i dužnost za slaganje kršćanske zajednice ne leži u svima nama, a ne samo odabranim "pomazanicima"?

Kada se uvide problemi ove teorije jasno je zašto su drugi teoretičari apsolutnih monarhija krenuli drugim smjerovima. Primjerice, Jean Bodin je u svome djelu *Šest knjiga o republici* krenuo u obranu apsolutne monarhije, tako da je pokušao demonstrirati monarhiju kao najsigurniju od svih režima, a pošto je najsigurnija od svih režima ona nudi čovjeku najviše mogućnosti da postigne blaženstvo u svome životu.⁵² Slavni Thomas Hobbes krenuo je putem prirodnih prava i društvenoga ugovora.⁵³ Čak je i *Patriarchia* Roberta Filmera, koja brani božansko pravo vladara, stavljena na sasvim druge temelje. Filmer svoju teoriju postavlja tako da, pozivajući se na Bibliju, postavlja Adama kao prvoga gospodara zemlje koji je dao ime svim živim bićima. Time je uspostavljen i prirodni red, u kojemu Adamovi

⁵² Jean Bodin, *Six Books on Commonwealth* (Oxford: Alden Press, 1967.), knjiga I. (poglavlja 1-8.), knjiga II. (poglavlja 1-7.), knjiga IV. (poglavlja 1 i 3.), knjiga VI. (poglavlja 4-6.)

⁵³ Thomas Hobbes, *Levijatan* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2004.), 90-114., 119-130.

nasljednici, odnosno muškarci upravljaju zemljom. Pa tako, po Filmeru, kako svaki muškarac upravlja svojom kućom, tako i kralj upravlja svim kućanstvima u svome kraljevstvu. Bitna distinkcija ovdje je što kraljevi nisu direktno izabrani božjom voljom, već su samo nastavak prirodnoga reda koji počinje od Adama.⁵⁴

No, prijedimo na glavne teorijske probleme između Jamesove teorije i katolika. Najočitiiji problem leži u tome gdje stoji duhovna moć. Za katolike, to je u papi, a za Jamesa je to u osobi kralja. Iz toga logički slijedi i drugačije poimanje episkopata kojega obje opcije podržavaju. Za katolike moć nad biskupima ima papa, dok je za Jamesa to opet osoba kralja. Također, vrijede i svi oni teorijski problemi koji su vrijedili i za Kirk.⁵⁵

No, postoji još par specifičnih instanci koje su vrijedne spomena, a najbolje ih predstavljaju isusovci Francisco Suarez i kardinal Roberto Bellarmine. Za nas zanimljivo, u tim diskusijama na Jamesovoj strani sudjelovao je naš de Dominis. Ono gdje je de Dominis izrazito zanimljiv, jest u njegovu pristupu kojim napada na teorije Suarez i Bellarminea. On ne napada teoriju teorijom, već joj pristupa dekonstruktivistički i napada je iznutra.

Osnovna postavka koju drže James, de Dominis, Suarez i Bellarmine jest da zajednicom treba upravljati. Druga postavka je da treba postojati neka moć koja treba upravljati društvom. Ta moć je nekakav režim: monarhija, oligarhija itd. Treća neupitna točka između sve četvorice jest da je dužnost i svrha te moći održavanje takoreći zajednice kao zajedničkoga dobra.⁵⁶

Sada počinje razilaženje. Pošto u skolastičkoj misli, svaki čovjek ima pravo i dužnost zaštititi, odnosno čuvati vlastito dobro, samim time svaki pojedinac ima pravo i dužnost štititi zajedničko dobro, jer i njegovo dobro počiva na zajedničkom dobru. Stoga proizlazi i da zajedničko dobro treba čuvati svaki pojedinac u zajednici.

Iz toga proizlazi u osnovi da se zajednica ima pravo pobuniti protiv režima, ako on vršenjem svoje moći šteti zajedničkom dobru. Što jednostavnim riječima znači da politička moć prebiva u režimu, ali je režim dobiva prijenosom tih moći iz zajednice. Odnosno, da zajednica teorijski bira svoj prvi režim tako što mu daje moć upravljanja. Time režim postaje sekundaran u odnosu na prvotnu zajednicu. Bellarmine ovdje staje, dok Suarez ide korak dalje

⁵⁴ Robert Filmer, *Patriarchia and Other Works*, ur. Peter Laslett (Oxford: Blackwell Publishing 1949.), 11-20.

⁵⁵ Vidi stranicu 13.

⁵⁶ Benjamin Slingo, "Civil Power and Deconstruction of Scholasticism in the Thought of Marc'antonio de Dominis" *History of European Ideas* 41, no.4 (2014.), 512-513.

i u svome djelu *De Legibus* promiče ovo do logičkih ekstrema i propagira stvaranje demokratske zajednice.⁵⁷

De Dominis zastupa tzv. designacijsku teoriju božanskoga prava vladara. Ona je "finija" od one standardne. U designacijskoj teoriji Bog je u čovjeka usadio poslušnost, koju oni mogu ili ne moraju vršiti. U činjenici da ljudi traže vladara vidljiva je ta poslušnost. No, kada ljudi izaberu vladara, Bog ne daje političku moć narodu već samo kralju. Tako iako narod bira svoga prvoga kralja, njegova politička moć ne izvire iz naroda koji ga je izabrao već od samoga Boga. Tako teorijski gledano, politička moć ne proizlazi od Boga preko naroda do kralja, već se radi o direktnom prijelazu s Boga na kralja.⁵⁸

Ono gdje je de Dominis izrazito zanimljiv jest upravo u dekonstrukciji skolastičkoga argumenta i u njegovoj preobrazbi u designacijsku teoriju. On jednostavno kaže: Kakva je to moć koja počiva u narodu ako je moraju prenijeti na režim? Odnosno, koja je svrha moći koju narod posjeduje ako je mora delegirati režimu? Pošto mora postojati neka moć koja će upravljati društvom, da bi društvo uopće moglo biti društvo, ono tu moć po nužnosti mora delegirati nekom režimu. Dakle, društvo ne posjeduje političku moć, već moć delegacije po nužnosti. Politička moć nastaje tek kada se ustoliči režim. Što je zapravo isto kada u designacijskoj teoriji narod izabire svoga prvoga kralja, a Bog mu direktno daje političku moć.⁵⁹

U svakom slučaju, de Dominis i njegovo djelo *De Republica Ecclesiastica* vrijedno je proučavanja za svakoga koga zanima razvoj i ideje političke teorije apsolutnih monarhija.

Drugi, puno "katoličkiji" problem jest papinska moć da može svrgnuti svjetovne prinčeve s njihovih tronova. Odnosno, pitanje ima li papa svjetovne ovlasti da svrgne kralja sa njegovog prijestolja? Prva, klasična varijacija ove teorije kaže da pošto je svjetovna moć, podložna odnosno "slabija" od duhovne, papa ima pravo na temelju svoje pozicije u kojoj leži duhovna moć svrgnuti kralja po principu da odrješuje njegove podanike od službe tome suverenu. Druga, Bellarmineova ograničena varijanta kaže da papa ima pravo svrgnuti nekoga vladara, ako i samo ako, vladar na neki način riskira vječno spasenje svojih podanika.⁶⁰

⁵⁷ Isto, 513-514.

⁵⁸ Isto, 515-516.

⁵⁹ Isto, 518-520.

⁶⁰ John Courtney Murray, "St. Robert Bellarmine on the Indirect Power" *Theological Studies* 9, no. 4 (1948.), 494- 498.

James, naravno, ne može prihvatiti niti jednu od ovih varijanti, jer kao prvo oduzimaju duhovnu moć od apsolutnoga monarha, i kao drugo daju papi ovlast da ukloni svjetovnoga vladara, što se kosi s neograničenom svjetovnom moći apsolutnoga monarha.

3.5. Katolici u doba Elizabete I.

Ovaj dio rada bit će više problemski orijentiran i odskakat će od klasičnoga kronološkoga izlaganja. U ovome poglavlju potrebno je iskazati probleme s kojima su se engleski katolici susretali, a koji će se svojim većim djelom odraziti na engleske katolike i u doba Jamesa I.

Temeljni i osnovni problemi proizlaze iz tzv. elizabetanskog religijskog rješenja. To su poimenice *Act of Supremacy (Zakon o vrhovništvu)*, *Act of Uniformity (Zakon o jedinstvu/uniformnosti)* i *Thirty- Nine Articles*.

Act of Supremacy iz 1558. g (na snagu stupa 1559. g.) proglašava Elizabetu, odnosno engleskog monarha, vrhovnim upraviteljem, ali ne i glavom Anglikanske crkve i to je glavna razlika od *Act of Supremacy* iz 1534. g. koju je donio njen otac Henrik VIII. Zakon je također zabranjivao ikakav strani autoritet na teritoriju Engleske krune. Glavni problem za katolike je tu zakletva na vjernost koja je došla s *Act of Supremacy*. Ako su katolici htjeli raditi, držati neki državni ili crkveni posao, morali su uzeti zakletvu. Kasnije su se ti zahtjevi proširili i na zanimanje sveučilišnih profesora i parlamentarnih zastupnika.⁶¹

Act of Uniformity također iz 1558. g. (na snagu stupa 1559. g.), nalagao je da svatko stariji od 16 godina mora biti nedjeljom na protestantskoj misi, mora biti prisutan na misi za blagdana i mora se barem dva puta godišnje pričestiti po protestantskome običaju. Oni koji to ne učine kažnjavu se s 1 šilingom (12 penija). Svatko tko mjesec ili više dana nije išao na misu, obilježen je kao rekuzant i njegova je imovina tada postala otvorena za konfiskaciju od strane sudova kako bi se zadovoljila novčana kazna.⁶²

Iz *Act of Supremacy* jasno je kako je onima koji su htjeli ostati katolici u punom smislu te riječi, bili diskriminirani u smislu državnih poslova, crkvenih poslova, sveučilišnih poslova i mjesta u parlamentu. Dakako, postojali su katolici koji su uzimali prisegu bilo iz

⁶¹ Michael David Lane, "Of Whims and Fancies": A Study of English Recusants under Elizabeth, 1570- 1595." (Magistarski rad, Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College, 2015.), 27-29.

⁶² Antonia Fraser, *Faith and Treason: The Story of Gunpowder Plot* (New York: Knopf Doublesday Publishing Group., 2014.), E-PUB e-knjiga, poglavlje 2, paragraf 8.

karijerističkih, bilo iz egzistencijalnih razloga. Katolike se takoreći tjeralo u privatnu sferu života, ukoliko žele ostati katolicima.

No, *Act of Uniformity* činio je nemogućim da katolici ostanu u privatnoj sferi. I to iz više razloga. Po tadašnjoj pravnoj definiciji slobodan seljak bio je onaj koji je zarađivao minimalno 40 šilinga od svoje zemlje.⁶³ Lako je vidljivo kako je teško bilo plaćati te kazne ako na "obični tjedan" treba plaćati jedan šiling, a na tjedne u kojima ima blagdana i više od toga. Jasno je kako je otvoreno rekuzantstvo bila "povlastica" koju su mogli priuštiti samo bogatiji slojevi.

Engleski katolici, suočeni s ovakvom pozicijom, poslali su peticiju Tridentskom saboru. U njoj je bilo postavljeno jednostavno pitanje: smiju li katolici posjećivati protestantsku misu bez straha za svoju dušu? Odnosno, je li prisustvo na protestantskim misama grijeh. Na nesreću po katolike iz Engleske, odluka papinske kurije, Inkvizicije i Tridentskog koncila im je to zabranjivala.⁶⁴

Situacija za katolike u Engleskoj postat će još teža nego što je bila nakon Ustanaka sjevernih grofova 1569. g. Kao i većina budućih katoličkih pobuna u vrijeme Elizabete I. i ovaj je nastao glede Marije Stuart. Pošto je Marija Stuart, uz svoga sina Jamesa, bila najvjerojatniji nasljednik Elizabete na engleskome prijestolju, logično je zašto su se katoličke urote protiv Elizabete vrtile oko katolikinje Mary Stuart, bivše kraljice Škotska. Sve je počelo kada je škotski William Maitland, kako bi spriječio povratak Marije u Škotsku, a u isto vrijeme razriješio problem koji je Marija stvarala Elizabeti, preporučio njenu ženidbu za Thomasa Howarda (poznatiji kao grof od Norfolka). Norfolk je bio Elizabetin rođak po majčinoj strani i potencijalni brak podignuo je mnoge nade za katolike u Engleskoj, zbog potencijalnoga katoličkoga nasljedstva engleske krune. Iako je sam Norfolk bio navodno protestant, na sjeveru Engleske, koji je glasio kao "leglo" katolika takvo nešto se moglo uvijek dovesti u pitanje. Ne treba smetnuti s uma da je veliki, katolički obojen ustanak na sjeveru izbio i za vrijeme crkvenih reformi Henrika VIII. Ipak, prvi val ustanaka nije pokrenuo Norfolk, već Charles Neville (poznatiji kao grof Westmorland) i Thomas Percy (poznatiji kao grof Northumberland). Oba na glasu kao "nepopravljivi" katolici. Sva trojica aktera, kao i vođa drugoga vala ustanaka, Leonard Dacre bili su na ovaj ili onaj način povezani rodbinskim ili ženidbenim vezama. Iako razlozi ustanaka nisu isključivo religijski,

⁶³ Isto, poglavlje 2, paragraf 8.

⁶⁴ Michael David Lane, "Of Whims and Fancies": A Study of English Recusants under Elizabeth, 1570- 1595." (Magistarski rad, Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College, 2015.), 18-19.

primjerice Northumberland je prije ustanka izgubio dvije marke kojima je zapovjedao, ipak je glavna osnovica ustanka religijske prirode. Direktni povod ustanku bilo je Norfolkovo uhićenje, ali treba naglasiti kako su Westmorland i Northumberland unaprijed znali preko izvjesnog dr. Nicholasa Nortona za papinsku bulu Pija V. *Regnans in Excelsis*, koja će biti izdana 1570. g. Tom papinskom bulom Elizabeta će biti teorijski ekskomunicirana i njeni podanici bit će oslobođeni službe kraljici. Drugi dio bule je prijetio ekskomunikacijom svima koji budu ostali vjerni Elizabeti. Tako su sjeverni grofovi bili, gotovo prisilno, potaknuti na neuspješan ustanak. Nakon neuspješnoga prvoga vala ustanka, Leonard Dacre, koji se sporio oko nasljedstva sa svojim nećakinjama kojima je legalni zaštitnik bio Norfolk, pokrenuo je i drugi koji je isto završio neuspjehom.⁶⁵

Ako Ustanak sjevernih grofova nije potaknuo veću sumnju prema katolicima, onda je to zasigurno učinila papinska bula *Regnans in Excelsis*. Dokument koji je odriješivao katolike od službe Elizabeti i dapače poticao pobune ili pomaganje katoličkim invazijama mogao je imati samo jedan utjecaj na Elizabetinu vladu: katolici su označeni kao potencijalni izdajnici. Stvoren je politički kontekst u kojemu rekuzanti više nisu samo religijski problem, već politički. Stvoren je okvir u kojemu katolici nisu diskriminirani po religijskom temelju, već kao politička prijetnja Elizabetinoj vladavini. Nije trebalo dugo čekati na Elizabetin odgovor papi. *Act against Bulls from Rome* iz 1571. g. koji je papinsko miješanje u engleske poslove proglasio ilegalnima. Veleizdajnički čin postao je posjedovanje bilo kakvih papinskih bula i tekstova vezanih za ovo pitanje, kao i bilo kakav način pomirdbe s Rimom. Posjedovanje katoličkih stvari poput križeva, krunica, blagoslovljenih objekata postalo je finacijski kažnjivo.⁶⁶

Katoličkoj poziciji o tome kako su potencijalni izdajnici nisu pomogle niti urote protiv Elizabete poznate kao: urota Ridolfi (1571. g.), urota Throckmorton (1583. g.) te najpoznatija urota Babington (1586. g.) koju je Marija Stuart platila svojim životom. U sve tri urote su sudjelovale katoličke rekuzantske obitelji poput primjerice Throckmortona i Vauxa. Sve su za cilj imale ukloniti Elizabetu i postaviti Mariju Stuart za englesku kraljicu, bilo uz pomoć katoličkih sila poput Francuske ili Španjolske, bilo bez njih.⁶⁷

⁶⁵ Anne C. Parkinson, "Rising of the Northern Earls" *Recusant History* 27, no. 3 (2005.), 333-344.

⁶⁶ Michael David Lane, "Of Whims and Fancies": A Study of English Recusants under Elizabeth, 1570- 1595." (Magistarski rad, Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College, 2015.), 23-26.

⁶⁷ Isto, 34.

Također, antikatolički zakoni su dodatno ojačani 1581. g. s tzv. *Act against Reconciliation with Rome* kojim je svaki svećenik koji je uhvaćen da drži misu osuđen na godinu dana zatvora uz novčanu globu, odnosno i na produženi boravak u zatvoru ako suma nije isplaćena po isteku jedne godine. Isto je vrijedilo za one koji su uhvaćeni da slušaju misu, ali uz manju novčanu kaznu. Godine 1582. kraljevski proglas je svećenike koji ulaze u zemlju, sjemeništarece koje studiraju van Engleske i ljude koji pomažu svećenicima, bilo u zemlji ili inozemstvu, označio kao izdajnike. Onaj iz 1585. g. proglasio je svako fizičko prisustvo katoličkoga svećenika u Engleskoj kao izdaju.⁶⁸

Ipak, korupcija i neunificiranost sudskoga sustava omogućavali su izbjegavanje ili poništenje optužbe. Ipak, negdje oko 1587. g. komisije za rekuzante su dobile mnoge ovlasti i autoritet za određivanje tko je rekuzant. Također su dobile ovlasti za ispitivanje i zatvaranje onih za koje se sumnja da su rekuzanti.⁶⁹

Act of Supremacy i *Act of Uniformity* podijelili su katoličku populaciju u dvije grupe: rekuzante i kriptokatolike (koji se u ovome razdoblju nazivaju crkvenim papistima). Rekuzanti su, dakle, oni katolici koji otvoreno odbijaju ići na Anglikanske mise. Ovdje će termin rekuzant biti korišten isključivo za katoličku populaciju Engleske, oni koji s protestantske strane odbijaju ići na Anglikanske mise bit će označeni terminom nekonformisti. Nadalje, kada se koristi termin puritanac, misli se na one faktore koji žele: uvesti prezbiterski sustav u Anglikansku crkvu i žele ograničiti moć monarha u duhovnoj sferi, nešto slično i kao prije obrađeni Kirk. Puritanac može, ali i ne mora biti nekonformist. Kriptokatolici su s druge strane oni koji idu na Anglikanske mise ili uzimaju zakletvu koja proizlazi iz *Act of Supremacy*. No, oni ipak zadržavaju svoja katolička uvjerenja i takoreći lažu o svojim pravim uvjerenjima. Iz same definicije je jasno kako je državna vlast bila puno zabrinutija oko kriptokatolika, pošto ih je bilo teže otkriti.

Još jedan produkt elizabetanskoga rješenja vjerskoga pitanja su katoličke izbjeglice na kontinent. Osim "običnih" izbjeglica koji su trajno ili privremeno napustili Englesku, nama su u svrhu ovoga rada najzanimljiviji intelektualci i plaćenici koji su otišli služiti u Španjolsku iili Nizozemsku u službu katoličke Španjolske krune.

Intelektualce su većinom činili svećenici ili bivši studenti s engleskih koledža. Od 1559. g. počeli su pokušaji "gušenja" katoličke naobrazbe. Prvi potez u tome je već

⁶⁸ Isto, 29-30.

⁶⁹ Isto, 27-28.

spomenuta zakletva za sveučilišne profesore. To treba gledati u širem kontekstu, odnosno u ideji elizabetanske administracije da će izumrcem katoličkoga svećenstva iz doba Marije Tudor izumrijeti i "Stara vjera" među Englezima.⁷⁰ Što je naravno sasvim logično, jer svećenici osim što drže misu imaju i ulogu duhovnoga i moralnoga vođenja katolika. I što se ne smije zaboraviti, svećenici imaju ključnu ulogu u dodjeli sakramenata. Laici mogu dodijeliti, a i to samo u posebnim situacijama, sakrament krštenja i ženidbe. Sve ostale sakramente može podijeliti samo svećenik. Poseban naglasak tu treba staviti na sakramente euharistije i ispovijedi, dva sakramenta koje katolik treba redovno primati.

Ipak, njihov se plan iskvario na dva fronta: privatni učitelji te sveučilišta izvan Engleske. Oboje je zapravo bilo drugačiji aspekt istoga problema za elizabetansku vlast. Privatni učitelji najčešće su bili katolički svećenici, a sveučilišta na kontinentu su "stvarala" svećenstvo koje je dolazilo u Englesku. Administracija je na te probleme odgovorila na najbolji način na koji je mogla: novim zakonima. Primjerice zakon iz 1571. g. kaznio je svakoga tko je bez licence otišao iz zemlje na dulje od godine dana te je gubio pravo na svu imovinu koju je posjedovao. Sasvim je jasno kako je ovaj zakon pokušao spriječiti školovanje mladih Engleza na katoličkim sveučilištima.⁷¹ Dok primjerice zakon iz 1581. g. predviđa kaznu od 10 funti mjesečno za obitelj koja ima nelicenciranoga privatnoga učitelja. Ista kazna vrijedila je ako privatni učitelj nije išao na anglikansku misu, odnosno da je postojala sumnja kako je on rekuzant ili nekonformist. Taj isti privatni učitelj mogao je biti osuđen na godinu dana zatvora. Zakon iz 1585. g. kažnjavao je obitelj sa 100 funti za svako dijete koje je poslano na školovanje vani bez dopuštenja, a oni koji su skrivali svećenike su mogli pretrpjeti osudu na smrt i oduzimanje imovine.⁷²

Mladi Englezi išli su na studij u Rim, Valladolid, Madrid, Lisabon. Ni mlade engleske katolkinje nisu bile zaboravljene, one su mogle otići na obrazovanje u samostane u Pontoise, Dunkirku, Ghentu, Parisu itd. No, ipak najveći je trn u oku Elizabeti i njejoj vladi bio budući kardinal Willam Allen. On je 1568. g. godine osnovao engleski koledž u Douayu, koji je 1578. g. odselio u Rheims da bi se opet vratio u Douay 1593. g. Engleski koledž u Douayu nije bio samo za odgajanje budućih pokoljenja engleskoga katoličkoga svećenstva, već je i služio za obrazovanje mladih koji nisu imali namjeru postati svećenici. Cijena jedne godine

⁷⁰ Isto, 30.

⁷¹ Iako se tehnički mogao koristiti i za neke druge situacije. Primjerice za plaćenike koji su išli u Španjolsku službu, ili pak za neke radikalne puritance koji su otišli u egzil.

⁷² Geoffrey Holt, "The Education of Catholics from Act of Uniformity to Catholic Relief Acts" *Recusant History* 27, no.3 (2007.), 348.

bila je 25 funti, s raznim načinima plaćanja: od roditelja, katoličkih mecena, papinskih donacija ili pak iz blagajne samoga koledža. Njegovoj cjenovnoj pristupačnosti svjedoči i podatak kako je Douay dao najviše svjetovnoga svećenstva.⁷³ Još jedan koledž vrijedan spomena o kojemu će kasnije biti riječi jest onaj isusovački u St. Omersu.

No, nije samo dolazak novih svećenika u Englesku bio zabrinjavajući za centralnu vlast. Već i broj mladih koji su prihvaćali katoličanstvo i samim time rekuzantski modus življenja. I to ne samo među rekuzantskim obiteljima, već i među obiteljima koje su, iskreno ili ne, prihvatile protestantizam. Iako, barem po podacima koje je posjedovala engleska vlada, rekuzantstvo je i dalje ostalo dominirano starijom generacijom katolika.⁷⁴ Iako je teško, možda i nemoguće, utvrditi koliko se katolicizam zapravo raširio među mlađom generacijom koja nije bila rođena ili je bila vrlo mlada za vrijeme Marije Tudor. Ipak se čini da otvaranje katoličkih koledža na kontinetu korelativno svjedoče o jakoj zastupljenosti "Stare religije" među mlađom populacijom. Ista stvar vrijedi i za svećenstvo koje se vraćalo na englesko kopno, jer njihova svrha nije bila samo održavanje stare katoličke zajednice, već i njeno širenje. No, opet naglašavam, riječ je, ili se meni bar tako čini, o korelaciji. Teško je povući neke generalno važeće zaključke o raširenosti katoličanstva među engleskom mladeži. Primjerice, na engleskom koledžu u Douayu 1661. g. bilo je 36 polaznika, a 1674. g. bilo ih je 65.⁷⁵ Iako je to broj studenata u kasnijem razdoblju, odnosno nakon restauracije Stuarta na engleski tron, poslije Cromwellove revolucije, ipak mi se čini kontraintuitivnim postavljati broj studenata više od maksimalno par stotina. Broj studenata iz St. Omersa za razdoblje od osnutka 1597. g. do 1635. g. mi se čine reprezentativnima. Godine 1597. na studiju je bilo 50 studenata, 1601. g. 100, a 1635. g. 200 studenata. Još treba naglasiti kako je St. Omers na glasu kao najbolji i vjerojatno najveći engleski koledž za katolike na kontinetu.⁷⁶

Od plaćeničkih izbjeglica, odnosno onih koji su išli služiti za španjolsku krunu u Osamdesetgodinjem ratu (1568.-1648.) izdvojio bih tri imena. Jedan je dakako Sir William Stanley, nekada odlikovani engleski vojnik koji je nakon gubitka tvrđave Deventer prešao na španjolsku stranu. Drugi je Hugh Owen, čija je profesionalna okupacija bila špijunaža i kovanje urota. Treći, za ovaj rad možda najvažniji, Guy Fawkes. Jedan od glavnih i sasvim

⁷³ Isto, 349-350.

⁷⁴ Lucy Underwood "Recusancy and the Rising Generation" *Recusant History* 31, no.4 (2013.), 513-516.

⁷⁵ Geoffrey Holt, "The Education of Catholics from Act of Uniformity to Catholic Relief Acts" *Recusant History* 27, no.3 (2007.), 350.

⁷⁶ Isto, 351.

sigurno najpoznatiji član Barutne urote iz 1605. g. ili kako bi engleska, pomalo cinična, zamjedba rekla: "Posljednji čovjek koji je ušao u parlament s iskrenim namjerama."⁷⁷

Zanimljivo je bilo i stanje Oxforda, koji je bio na glasu kao posljednji katolički bastion od sveučilišta na otoku. Ta tradicija započela je još za vremena Henrika VIII., kada su na Henrikov upit o tome je li njegova rastava od Katarine Aragonske legitimna, odnosno je li njihov brak valjano sklopljen. Oxford, za razliku od Cambridgea odugovlačio je s odgovorom. Iako su naposljetku presudili da je njihov brak nevaljan, to se nije dogodilo bez Henrikovoga "suptilnoga" diplomatskoga presinga. Za vrijeme Henrikova punjenja državne blagajne crkvenom imovinom, oxfordski samostani su među prvima stradali. Stanje se nije popravilo ni za vrijeme Henrikova nasljednika Edwarda VI., kada je proveden izgon katolika s Oxforda te njihova zamjena pogdonim protestantskim kandidatima. Oxford je doživio ponovni uzlet za vrijeme Marije Tudor, u čije se vrijeme većina katoličkih profesora i studenata vratilo na Oxford. No, njenom smrću na tron je došla Elizabeta i budućnost je ponovno izgledala nesigurno za Oxford.⁷⁸ Kraljica je posjetila Oxford 1566. g. Na kraju je to ispao ceremonijalni posjet. Ipak, Oxford je osjećao unutarnji i vanjski pritisak da se prilagodi novoj vlasti i novoj vjeri. Što je rezultiralo odlaskom određenoga broja profesora i studenata sa Oxforda na kontinent.⁷⁹ Kada pogledamo neka od katoličkih imena koja su došla s Oxforda ne treba čuditi kako je Oxford glasio za posljednji bastion katoličanstva: William Allen, osnivač koledža u Douayu i budući kardinal,⁸⁰ Robert Parsons jedan od glavnih isusovaca u Engleskoj za vrijeme Elizabete⁸¹ te Edmund Campion. Campion je bio osobito zanimljiva ličnost. Čovjek koji je jednom branio tezu o tome kako mjesec utječe na plimu i oseku ispred same kraljice Elizabete za vrijeme njenoga posjeta Oxfordu i zbog kojega mu je patronat ponudio sami William Cecil, čelni čovjek Elizabetine vlade, postao je gorljivi katolik. Čovjek kojega je vjerojatno čekala velika crkvena ili civilna karijera sve je odbacio i pridružio se isusovcima.⁸² Godine 1580. vratio se u Englesku, te je nakon izdaje bio uhvaćen 1581. g. i osuđen na smrt od strane engleskih vlasti.⁸³ Njegov tragični kraj uklapao se u širi narativ kojega je istakao

⁷⁷ Arthur H. Dodd "The Spanish Treason, the Gunpowder Plot, and the Catholic Refugees" *The English Historical Review* 53, no. 212 (1938.), 628-630.

⁷⁸ Alice Hogge, *God's Secret Agents* (New York: HarperCollins Publishers., 2005.), EPUB e-knjiga, poglavlje 2, paragraf 7- 17.

⁷⁹ Gerard Kilroy, "Queen's Visit to Oxford: A Fresh Look at Neglected Manuscript Sources" *Recusant History* 31, no. 3 (2013.), 356.

⁸⁰<https://www.britannica.com/biography/William-Allen-English-cardinal> (preuzeto 29.8.2020.)

⁸¹<https://www.britannica.com/biography/Robert-Parsons> (preuzeto 29.8.2020.)

⁸² Isto, 348 -350., 354- 356.

⁸³ Thomas M. McCoog, "The Flower of Oxford": The Role of Edmund Campion in Early Recusant Polemics" *Sixteenth Century Journal* 24, no.4 (1993.), 899-900.

njegov isusovački brat Robert Parsons u svome djelu *De Persecutione Anglicana*. Narativ u kojemu katolici nisu proganjani zbog toga što su potencijalni izdajnici, koji žele dovesti katoličkoga vladara na engleski tron, već samo zbog svoje vjere.⁸⁴ Campion je bio idealni subjekt i za obranu katolika, kao i za obranu službene državne pozicije. Dok su katolici poput Parsonsa u *De Persecutione Anglicana*, Alfielda u *The True Reporte of Death and Martyrdom of Edmund Campion* ili Williama Allena u *A Briefe Historie of Glorious Martyrdom of XII. Reverend Priests* uzimali njegov karakter, učenost i djelovanje kako bi prikazali kako je on, a posljedično i drugi katolici, osuđen na smrt radi svoje vjere, a ne radi kakve zavjerničke ili izdajničke aktivnosti. S druge strane, državni su autori i protestanti krenuli sasvim drugim smjerom.⁸⁵ Anonimni autor u *An advertisement and defence of Trueth* i djelo Anthonija Mondaya *A Discoverie of Edmund Campion* napadali su njegov karakter, učenost ili djelovanje te negirali kako je njegova smrt imala veze s njegovom religijom, već samo po pitanju njegove svjetovne odanosti Elizabeti.⁸⁶

Katolicima su ljudi poput Campiona postali mučenici, oni koji su ubijeni radi svoje vjere i radi ničega drugoga. I upravo će Campion, zajedno s još 39 mučenika biti proglašen svetima od strane Katoličke crkve 1970. g. Većina njih svoje je mučeništvo doživjela za vrijeme Elizabetine vlasti. Dok će 1987. g. blaženima biti proglašeno još 85 imena od 1577. g. do 1689. g. i vladavine Charlesa II. Stuarta.⁸⁷

No, osuda na smrt nije bila jedina kazna za katolike. Zatvori su također bili jedno od rješenja. Zatvaranje na duže vremenske rokove, više je pogađalo laike nego katoličke svećenike, jer im je to spadalo u opis posla. Također su se laici, često morali brinuti ne samo o svojoj sudbini već i o sudbini svoje obitelji.⁸⁸ Nisu u svim zatvorima vladali jednaki uvjeti. Često su uvjeti u zatvorima u kojima su katolici obitavili ovisili o simpatijama ili potkupljivosti čuvara. Neki su od katolika pretrpjeli mučenja, stavljanje u tamnicu, verbalne uvrede. Dobar primjer toga je John Gerard. Prvo je bio zatvoren u zatvoru Counter, u kojemu je bio smješten u malenu sobicu u kojoj nije mogao stajati uspravno izuzev u blizini kreveta, iz jedinoga prozora su dopirali neugodni mirisi i kada je god padala kiša smočio bi mu se krevet. Nakon što je dobio premještaj u zatvor Clink, promjenu stanja je opisao kao prijelaz iz

⁸⁴ Isto, 902.

⁸⁵ Isto, 902-904., 906-907.

⁸⁶ Isto, 900-901.

⁸⁷ <https://www.britannica.com/topic/Forty-Martyrs-of-England-and-Wales> (preuzeto 29.8.2020.)

⁸⁸ Patrick McGrath i Joy Rowe, "The Imprisonment of Catholics under the Reign of Elizabeth I." *Recusant History* 20, no.11 (1991.), 417-418.

čistilišta u raj. Bio je okružen drugim katolicima i mogao je primiti sakramente. Ako ćemo pratiti Gerardovu logiku, onda je njegov premještaj u Tower sigurno bio kao pakao, jer je tu bio mučen u nadi da će izdati lokaciju drugih isusovaca i svećenika. Iz Towera je i uspio pobjeći 1597. g.⁸⁹ Doduše, nekim katolicima je zatvor bio kao Gerardovo vrijeme u Clinku. Najočitiji primjer "dobrih" iskustava u engleskim zatvorima toga vremena bilo je održavanje katoličkih misa u zatvorima. William Wenston je primjerice uz pomoć svoga čuvara uspio održati katoličku misu na Božić svim zatvorenicima u Clinku.⁹⁰ Niti bjegovi iz zatvora nisu bili neobična pojava. Tome nam ogledno svjedoči William Watson, koji je čak tri puta bježao iz zatvora sa "sretnim uspjehom". Neki poput Thomasa Bensteda nisu bili te sreće i njihov bijeg je završio smrću.⁹¹ Bilo je i "eksternih" slučajeva poput Thomasa Leeka, koji bi zatvor napustili na kratko vrijeme, te bi se potom vratili nazad.⁹²

Vrijedno je spomena da nisu samo zatvori bili mjesta na kojima su se održavale katoličke mise. Gubitkom klasičnoga religijskoga prostora 1559. g. engleski katolici su jednostavno bili prisiljeni pronaći nove. Privatne kuće kao i okućnice tih objekata bile su primarni "novi" katolički religijski prostor.⁹³ Zanimljivi su i primjeri suđenja i egzekucija drugih katolika osobito svećenika. Ssuđenja su ponekad postala prava mjesta teoloških debata između protestanata i katoličkih svećenika. U tim situacijama, katolici koji su posjetili sud mogli su čuti elokventne i logički kvalitetne obrane svoje vjere pred nasrtajima protestantskih protuargumenata. Također su te situacije služile za pitanje blagoslova od strane osuđenoga svećenika. Primjerice, svećeniku Thirkillu, dok je čekao svoj red da stane na optuženičku klupu i iznese svoju obranu, prišlo je četvero katolika koji su od njega tražili blagoslov. Kada je sjedio za optuženičkim mjestom, prišla mu je jedna druga optuženica te pred cijelim sudom tražila blagoslov od njega.⁹⁴ Čak su i put prema mjestu egzekucije kao i samo mjesto egzekucije privremeno postajala katolička sveta mjesta. Postali su svojevrsna adaptacija Isusove muke i smrti na Golgoti.⁹⁵ Ti novi mučenici postajali su element jačanja vjere u engleskih katolika. Jer, nitko ne ide u smrt radi svojih uvjerenja, pogotovo kada postoji izlaz u preobraćenju na protestantizam, ako nije duboko uvjeren u istinitost vlastitih uvjerenja. Čini mi se da upravo tu nastaje element jačanja vjere u engleskih katolika kako su njihova

⁸⁹ Isto, 420-422.

⁹⁰ Isto, 425.

⁹¹ Isto, 427-428.

⁹² Isto, 430.

⁹³ Lisa McClain, "Without Church, Cathedral, or Shrine: The Search for Religious Space among Catholics in England, 1559-1625." *Sixteenth Century Journal* 33, no.2 (2002.), 384-386.

⁹⁴ Isto, 393.

⁹⁵ Isto, 395.

religijska uvjerenja istinita. Te osude na smrt svećenika ostavljale su duboke utiske na promatrače. Odličan primjer za to je mladi student Henry Walpole. Nakon što je svjedočio Championovoj smrti 1581. g. te vidio kako Champion brani svoje katoličanstvo pred svojim osuditeljima, kako dijeli blagoslov katolicima koji su se tamo nalazili. I što je na njega vjerojatno ostavilo najveći utisak: poprskala ga je Championova krv tijekom raskomadavanja Championovoga tijela poslije smrti na vješalima. Walpole je doživio svojevrsnu epifaniju, otišao je na kontinent i postao isusovac, te doživio istu sudbinu kao i Champion 1595. g.⁹⁶

Sve probleme i kontroverze elizabetanskoga razdoblja i politike prema katolicima možemo svesti na dva temeljna problema.

Prvi je tzv. *Bloody Questions*, ili kako bi ih bilo najbolje prevesti na hrvatski jezik: *krvava pitanja*. To je zapravo bio set od šest pitanja čije su teme bile vezane uz bulu *Regnans in Excelsis*, legitimnosti kraljičine vlasti te prava ljudi da se podignu protiv Elizabete u slučaju strane invazije. Šesto pitanje, poznato i kao *The Bloody Question* najbolje sumira cijeli set pitanja: "If the Pope do by his bull or sentence pronounce Her Majesty to be deprived and no lawful Queen, and her subjects to be discharged of their allegiance and obedience unto her, and after, the Pope or any other by his appointment and authority do invade this realm, which part would you take, or which part ought a good subject of England to take?" (Ako papa svojom bulom ili odlukom proglasi Njeno Veličanstvo nelegitimnom kraljicom i oslobodi njene podanike od svoje zakletve na vjernost i poslušnost, i poslije, ako papa ili bilo tko drugi po svojim ovlaštenjima i autoritetu napadne kraljevstvo, na čiju bi ste stranu stali, ili što bi dobri engleski podanik tada trebao činiti?)⁹⁷ Ova pitanja su se postavljala katoličkim zatvorenicima i osuđennicima, počevši od Campiona 1581. g. Ona teoretski nisu imala nikakvu pravnu snagu, ali krivi odgovori na njih su mogli osuđenika dovesti do osude po drugim aktovima tadašnjega engleskog zakonika. No, kako McGrath ističe u svome članku "*The Bloody Question Reconsidered*" osuda na smrt uopće nije bila njihova primarna svrha. Primarna je svrha bila ispitati lojalnost katolika engleskoj kruni.⁹⁸ No, za katolike je tu postojala jedna osnovna dvojba. Je li moguće biti dobar katolik i dobar podanik u isto vrijeme? Engleski katolici, ako su željeli ostati katolici u punom smislu te riječi, nisu se mogli zakleti na punu vjernost kraljici. Samim time nisu ni mogli biti ni vjerni i povjerljivi podanici engleskoj kruni.

⁹⁶ Isto, 397.

⁹⁷ Patrick McGrath, "The Bloody Questions Reconsidered" *British Catholic History* 20, no.3 (1991.), 305-306.

⁹⁸ Isto, 316.

Drugi temeljni problem je pozicija Engleske na međunarodnoj sceni. Treba razumjeti kako elizabetanska vlada nije nužno bila "žedna katoličke krvi." Postoje i objektivni politički razlozi zašto su katolici dobili takav tretman. Glavni i temeljni je već spomenuta papinska bula *Regnans in Excelsis*. Bula koja je podržavala micanje Elizabete i stavljanje katoličkoga monarha na engleski tron i koja je takoreći "odvezala" engleske katolike od službe kraljici. Stvar postaje politički još kompleksnija jer su sada sve katoličke zemlje, a u prvom redu tu mislim na Španjolsku i Francusku dobile pravedan *casus belli* prema Engleskoj uz pomoć *Regnans in Excelsis*. Što će se zapravo i dogoditi u neuspješna tri pokušaja španjolske invazije 1588., 1596. i 1597. g.⁹⁹ Nije teško onda uvidjeti, zašto je elizabetanska vlada tretirala katolike kao potencijalne izdajice.

4. Vladavina Jamesa I. u Engleskoj i odnos s engleskim katolicima

Ovo poglavlje će biti podijeljeno u tri cjeline: Jamesova vladavina do Barutne urote, Barutna urota i njene posljedice, te pitanje španjolskoga braka. Glavno pitanje za katolike postaje pitanje tolerancije. Razlog leži u tome što je smrt Elizabete bulu *Regnans in Excelsis* učinila nevažećom. Činilo se kako katolici napokon mogu pobjeći od dvojbe mogu li u isto vrijeme biti lojalni katolici i lojalni Englezi. Sam dolazak Jamesa, s kojim je došla i nova dinastija, stvorilo je dojam novoga početka, kako za britanski otok, tako i za katolike u Engleskoj.

4.1. Dolazak Jamesa I. na engleski tron

James je rano uvidio da su za osiguranje engleskog nasljedstva potrebne dvije stvari: potpora u Engleskoj i potpora od kontinentalnih katoličkih sila. U Engleskoj je imao tri primarna saveznika: Roberta Devereuxa (grofa od Essex), Henrya Howarda (grofa od Northamptona) i Roberta Cecila. Essex je izgubio svoje mjesto kao povjerljivoga Jamesovoga korespondenta nakon svoje kratkotrajne pobune 1601. g. kako bi se vratio na mjesto Elizabetinog miljenika. To je mjesto izgubio nakon što je napustio englesku vojsku u Irskoj koja se borila protiv irskih ustanika.¹⁰⁰ Nakon ta dva sramotna događaja, Essex je postao

⁹⁹ Isto, 316.

¹⁰⁰ Pauline Croft, *King James* (New York: Palgrave MacMillan, 2003.), 48.

politički uteg Jamesu, te se on okrenuo Robertu Cecilu kao primarnom korespondentu. Cecil kojega je James opisao kao "kralja u stvarnosti" koji je, ako ćemo vjerovati Jamesu, *de facto* vladao Engleskom uz simboličko prisustvo Elizabete, postao je glavni od proponenata Jamesovoga nasljedstva na englesku krunu.¹⁰¹ Za perspektivu ovoga rada zasigurno je najzanimljiviji Northampton, koji je glasio za kriptokatolika i staroga podržavatelja Jamesove majke.¹⁰²

James je po pitanju međunarodnih odnosa morao naći kompromis s tri sile: Francuskom, Španjolskom i Papinskom državom. Dok je s Henrijom IV. brzo unaprijedio odnose,¹⁰³ to mu neće poći za rukom po pitanju Španjolske sve do razdoblja kada je već vladao Engleskom. Čak je uspio i uspostaviti relativno dobre odnose s papom Klementom VII., koji nije niti potvrdio niti negirao svoju podršku Jamesu kao nasljedniku engleskih zemalja.¹⁰⁴

No, ipak nisu svi katolici prihvatili Jamesa kao najboljega nasljednika na engleski tron. Najbolji primjer toga jest polemičko djelo *A Conference about the Next Succesion to the Crown of England* iz 1594. g., napisao pod pseudonimom R. Doleman. Tijekom godina mnoga su imena izgledala kao potencijalni autori: William Allen, Francis Engenfield, Richard Verstegan (Rowlands), te Robert Parsons. Neki su predlagali kako se radi o koautorstvu između nekih od ovih autora.¹⁰⁵ No, kako Peter Holmes dokazuje u svome članku, dokazi upućuju na to da je Parsons zapravo jedini pisac ovoga kontroverznoga djela. Djelo je koncipirano na dvije temeljne teze. Prva je već viđeni argument o tome kako zajednica, odnosno *Commonwealth*, ima pravo na pobunu protiv kralja ili ako se ne slaže s nekom linijom nasljedstva. Doduše, kasnije latinsko izdanje ovoga polemičkoga teksta taj argument skraćuje, te dodaje onaj Bellarmineov o ograničenoj moći papinstva da svrgava svjetovne vladare koji nije postojao u originalnom izdanju.¹⁰⁶ Druga temeljna teza isticala je pravo nasljedstva španjolske infante Isabelle Clare Eugine nad svim ostalim potencijalnim Elizabetinim nasljednicima, uključujući i samoga Jamesa.¹⁰⁷ Ne treba puno trošiti riječi kakvu je ovo reakciju izazvalo u samome Jamesu, kojemu su i pitanje engleskoga nasljedstva, kao i

¹⁰¹ Isto, 48-49.

¹⁰² Isto, 49.

¹⁰³ Isto, 32.

¹⁰⁴ Isto, 33.

¹⁰⁵ Peter Holmes, "The Authorship and Early Reception of a Conference about the Next Succesion to the Crown of England", *The Historical Journal* 23, no.2 (1980.), 415-416.

¹⁰⁶ Isto, 415., 424.

¹⁰⁷ Isto, 415.

teorija o božanskome pravu kralja na vladanje bile vrlo važni u njegovu životu. Refutacije argumenata iznesenih u *A Conference about the Next Succesion to the Crown of England* možemo pronaći generalno u kraljevim djelima.¹⁰⁸ No, nije samo kraljeva reakcija bila žustra, već i reakcija dijela engleskih katolika. Osobito se tu ističu apelanti, dio katoličkoga svećenstva, većinom svjetovnoga, koji je promicao pasivnu poslušnost protestantskim vladarima u Engleskoj. Štoviše, apelanti su vidjeli isusovce poput Parsonsa kao jednoga od glavnih razloga zašto ne može doći do trajne pomirdbe između katolika i engleske krune. Stoga ne treba biti čudno, što je u razdoblju između 1601. g. do 1603. g. izašao velik broj pamfleta i refutacija Parsonsovoga djela, najčešće apelantskoga autorstva.¹⁰⁹ Ipak se i sam Parsons počeo polagano odmicati od toga djela, osobito nakon što je kralj James naslijedio engleske zemlje 1603. g. On je čak 1603. g. pisao Jamesu, jedanput preko posrednika, a drugi put direktno. U tim pismima hvalio je *Basilikon Doron* svojevrsnu antitezu njegovom djelu i molio je od kralja da uvede toleranciju za katolike u Engleskoj, citirajući mjesta u *Basilikon Doronu* za koja je Parsons mislio da propagiraju takvu politiku. No, Parsonsova pisma nisu bila prihvaćena od strane kralja.¹¹⁰

Sami dolazak kralja bio je ispraćen velikom nadom za buduću toleranciju katolika. Već je u tajnoj korespodenciji s Northamptonom napomenuo kako nikakva proganjanja neće pratiti katolike koji se pokažu kao lojalni podanici, što je uključivalo šutnju i barem izvanjsko podvoravanje državnim zakonima.¹¹¹ Za vrijeme Jamesovoga dolaska u Englesku iz Škotske imenovao je Thomasa Gerarda, brata isusovca Johna Gerarda, vitezom. Navodno mu je i zahvalio i na njegovoj vjernosti Mariji Stuart. Kada je već zasjeo na engleski tron u svoje je Tajno vijeće imenovao već spomenutog Northamptona, Thomasa Howarda i Henrija Percija (novoga grofa od Northumberlanda). Sva trojica bili su na neki način povezani s Marijom Stuart i s katoličkom zajednicom u Engleskoj.¹¹² Početni znakovi Jamesova vladanja upućivali su na novi tip odnosa između katolika i krune.

Već u zadnjim danima Elizabetine vladavine 1603. g. trinaest apelantskih svećenika izdalo je dokument pod nazivom *Protestation of Allegiance*, u kojoj su papi odrekli moć svrgavanja svjetovnih vladara, te su se obvezali ne sudjelovati u urotama protiv Elizabete te

¹⁰⁸ Isto, 427.

¹⁰⁹ Isto, 424-425.

¹¹⁰ Isto, 428.

¹¹¹ Pauline Croft, *King James* (New York: Palgrave MacMillan, 2003.), 162.

¹¹² Alice Hogge, *God's Secret Agents* (New York: HarperCollins Publishers., 2005.), EPUB e-knjiga, poglavlje 11, paragraf 12.

pokušajima stranih invazija u zamjenu za toleranciju.¹¹³ Takav trend apelantske polemike će se nastaviti i u Jamesovo vrijeme, ali s jednom vrlo bitnom distinkcijom: James je bio protestantski vladar koji nije bio ekskomuniciran te je kao takav barem tehnički bio legitiman kralj engleskim katolicima. Stoga je bilo u interesu apelantima, koji su bili u potrazi za tolerancijom, istaći lojalnost engleskih katolika nasuprot puritanaca te negirati ili na neki drugi način oslabljati ideju o papinskoj moći nad svjetovnim kraljevima.¹¹⁴

Jamesova žena, Anna od Danske također je predstavljala nadu za engleske katolike. Već prije njenoga dolaska u Englesku, postojale su glasine o njenoj naklonosti katoličanstvu. Te glasine su očito imale nekakvoga temelja pošto je Elizabeta imala potrebu preko službenoga ambasadora u Škotskoj pitati o Aninoj religiji.¹¹⁵ U Škotskoj, njeno druženje s Henriettom, ženom grofa Huntleya, poznatoga katolika također je podignulo više no jednu protestantsku "obrvu." Imala je i svoga osobnoga ispovjednika isusovca Roberta Abercrombiea, koji je čak od svoga nadređenoga tražio da Anna radi svoje istaknute javne pozicije smije posjećivati slavlja protestanata, ili kako bi on rekao heretika.¹¹⁶ U obraćanju papi preko svoga ambasadora Edmunda Drummonda iz 1601. g., istaknula je svoju katoličku vjeru te je tražila papinsku zaštitu za sebe i svoju djecu, te što je možda najvažnije i potporu pape za Jamesovo nasljeđe engleskoga trona.¹¹⁷

Dolaskom u Englesku Anna je i dalje "zbunjivala" strane ambasadore po pitanju svoje religije. Španjolski, francuski i venecijanski ambasadori obavjestili su kako je Anna u privatnoj sferi katolkinja, ali kako u javnoj sferi nije spremna pomoći svojim katoličkim podanicima. Uz iznimku problematičnoga razdoblja neposredno iza Barutne urote iz 1605. g., Anna je pokazivala kako vodi svojevrzni dvostruki religijski život. U svojoj privatnosti je, čini se, bila katolkinja, dok je u javnoj sferi slijedila ono što se očekivalo od žene protestantskoga kralja¹¹⁸, izuzev što je primjerice odbila uzeti protestantsku pričest na krunidbi svoga muža Jamesa.¹¹⁹

No, najveći argument u prilog Aninoga katoličanstva jest njen odabir potencijalnih ženidbenih partnera svojoj djeci. Iako se i tu može uložiti prigovor kako se tu radi više o

¹¹³ Thomas Clancy, "English Catholics and the Papal Deposing Power, 1570-1640." *British Catholic History* 6, no.5, 207.

¹¹⁴ Isto, 207- 208.

¹¹⁵ Albert J. Loomie, "King James I's Catholic Consort" *Huntington Library Quarterly* 34 no.6 (1971.), 304.

¹¹⁶ Isto, 305.

¹¹⁷ Isto, 305.

¹¹⁸ Isto, 306 - 311.

¹¹⁹ Isto, 306.

političkoj koristi nego o religijskom pitanju. Anna je bila najjači politički proponent za brak između svoga sina Henrija i španjolske infante Ane, a kada je taj plan propao pokušala je ugovoriti brak između Henrija i Katarine, sestre od Cosima II Medicija. Nakon Henrijeve smrti 1612. g., sličnu je politiku gurala i za svoga sina Charlesa (budućeg Charlesa I.) za španjolsku infantu Mariju Anu.¹²⁰ S druge strane, bila je otvoreno protiv braka svoje kćerke Elizabete za Fredericka V. od Palatinata. Godine 1613. odbila je doći na zaruke između Elizabete i Fredericka pod izlikom da je bolesna, iako je prisustvovala vjenčanju. Kada joj je 1617. g. došao poslanik kćeri i njenoga muža Anna ga je odbila primiti. Ako je vjerovati riječima van Malea, ona se diplomatu Ralphu Winwoodu izjadala ovim riječima: "The devil could take that entire family..." (" Vrag može odnijeti cijelu tu obitelj...")¹²¹. Iako se slažem s Loomijevim zapaženjem kako se ovdje radi o pomalo pretjeranoj glasini od strane van Malea, čini mi se da ipak oslikava poziciju koju je Anna imala prema kćerinom braku.

Teško je odrediti je li se Anna protivila kćerinom braku iz religijskih ili pak sociopolitičkih razloga.¹²² Ipak u izboru potencijalnih žena za svoje sinove vidimo nekakvu naklonost katoličkim mladenkama. Leži li razlog u stvaranju velike političke alijanse između Jamesovih krunskih zemalja, Španjolske, Danske i Habsburške Nizozemske, kako je natuknula van Maleu.¹²³ Ili kako Loomie zamjećuje u svome članku, o mogućoj toleranciji prema katolicima u Jamesovim zemljama, koji bi vjerojatno došli kao uvjet ženidbe¹²⁴ i prisustva katoličke kraljice u zemljama Stuarta.¹²⁵ Oba razloga čine se racionalna i ne isključuju jedan drugoga.

No, ni prva godina Jamesove vladavine Engleskom nije prošla bez "katoličko" obojenih urota. To su tzv. *Main plot* iz srpnja 1603. g. i *Bye plot* iz iste godine. *Main plot* slobodno možemo prevesti kao *glavna urota*, a *Bye plot* kao *sporednu urotu*. Razlog leži u tome što se tada smatralo kako je *sporedna urota* samo jedna od faza *glavna urote*, što nije nužno točno. *Sporedna urota* je za svoj cilj imala zatočiti kralja u *Toweru* te od njega iznuditi između ostaloga toleranciju za katolike te micanje katolicima nenaklonjenih osoba poput mlađega Cecila iz kraljeve uže kamarile. *Glavna urota* je pak imala puno zlokobniji cilj od *sporedne urote*. Pošto je sada i službeno potvrđena nasljedna linija po lozi Stuarta, *glavna*

¹²⁰ Isto, 308., 311.

¹²¹ Isto, 311.

¹²² Elizabeta je bila kraljevskoga roda, dok je Frederick bio izborni knez, ali ipak samo knez.

¹²³ Albert J. Loomie, " King James I's Catholic Consort" *Huntington Library Quarterly* 34, no.6(1971.), 311.

¹²⁴

¹²⁵ Isto, 315.

urota je za svoj cilj imala uklanjanje cijele kraljevske obitelji, te krunjenje kraljeve rodice Arabele Stuart, koja je sada bila četvrta u redu za englesku krunu. Urotnici u *sporednoj uroti* bili su katolički svećenici William Watson i William Clarke te laici George Brooke i *sir* Griffim Markham. Vrijedno je ovdje istaknuti Watsona i Brookea. Watson je naime bio jedan od ljudi koji je posjetio Jamesa dok je još bio u Škotskoj u doba nasljedne krize oko Elizabete. Watson je povratkom u Englesku prenaglasio kraljeva obećanja o toleranciji prema katolicima ako postane engleski kralj.¹²⁶ Kada se ta obećanja nisu ispunila Jamesovim dolaskom u Englesku, Watson je pretrpio veliki udar na svoj ego i prestiž među katolicima u Engleskoj. Još jedna zanimljivost je kako su svećenici Watson i Clarke pripadali apelantima, dok je James bio pravovremeno obavješten o postojanju urote od strane isusovaca, preciznije John Gerard ga je obavijestio o uroti. Kralj James je svoju zahvalnost pokazao tako što je dopustio neplaćanje globe onim rekuzantima koji su to zatražili u toj godini. Nadalje, tu je važno spomenuti kako niti glavni katolički akteri u Engleskoj nisu podržavali *sporednu urotu* kao niti Sveta stolica i isusovački general. George Blackwell, formalni vođa apelanata zabranio je svojim svećenicima bilo kakvo urotničko djelovanje u budućnosti, kao što su učinili Garnet i Gerard po pitanju isusovaca. Stolica sv. Petra je pak još uvijek gajila nadu u moguće Jamesovo preobraćenje ili pak tolerantnije odnose prema katolicima, samim time im nisu odgovarale bilo kakve urote s katoličkim predznakom.¹²⁷ Ime Georgea Brookea je zapravo ono koje povezuje obje urote. On je bio brat Henryu Brookeu, lordu od Combhama, najvjerojatnije glavnom urotniku tzv. *glavne urote*. To je i ovoj uroti davalo katolički predznak, pošto je *sporedna urota* nesporno to i bila. Ipak, *glavnoj uroti* prisustvovali su i puritanski lord Grey de Wilton, kao i proslavljeni pomorac, *sir* Walter Raleigh, nekadašnji miljenik preminule kraljice Elizabete.¹²⁸ Stoga se čini kako se ovdje više radi o uroti nezadovoljnoga plemstva nego o nekakvoj katoličkoj uroti. Ipak, pravovremena reakcija isusovca Gerarda, kao i iskazivanje lojalnosti svojevrsnoga vođe katoličkih laika *sir* Thomasa Treshama za vrijeme konferencija na dvoru u Hamptonu pomogla je u tome da se ne stvori negativna reakcija prema katolicima.¹²⁹

¹²⁶ Antonia Fraser, *Faith and Treason: The Story of Gunpowder Plot* (New York: Knopf Doublesday Publishing Group., 2014.), E-PUB e-knjiga, poglavlje 4, paragrafi 28-29.

¹²⁷ Isto, paragrafi 33-35.

¹²⁸ Isto, paragrafi 30-31.

¹²⁹ Isto, paragrafi 34., 36-38.

4.2. Konferencija u palači Hampton

Konferencija u Hamptonu odvila se 1604. g. i odredila je nastavak razvoja Anglikanske crkve u smjeru *via media*, odnosno srednjega puta između Ženeve i Rima, kalvinizma i katolicizma. Točnije rečeno, u zadržavanju episkopata, ali s prihvaćanjem nekih reformnih ideala kalvinističke reformacije.

Konferencija je nastala kao direktni odgovor na tzv. *Milenijarnu peticiju*, nazvanu po tome što ju je navodno potpisalo tisuću puritanskih pastora. Iako se primarno bavila ceremonijalnim pitanjima poput mogu li laici krstiti djecu, korištenja prstena u obredu vjenčanja, trebaju li pastori nositi albu te po pitanju sakramenta potvrde, ipak je predstavljala pokušaj daljnje reforme u kalvinističkom smjeru.¹³⁰ Peticija nije spominjala reforme temeljnih doktrina koje su razlikovale tadašnju Anglikansku crkvu od kontinentalnih kalvinističkih crkvi poput pitanja episkopata te tada vrlo problematičnoga pitanja predestinacije među sljedbenicima kalvinističkoga reformnoga puta. Ipak, bila je dovoljna da izazove reakciju u kralja Jamesa u vidu sazivanja konferencije u palači Hampton.

Kralj James I. zamislio je svoju ulogu kao medijatora između Anglikanske crkve i umjerenih puritanaca te umjerenih katolika na kojima će sagraditi temelje stabilne Anglikanske crkve. Ti umjereni katolici i puritanci su oni koji ne diraju u dva temeljna načela koje je James držao važnima: održavanje episkopata i nepovredivost apsolutnoga suverenstva kralja. Prvo je najlakše objasniti kroz Jamesovu maksimu: "No bishop, no king."¹³¹ Bez biskupa nema ni kralja, ili jednostavnije rečeno biskupi služe kao produžetak kraljevske vlasti u duhovnoj sferi. Iako nije nigdje eksplicitno izrečeno, implicitno se podrazumijeva kako se radi o biskupima koje potvrđuje kralj, a ne kongregacije, sabori, pape ili bilo kakvi drugi faktori koji ne proizlaze izravno iz kraljevske vlasti. Drugo načelo je puno jasnije i već je obrađeno u ranijim dijelovima ovoga rada¹³², a ideja mu je kako ni papa niti kongregacija ne mogu svrgavati svjetovne kraljeve. Ili kako je sam James rekao u govoru u parlamentu iz

¹³⁰ <https://www.britannica.com/topic/Millenary-Petition> (12.1.2021.)

¹³¹ Kenneth Fincham i Peter Lake, "The Ecclesiastical Policy of King James I" *The Journal of British Studies* 24, no.2 (1985.), 174.

¹³² Vidi str. 15, 18-22.

1624. g.: "I think it all one to lay down my crown to the pope as to a popular party of puritans." (Mislim da je isto predati moju krunu papi kao i grupi puritanaca.)¹³³

Kralj je udovoljio nekim puritanskim zahtjevima poput ukidanja mogućnosti da laik krsti, većom stegom nad cirkulacijom katoličkih tekstova, izdavanju novog katekizma i izdavanju nove Biblije koja je i do danas ostala u uporabi i često se naziva Biblijom kralja Jamesa.¹³⁴ Kralj je čak obećao revidirati, za puritance sporni, 16. članak od tzv. 39 članaka, iako to obećanje nije održao. Taj članak koji se odnosi na to da čovjek nakon krštenja može smrtno sagriješiti i tako "izaći" iz Božjega milosrđa te nakon izvršene iskrene pokore ponovno se vratiti u Božje milosrđe. Glavni predstavnik puritanaca na konferenciji u Hamptonu John Reynolds, smatrao je kako je taj članak kontradiktoran članku 17. koji govori o tome kako je Bog odabrao određene za spasenje. Reynolds je htio dodati u članak 16. kako nikada u potpunosti niti konačno ne možemo izaći iz Božjega milosrđa, kako bi maknuo percipiranu kontradikciju sa 17. člankom.¹³⁵ Kontradikcija koju je Reynolds percipirao odnosi se na to kako oni koji su odabrani za spasenje Božjim milosrđem ne mogu nikada u potpunosti izaći iz Božjega milosrđa. Možda bi ova rasprava i završila u mirnome tonu da Reynolds nije spomenuo integraciju tzv. *Lambethskih artikala* u postojećih 39. *Lambethski* sadrže devet otvoreno kalvinističkih artikala koji između ostaloga negiraju univerzalno milosrđe i spasenje, negiraju utjecaj djela na spasenje, defeniranju kako postoji točno predodređen broj onih koji će se spasiti i slične kalvinističke formulacije.¹³⁶ To je izazvalo protest kralju konzervativnoga canteburijskog nadbiskupa Bancrofta koji je za vrijeme Reynldsovoga izlaganja rekao: "Šizmatike se ne sluša protiv biskupa."¹³⁷ Gdje je nastavio objašnjavati kako puritanci previše polažu vjeru u predestinaciju umjesto u moralan i svet život, preko kojega mogu vjerovati da je Bog njih odabrao za spasenje.¹³⁸ Kada su *Lambethski artikli* ponovno spomenuti te nakon što su pojašnjeni Jamesu, kralj ih je odbio uvrstiti u postojećih 39 artikala.¹³⁹ Tako je pitanje predestinacije u Anglikanskoj crkvi ostalo zakopano ispod površine i opet će se javiti za vrijeme *Arminijanovih kontroverzi*.

¹³³ Kenneth Fincham i Peter Lake, "The Ecclesiastical Policy of King James I" *The Journal of British Studies* 24, no.2 (1985.), 171.

¹³⁴ Isto, 174.

¹³⁵ Peter White, *Predestination, Policy and Polemic: Conflict and Consensus in the English Church from the Reformation to the Civil War* (Cambridge: Cambridge University Press., 1992.), 143-144.

¹³⁶ Isto, 107 - 110.

¹³⁷ Kenneth Fincham i Peter Lake, "The Ecclesiastical Policy of King James I" *The Journal of British Studies* 24, no.2 (1985.), 173.

¹³⁸ Peter White, *Predestination, Policy and Polemic: Conflict and Consensus in the English Church from the Reformation to the Civil War* (Cambridge: Cambridge University Press., 1992.), 145.

¹³⁹ Isto, 146-147.

James pomoću sitnih ustupaka puritancima nije uspio stvoriti uniformnost i smirivanje ekstremnijih puritanskih faktora kao i privlačenje onih umjerenih faktora u "naručje" Anglikanske crkve. Osobit problem su mu činili ti ekstremniji faktori koji su uložili svoje proteste kralju u 11. i 12. mjesecu te iste 1604. g., što je naposljetku rezultiralo time da je oko 90 pastora izgubilo svoja službena mjesta.¹⁴⁰ Ipak je James vodio generalno pomirljivu politiku te je 1605. g. obećao da će ponaosob poslušati sve žalbe klera koji je bio isključen iz službene Anglikanske crkve.¹⁴¹ Oni su pak trebali pokazati kako se neće boriti protiv službenih nota Anglikanske crkve, kao što je primjerice vidljivo na slučaju Johna Cottona iz 1621. g. Cotton je bio prijavljen zbog mnogih prekršaja, uključujući to da nije klečao kada je primao pričest. Iako je u prisustvu biskupa, odbio se potpuno pokoriti pravilima, James ga je ipak pomilovao jer je pokazao da je dovoljno odan službenim zakonima Anglikanske crkve, odnosno da su njegovi prijestupi bili više ceremonijalne nego dogmatske prirode.¹⁴² Jamesovu politiku najbolje je sročio biskup Morton od Conventrya, koji je primjetio da se isključivanje vršilo samo u slučajevima očitih prijestupa.¹⁴³ Takvom opraštajućom i popustljivom politikom kralj se nadao postepeno privući puritanske elemente, napose one umjerene. Točnije rečeno one elemente koji nisu prijetili trenutnom crkvenom i državnom poretku.¹⁴⁴ Takva će Jamesova politika, barem na površini, doprinijeti relativno mirnom stanju u Engleskoj po pitanju puritanaca sve do adventa Tridesetogodišnjega rata.¹⁴⁵

James I. sličnu je popustljivu politiku vodio i prema katolicima. Imao je tri prijeporne točke s katolicima: papinstvo, svećenstvo i protestantski apostati.

Instituciji papinstva je, kao što je već i rečeno, moć "smjene" svjetovnih vladara. Ta se ideja papinskoga vrhovništva kršila s Jamesovom idejom o sveopćem ujedinjenom kršćanstvu kojom bi upravljali episkopi i vođeno vijeće kršćanskih kraljeva.¹⁴⁶ Koliko je papinska moć smjene svjetovnih vladara bila centralni sukob između njegove vizije kršćanstva i katoličke vizije kršćanstva svjedoči i njegova svojevrsna indiferentnost prema drugim dogmatskim pitanjima. On nije uzimao klasičnu protestanstku poziciju u kojoj katolici griješe oko glavnih i temeljnih vjerovanja kršćanstva. Njegova pozicija je po tome pitanju bila

¹⁴⁰ Kenneth Fincham i Peter Lake, "The Ecclesiastical Policy of King James I" *The Journal of British Studies* 24, no.2 (1985.), 177-178.

¹⁴¹ Isto, 178.

¹⁴² Isto, 178-179.

¹⁴³ Isto, 179.

¹⁴⁴ Isto, 179-180.

¹⁴⁵ Isto, 180.

¹⁴⁶ Isto, 182.

kompleksnija. Smatrao je kako katolici griješe oko nekih vjerskih i ceremonijalnih pitanja, ali ne i oko temeljnih vjerovanja u Sveto trojstvo i inkarnaciju.¹⁴⁷ Zanimljiv je primjer prepiske francuskoga kardinala Du Perrona i Isaaca Casaubona. Du Perron je u pismu iz 1610. g. Casaubonu naveo četiri glavne točke prijepora između katolika i engleske crkve: stvarno prisustvo, transsupstancijacija, čistilište i zagovor svetaca. Casaubon, hugenot koji je otišao iz Francuske nakon smrti Henrika IV., Du Perronu je u odgovoru iz 1612. g. naveo da čak i kada bi došlo do dogovora po pitanju ova četiri problema, nikakva unija ne bi bila moguća s Rimom zbog papinskoga prerogativa na svrgavanje svjetovnih vladara.¹⁴⁸ Iako kao hugenot Casaubon gotovo sigurno nije bio ljubitelj papinstva niti papinskih prerogativa, ipak je teško odrediti progovara li ovdje sam Casaubon ili njegov kraljevski mecena James I. Fincham i Lake u svome članku ipak pristaju uz drugu opciju.¹⁴⁹

James I., kao što je već rečeno, nije imao najbolje mišljenje o katoličkome kleru niti o protestantskim konvertitima koji su prešli na katoličanstvo. Njih je stavljao u kategoriju radikalnih katoličkih elemenata. Prema svećenicima je stalno stavljao proklamacije koje su zapovijedale da svi isusovci, seminarci i ostali svećenici napuste njegove zemlje.¹⁵⁰ Čini se da se to osobito odnosilo na isusovce, za koje je jednom prilikom izjavio da su: "venomed wasps and firebrands of sedition." (Otrovne ose i poticatelji pobuna.)¹⁵¹ Po pitanju protestantskih konvertita na katoličanstvo James je naredio biskupima i sudcima da u takvim slučajevima upotrebljavaju "svu silu" zakona.¹⁵² Zanimljivo je, kako je James "stare" katolike svrstavo u svoju kategoriju umjerenih katolika i samim time dobrih podanika. Čak je jednom prilikom 1616. g. izrazio simpatije prema njima opisavši ih kao dobro odgojene ljude koji nisu nikada poznavali druge religije.¹⁵³ Čini se kako je tu kralj James I. lojalnost prema katolicizmu vidio i kao dobar pokazatelj potencijalne lojanosti prema njemu. Isto se tako čini da prema Jamesu obrnuto vrijedi za protestantske konvertite.

Stav kralja Jamesa I. prema kleru i protstantskim konvertitima nameće pitanje radi li se o prirodnom nastavku elizabetanske politike o "sporoj smrti" katolicizma u Engleskoj ili je

¹⁴⁷ Isto, 182.

¹⁴⁸ Isto, 183.

¹⁴⁹ Isto, 183.

¹⁵⁰ Isto, 184.

¹⁵¹ Pauline Croft, *King James* (New York: Palgrave MacMillan, 2003.), 161.

¹⁵² Kenneth Fincham i Peter Lake, "The Ecclesiastical Policy of King James I" *The Journal of British Studies* 24, no.2 (1985.), 184.

¹⁵³ Isto, 184.

pak posrijedi ipak nešto drugo. O tom pitanju će biti govora u kasnijem dijelu rada, ali mi ga se čini vrijednim spomenuti na ovome mjestu.

No, glavno pitanje na koje su katolici očekivali službeni odgovor na Hamptonu jest pitanje tolerancije. Odgovor je lako pročitati iz Jamesovih pozicija prema svećenstvu, protestantima koji su prešli na katoličanstvo te naravno prema papi. Puna tolerancija prema katolicima nije bila moguća. Ili kako to ističu Fincham i Lake u svome članku, katolici će biti tolerirani, ali neće dobiti toleranciju.¹⁵⁴ Fincham i Lake naravno spominju dvije političke koncepcije tolerancije. Prva je bliža originalnom latinskom značenju glagola *tolerantia*, odnosno trpljenju. Druga je bliža našem modernom shvaćanju tolerancije u smislu prihvaćanja različitosti.¹⁵⁵ Prva je pasivna i samo "trpi" postojanje druge skupine dok bi druga bila aktivna i pomagala bi drugoj skupini. Kralj James I. prema katolicima se odnosi u skladu s prvom koncepcijom. On takoreći prihvaća *status quo* koji je preostao iz elizabetanske ere u svome odnošenju prema svojim katoličkim podanicima. To je najvidljivije u njegovom odnosu prema katoličkom kleru ili pak u tome što nije ukinuo rekuzantske globe. Ali, James je bio popustljiviji i otvoreniji prema katolicima od svoje prethodnice, osobito po pitanju laika. To je istaknuo i Northampton 1606. g. Kazavši kako James nije obećao nikakvu toleranciju, ali je istaknuo kako se kralj puno blaže odnosio prema katolicima od Elizabete: katolike je proglašavao vitezovima, pretvarao ih je u ambasadore, bio je popustljiviji prema rekuzantima, slušao je njihove žalbe te je čak uključio svećenike i isusovce u svojoj općoj amnestiji.¹⁵⁶ Ili kako je James objasnio venecijanskome ambasadoru, da nikakvi progoni ne očekuju katolike koji budu poslušni.¹⁵⁷ Ipak, kako će ubrzo događaji pokazati, ovakvo trenutno stanje neće zadovoljiti sve katolike i pokrenut će neke radikalne katoličke aktere da provedu poznatu *Barutnu urotu*.

4.3. Barutna urota

Glavni i idejni začetnik urote bio je Robert Catesby. Catesby je bio potomak rekuzantske obitelji te je njegov otac William Catesby bio progonjen zbog toga. Sam je Robert sudjelovao u neuspješnom Essexovom ustanku protiv Elizabete 1601. g. Nakon što je pušten iz zatvora nastavio je agitirati za španjolsku invaziju u Engleskoj, što je rezultiralo

¹⁵⁴ Isto, 185.

¹⁵⁵ Primjerice ako ćemo se voditi definicijama sa Standfordske enciklopedije, to bi bile koncepcije tolerancije pod brojevima 1 i 3. (<https://plato.stanford.edu/entries/toleration/#FouConTol>) (20.2.2021.)

¹⁵⁶ Isto, 185.

¹⁵⁷ Isto, 185.

njegovim zatvaranjem 1603. g. dok je Elizabeta još bila živa.¹⁵⁸ Kako autor Mark Nicholls ističe, Catesby je bio talentirani organizator te što je možda i bitnije, posjedovao je izrazitu socijalnu inteligenciju neophodnu za ovakve pothvate. Prva dva čovjeka koja je pridružio svojoj uroti bili su Tom Wintour (Winter) i John Wright. Wintour je bio, kako autor ističe čovjek koji je znao i s perom i s mačem.¹⁵⁹ Čak je i Edward Coke, Wintourov eventualni tužitelj, priznao kako se radi o učenom čovjeku.¹⁶⁰ John Wright je s druge strane bio više čovjek "od mača" i bio je monetarno stabilniji od Wintoura. Obojica su bili iznimno lojalni i znali su čuvati tajne.¹⁶¹ Iduća dva člana koje je Catesby pridružio uroti bili su Thomas Percy i već spomenuti Guy Fawkes. Percy je bio bliski rođak Henriju Perciju, grofu od Northumberlanda te se brinuo o nekim njegovim imanjima. Također je bio i glasnik u tajnim dogovorima i korespondenciji između svoga rođaka Northumberlanda i kralja Jamesa dok je on još bio "samo" škotski kralj.¹⁶² S Northumberlandovim promaknućem u kapetana kraljevske straže, tzv. *gentleman pensioners*, Thomas Percy je dočekaio promaknuće u jednoga od članova te straže.¹⁶³ Catesby je prepoznao nezadovoljstvo u Thomasu Perciju te ga je privukao u urotu, čime je dobio čovjeka koji je mogao djelovati u blizini parlamenta bez da privuče nepotrebnu pažnju na moguću urotu.¹⁶⁴ Fawkes je pak bio čovjek od mnogo talenata. Prije nego je postao plaćenik, služio je kao jedan od upravitelja Lordu Montagu, a i slične je civilne dužnosti vodio i kao plaćenik pod Williamom Stanleyem. Zbog svoje je plaćeničke karijere i sudjelovanja u opsadama posjedovao znanje rukovanja s eksplozivima. No, Fawkesovo najveće oružje ipak će biti njegova anonimnost u Londonskim krugovima. To će mu omogućiti da uzme ulogu Percijevega sluge pod, ako smijem tako reći, neoriginalnim pseudonimom John Johnson. Čak je i sam kralj James 6. studenoga, dan iza neuspješne urote, rekao kako još nije čuo čovjeka koji poznaje ovog Johna Johnsona.¹⁶⁵ Ipak, kada se saznalo tko stoji iza psedonima, Fawkesovo ime je prebacilo narativ urote s lokalne pozornice na međunarodnu, prema Williamu Stanleyu i profesionalnom spletkarošu Hughu Owenu,

¹⁵⁸ <https://www.britannica.com/biography/Robert-Catesby> (20.2.2021.)

¹⁵⁹ Mark Nicholls, " Strategy and Motivation in the Gunpowder Plot" *The Historical Journal* 50, no.4 (2007), 788- 789.

¹⁶⁰ Isto, 789.

¹⁶¹ Isto, 789.

¹⁶² Isto, 789.

¹⁶³ Antonia Fraser, *Faith and Treason: The Story of Gunpowder Plot* (New York: Knopf Doublesday Publishing Group., 2014.), E-PUB e-knjiga, poglavlje 3, paragraf 62.

¹⁶⁴ Mark Nicholls, " Strategy and Motivation in the Gunpowder Plot" *The Historical Journal* 50, no.4 (2007), 788- 789.

¹⁶⁵ Isto, 789-790.

vođama radikalne katoličke emigracije.¹⁶⁶ Time je Catesby zatvorio "uži krug" urotnika, odnosno onih koji su znali većinu ili sve detalje o uroti. Širi krug urotnika sastojao se od još osam ljudi. Neki su bili zaduženi za logistiku poput Wrightova brata Christophera ili Catesbyeva sluge, Thomasa Batea. Dok su drugi primarno bili financijeri poput Francisa Treshama ili Ambrosea Rockwooda. Kako ističe autor Nicholls taj širi krug dijelio je neznanje oko svih pojedinosti urotničkoga pothvata, pošto im je Catesby selektivno davao informacije.¹⁶⁷ Neke stvari nije znao ni "uži krug" ustanika, kao što primjerice Percy nije znao da je Rockwood član urote.¹⁶⁸

No, koji su uzroci nastanku urote? Što je natjeralo urotnike da pokušaju počiniti ubojstvo kralja i dražavnoga vrha? Ovdje mi se čini nužnim pristati uz Nichollsovu poziciju i reći da uzroka vjerojatno ima koliko i urotnika. Kako autor ističe neki su ušli u urotu radi svoga izgubljenoga položaja, radi prijateljstva ili srušenih političkih ambicija. Naravno, svi su urotnici imali u vidu neku verziju povratka katolicizma.¹⁶⁹ Ipak, ne treba isključiti da su svi osobni razlozi urotnika direktno ili indirektno vezani za njihovu vjeru. Odnos Elizabete i njene vlasti prema katolicima ostao je čini se vrlo živ među urotnicima. Jamesovi ustupci katolicima među urotnicima nisu doživljeni kao nekakav značajan pomak na bolje za položaj katolika u Engleskoj. Ideja pune tolerancije doživjela je svoju smrt s konferencijama u Hamptonu. Što je još i gore spremao se mir između Španjolske i Engleske, formalno sklopljen u Londonu 1604. g. Tom Wintour, ako je vjerovati njegovom svjedočanstvu, posjetio je već spomenutog Hughu Owena u Španjolskoj Nizozemskoj. Gdje je imao dvojaki cilj: iznijeti žalbe engleskih katolika španjolskom mirovnom poslaniku u Englesku te unovačiti Guya Fawkesa po osobnoj Catesbyevoj želji.¹⁷⁰ Razgovor s poslanikom nije prošao dobro. Owen je usputno rekao Wintouru da iz toga mira neće ništa dobrog izaći za katolike u Engleskoj.¹⁷¹ Taj Londonski mir iz kolovoza 1604. g. u sebi nije imao nikakvoga spomena o engleskim katolicima baš kao što je Owen i predviđao. Svaku stvarnu zabrinutost koju je kralj Filip III. imao prema engleskim katolicima, zamjenila je počesto surova pragmatika "visoke"

¹⁶⁶ Arthur H. Dodd " The Spanish Treason, the Gunpowder Plot, and the Catholic Refugees" *The English Historical Review* 53, no. 212 (1938.), 641-642.

¹⁶⁷ Mark Nicholls, " Strategy and Motivation in the Gunpowder Plot" *The Historical Journal* 50, no.4 (2007), 790.

¹⁶⁸ Isto, 791.

¹⁶⁹ Isto, 788.

¹⁷⁰ Arthur H. Dodd " The Spanish Treason, the Gunpowder Plot, and the Catholic Refugees" *The English Historical Review* 53, no. 212 (1938.), 638-639.

¹⁷¹ Isto, 639.

politike.¹⁷² U jednom događaju katolici u Engleskoj su doživjeli dvostruku "izdaju" od svoga, uz papu, najvećega i možda najrealnijega saveznika izvan Engleske. Kao prvo, nestala je mogućnost španjolskoga političkoga pritiska na Englesku da poboljša stanje katolika u Engleskoj u vidu pune tolerancije kao uvjet mira. Kao drugo, izgubili su potencijalnoga saveznika u slučaju mogućega općega ustanka. Ipak, čini se kako je Catesby od samoga početka planirao eliminirati kralja. Njegov prvi potez nakon dolaska Jamesa na engleski tron bilo je kontaktiranje španjolskoga dvora i raspitivanje oko budućega kursa politike između Engleske i Španjolske.¹⁷³ Još ranije, točnije 1602. i 1603. g., Tom Wintour i Guy Fawkes također su posjetili španjolski dvor u nadi oko moguće nove invazije na Englesku.¹⁷⁴ Doduše, to je još bilo za života teško bolesne kraljice Elizabete i u kontekstu moguće nasljednje krize. No, svejedno ilustrira kako su potencijalni katolički urotnici i pobunjenici gledali Španjolsku kao prirodna vanjskoga saveznika. Ilustrativnije od Catesbyeva kontaktiranja španjolskoga dvora jest ono što je otkrio svome prvom savezniku Tomu Wintouru rane 1604. g. Već tada mu je otkrio svoj plan da "digne u zrak" parlament.¹⁷⁵ Pravedajući pritom to poznatom izjavom: "The nature of the disease required so sharp a remedy" (Sama priroda bolesti traži takav lijek)¹⁷⁶ Moguće da je Catesby preko svoga u poslanika u Španjolskoj dobio nepovoljne znakove koji su ga natjerali na ova radikalna rješenja. No, kako ističe autor Nicholls postoje indicije kako ga je sama ideja protestantske dinastije koja će vladati stoljećima grozila.¹⁷⁷ Čini se kako je Londonski mir bacio urotnike u osjećaj razočaranja i potrebe da uzmu stvari u svoje ruke kao jedino preostalo rješenje. Takav sentiment je izrekao i sam Catesby: "All forreine Princes and theire Ambassadors had ben here, and had don nothings for Catholiques, neither did he hope of good from any of them. And therefore he had resolved of that Course." (Svi strani prinčevi i ambasadori bili su ovdje i nitko nije učinio ništa za katolike, niti se on nadao ičemu dobrog od njih. Stoga se odlučio za ovakav kurs)¹⁷⁸ Ove riječi iznesene Robertu Wintouru, bratu Toma Wintoura, u siječnju 1605. g. možemo tumačiti na više načina. Moguće da se radi o uvjeravanju suradnika u potrebu njihovoga čina. No, moguće je da se radi i o iskrenom osjećaju kojega je imao Catesby. Kada se uzmu u obzir događaji iza Londonskoga mira, osjećaj razočaranja i beizlaznosti postaje jasniji. Iako je bilo nekih Jamesovih ustupaka

¹⁷² Mark Nicholls, "Strategy and Motivation in the Gunpowder Plot" *The Historical Journal* 50, no.4 (2007), 804.

¹⁷³ Isto, 802.

¹⁷⁴ Isto, 804.

¹⁷⁵ Isto, 797

¹⁷⁶ Isto, 797.

¹⁷⁷ Isto, 802- 803.

¹⁷⁸ Isto, 804.

katolicima, poput suspenzije akta o progonu svećenstva i novih antikatoličkih zakona donesnih u parlamentu, generalno je dojam da je katolička pozicija u engleskome društvu ostala ista. Nije bilo nikakvih Jamesovih obećanja za poboljšanje situacije, egzekucije su se nastavile, rekuzantske globe su se nastavile uzimati (doduše bez prikupljanja prijašnjih dugovanja) i zatvoreni svećenici su bili izgnani iz zemlje.¹⁷⁹ Nije teško vidjeti kako ovakav ostanak na svojevrsnoj "mrtvoj točki", pogotovo nakon sklapanja Londonskoga mira, nije ulijevao velike nade za budućnost katolicizma u Engleskoj. Barem što se tiče percipcije Catesbya i ostalih urotnika.

No, koji je bio planirani tijek urote? Jednostavno rečeno: uništiti parlament u eksploziji te u kaosu koji bi time nastao podignuti ustanak. Taj naizgled jednostavan plan sastojao se od nekoliko interesantnih detalja. Prvi koji je vrijedan spomena, je sam odnos Catesbya prema katoličkom plemstvu ili katolicima naklonjenu plemstvu. Iako je nekim urotnicima tvrdio da će na vrijeme upozoriti katoličke simpatizere u domu Lordova izgleda da je to bila čista laž. Jednom je tvrdio da ne bi mijenjao sobu punu dijamanata za jedno jedino upozorenje.¹⁸⁰ Iako se možda na prvi dojam to čini kao pragmatična potreba plana, čini se da to nije bilo tako. Ako je vjerovati izjavama Roberta Keyesa, Catesby nije gajio neke ljubav prema plemstvu neovisno o denominaciji. Nazivao ih je: "Ateistima, budalama i kukavicama."¹⁸¹ Još ilustrativnija je njegova druga izjava: "Mrtva tijela će više služiti Commonwealthu od njih."¹⁸² Indikativna je i Catesbyeva karakterna ocjena njegovoga "kolege" Rookwooda, koji ga je opisao kao čovjeka koji nije dvoumio oko toliko prolivene krvi.¹⁸³ Drugi, jako interesantni detalji plana vrte se oko same pobune. Prva je bila svijest o tome kako ne mogu samo maknuti kralja, već i da trebaju postaviti nekoga na njegovo mjesto. Izbor za nasljednika vrtio se oko tri osobe: princa Charlesa, starije princeze Elizabete i mlađe princeze Mary. Izbor je na kraju pao na Elizabetu, pošto je ona tada živjela kod lorda Haringtona u blizini Conventrya, najbliže urotničkome centru operacija.¹⁸⁴ Kako Nicholls zamjećuje, to se čini kao implicitno prihvaćanje legitimiteta dinastije Stuart na engleskom tronu.¹⁸⁵ Drugi zanimljiv detalj jest sam opseg njihove pobune. On nije samo trebao

¹⁷⁹ Arthur H. Dodd "The Spanish Treason, the Gunpowder Plot, and the Catholic Refugees" *The English Historical Review* 53, no. 212 (1938.), 639.

¹⁸⁰ Mark Nicholls, "Strategy and Motivation in the Gunpowder Plot" *The Historical Journal* 50, no.4 (2007), 798.

¹⁸¹ Isto, 798.

¹⁸² Isto, 798.

¹⁸³ Isto, 799.

¹⁸⁴ Isto, 792-793.

¹⁸⁵ Isto, 796.

uključivati katolike, već nezadovoljnike svih slojeva društva i denominacija. To potvrđuju, ako im je vjerovati, svjedočenja nekih od urotnika. Fawkes je u svome priznanju rekao kako su mislili iskoristiti bilo kakve nezadovoljnike za potrebe urote. Kako su planirali Elizabetu proglasiti kraljicom bez ikakvih spominjanja religije.¹⁸⁶ Digbyevo priznanje donosi još neke ilustrativne specifičnosti. Njegovo priznanje govori o dva gesla koja bi urotnici koristili: "Sloboda od svakoga ropstva" i "kraj svakom monopolu i skrbništvu."¹⁸⁷ Gdje se skrbništvo odnosi na praksu u kojoj je kralj legalno mogao uzeti svakoga maloljetnika koji je naslijedio zemlje koje su mu došle u nasljedstvo preko krune, odnosno one koje su dane u vlasništvo njegovih predaka. Tako je kralj tehnički skrbio za maloljetnika te je za potrebu te skrbi dobivao maloljetnikove zemlje na uživanje do njegova punoljetstva. Kralj je isto tako mogao prodati svoje skrbništvo nekome drugome.¹⁸⁸ Oko pitanja monopola polemike su se vodile na Parlamentu iz 1601. g., a o pitanju skrbništva 1604. g.¹⁸⁹ Tako da su obje teme bile relativno svježije u tadašnjoj svijesti. Postojala je i mogućnost, barem po priznanjima, kako će osloboditi iz Towera lorda Graya, Waltera Raleigha i lorda Cobhama. Kako autor Nicholls ističe, ovo ruši narativ o Barutnoj uroti kao nekakvome romantičnome i nerealnome činu radikalnih katolika u Engleskoj. Odnosno stvara kontekst kako je Barutna urota bila pragmatična i dobro promišljena akcija.¹⁹⁰

Tijek događaja oko Barutne urote relativno je poznat. Nakon što su zakupili kuću u blizini parlamenta te su iz podruma te kuće kopali tunel u podrumu ispod parlamenta. U njega su spremili, iako izvori variraju, 33 bačve baruta (oko 1,4 tone). Cijeli je posao bio gotov do svibnja 1605.¹⁹¹ Sve je bilo spremno za službeno otvaranje parlamenta 5. studenog 1605. g. U međuvremenu se Fawkes nakratko vratio u Španjolsku Nizozemsku kako bi dao izvještaj Owenu.¹⁹² A. H. Dodd negira kako je Owen poznavao sve pojedinosti urote, ali znao je da se nekakva urota sprema. Dodd to temelji na činjenici da je jedan od njegovih agenata trebao pred kralja Jamesa predstaviti peticiju 5. studenog 1605. g. Nadalje, taj isti agent Baptista je poznavao šifre koje je Owen upotrebljavao, što uvelike smanjuje mogućnost prevare. Dodd također nadodaje kako postoji mogućnost da su državne vlasti znale za urotu još i prije te da

¹⁸⁶ Isto, 794.

¹⁸⁷ Isto, 794.

¹⁸⁸ <https://www.britannica.com/topic/wardship> (25.2.2021.)

¹⁸⁹ Mark Nicholls, "Strategy and Motivation in the Gunpowder Plot" *The Historical Journal* 50, no.4 (2007), 794.

¹⁹⁰ Isto, 806- 807.

¹⁹¹ <https://www.britannica.com/event/Gunpowder-Plot> (25.2.2021)

¹⁹² Isto

se ime Hugh Owen uvelo u narativ o Barutnoj uroti prilikom ispitivanja urotnika.¹⁹³ U idućoj fazi pripreme, Digby je organizirao lov za katoličke dostojnike u kojemu je trebao regrutirati prvi dio pobunjeničkih snaga koje su trebale pratiti ustaničku fazu urote.¹⁹⁴

Ključni trenutak za propast urote dogodio se kada je lord Monteagle dobio anonimno pismo 26. listopada 1605. g. Pismo mu je nalagalo da ne dođe na predstojeće otvaranje parlamanta 5. studenog. Tekst je bio dovoljno nejasan da ne bi otkrio o kakvoj se opasnosti radi, ali s jasnom porukom da opasnost ipak postoji. Stoga je Monteagle upozorio Cecila, što je pokrenulo službenu istragu. Monteaglovov sluga upozorio je Toma Wintoura kako je urota otkrivena, na što je ovaj neuspješno pokušao odgovoriti Catesbya od daljnega djelovanja urote.¹⁹⁵ Autorstvo ovoga anonimnoga pisma najčešće se pripisuje Treshamu.¹⁹⁶ Postoje i neka druga mišljenja poput onoga Antonie Fraiser. Ona kao najzgodnijega autora pisma vidi u samome Monteaglu. To utemeljuje na dvije činjenice. Prva je da sam Tresham nije izvukao nikakve koristi od toga pisma prilikom njegovoga uhićenja niti ispitivanja. Dapače, on to pismo nije ni jednom spomenuo. Druga je činjenica kako se Cecil nonšalantno ponašao prilikom otkrića urote preko toga pisma. Nije poduzimao nikakve uznemirene korake kako bi otkrio pojedinosti nadolazeće urote. U tom slučaju Monteagle je znao za pojedinosti urote, opet vjerojatno preko Treshama koji ga je na to upozorio puno sigurnijim usmenim putem. Kako Fraiser ističe, Cecil je po svome priznanju otkrio da se sprema nekakva urota i prije otkrića pisma. Ali izgleda da nije znao kakva je narav urote, niti koji su njeni sudionici. Od Monteagla je vjerojatno dobio dio imena i način na koji će urota biti izvedena. Stoga je Cecil, prema tezi Antonie Fraiser, pustio da se urota odvija svojim prirodnim tokom kako bi uhvatio što više urotnika.¹⁹⁷

Kao što je već rečeno, nakon saznanja da je urota otkrivena Catesby je dao znak da se s njom ipak nastavi, što će se pokazati kobnim. Fawkes je pronađen u podrumu 4.11. s drvima za potpalu. To je izazvalo sumnju u lorda Suffolka, koja se samo povećala kada mu je Fawkes rekao da radi za Percya. Suffolk je naredio daljnju istragu u kojoj je otkriven barut. Kada se saznalo da je Fawkes uhićen, svi osim Treshama su napustili London i uputili su se u

¹⁹³ Arthur H. Dodd "The Spanish Treason, the Gunpowder Plot, and the Catholic Refugees" *The English Historical Review* 53, no. 212 (1938.), 645 -646.

¹⁹⁴ <https://www.britannica.com/event/Gunpowder-Plot> (25.2.2021.)

¹⁹⁵ Isto

¹⁹⁶ Mark Nicholls, "Strategy and Motivation in the Gunpowder Plot" *The Historical Journal* 50, no.4 (2007), 791. Vidi također i: <https://www.britannica.com/event/Gunpowder-Plot> (25.2.2021.)

¹⁹⁷ Antonia Fraser, *Faith and Treason: The Story of Gunpowder Plot* (New York: Knopf Doublesday Publishing Group., 2014.), E-PUB e-knjiga, poglavlje 10, paragrafi 43-53.

Warwickshire, gdje je Catesby obavijestio pobunjenike o propasti urote, ali ih je uvjeravao kako su kralj i Cecil mrtvi. Nakon toga su se uputili prema Huddingtonu gdje su stigli 6.11. Sljedećeg dana su se zaputili u kuću Holbeche koja je trebala poslužiti kao zadnje uporište pobunjenika. Kako im se nije pridružio velik broj ustanika, moral onih prisutnih je opadao i počeli su napuštati Catesbya. Dana 8.11. šerif je okružio kuću i naredio paljbu. U unakrsnoj paljbi poginuli su Catesby, Percy i Wright. Tom Wintour i Rockwood bili su ranjeni i uhićeni. Sveukupno je sedam urotnika bilo uhićeno i osuđeno na smrt: Fawkes, braća Wintour, Rockwood, Bates, Keyes i Digby. Samo je Tresham svoju smrt dočekao u zloglasnom Toweru.¹⁹⁸

4.4. Posljedice Barutne urote

Barutnu urotu ispratio je očekivani novi val antikatoličkih zakona. Rekuzanti su bili pogođeni novim mjerama poput toga da nisu mogli ući u kraljevsku palaču, zabranjeno im je bilo doći u okrugu 10 milja od Londona, zabranjeno im je bilo djelovati kao doktori ili pravnici, niti su mogli služiti u vojsci ili mornarici. Nadalje niti jedan poznati rekuzant ili onaj koji je imao ženu koja je bila rekuzant nije mogao držati nijednu poziciju u državnim uredima. Nadalje, prikupljanje rekuzantskih glava je postroženo, osobito prema onim katolicima koji su išli na Anglikanske mise, ali su odbijali uzeti pričest.¹⁹⁹

Ipak, kralj James nastupio je s pomirljivim riječima prema engleskim katolicima. Već na otvaranju parlamenta 9.11.1605. g. kralj James je istakao kako nisu svi katolici krivi za Barutnu urotu.²⁰⁰ Nastavljajući tako svoju politiku podjele katolika na one umjerene i one koji su radikalni. Dakako, James je morao braniti katolike radi vanjskopolitičke situacije, osobito radi novosklopljenog Londonskoga mira. Stoga je istakao kako kontinentalne katoličke sile nisu imale ništa s urotom.²⁰¹

Vrhunac te pomirdbene politike prema umjerenim katolicima bila je nova *Zakletva na vjernost* iz 1606. g. Zakletva je glasila: "I A.B. do truly and sincerely acknowledge ... that our sovereign lord King James is lawful and rightful king of this realm ... and that the Pope, neither of himself nor by any authority of the Church or See of Rome, or by any other means

¹⁹⁸ <https://www.britannica.com/event/Gunpowder-Plot/Gunpowder-treason-and-plot> (26.2.2021.)

¹⁹⁹ Alice Hogge, *God's Secret Agents* (New York: HarperCollins Publishers., 2005.), EPUB e-knjiga, poglavlje 13, paragraf 3.

²⁰⁰ Antonia Fraser, *Faith and Treason: The Story of Gunpowder Plot* (New York: Knopf Doublesday Publishing Group., 2014.), E-PUB e-knjiga, poglavlje 13, paragraf 1.

²⁰¹ Isto, paragraf 8.

with any other, has any power or authority to depose the King, or to dispose any of his Majesty's kingdoms or dominions, or to authorize any foreign prince to invade or annoy him or his countries, or to discharge any of his subjects of their allegiance and obedience to his Majesty, or to give licence or leave to any of them to bear arms, raise tumult, or to offer any violence or hurt to his Majesty's royal person, state or government." (Ja A.B., iskreno priznajem... da naš suveren kralj James jest zakoniti kralj ovoga kraljevstva... i da papa, niti svojim niti autoritetom Crkve ili Svete stolice, ili bilo kakvim drugim autoritetom, nema nikakvu moć niti autoritet da svrgne kralja, niti da oduzme kraljevstva i posjede njegova veličanstva, niti ima autoritet da ovlasti ijednoga stranoga vladara da vrši invaziju ili napada njega ili njegove zemlje, ili da oslobodi ijednoga od njegovih podnika od svoje vjernosti i poslušnosti njegovu veličanstvu, ili da pusti ili da dopuštenje da iko od njih nosi oružje, diže pobune, ili da pomogne ikakvom nasilju ili šteti osobi našeg veličanstva, državi ili vladi.)²⁰² Autorica Hogge nije navela možda najzanimljiviji dio zakletve koji glasi: "I from my heart abhor, detest and abjure, as impious and heretical, this damnable doctrine and position, that princes which be excommunicated or deprived by the pope may be murdered by their subjects or any other whatsoever..." (Iz svoga srca osjećam gađenje i mržnju i odričem se, bezbožne i heretične doktrine i pozicije, da se vladari koji su ekskomunicirani ili odbačeni od pape mogu biti ubijeni od svojih podanika ili bilo koga drugoga.)²⁰³

James je novu zakletvu opisao kao veliku uslugu onim katolicima koji su bili lojalni kralju, iako zaslijepljeni papističkim praznovjerjima.²⁰⁴ Službeni odgovor Rima nije trebalo dugo čekati te su tadašnji papa Pavao V. i kardinal Bellarmine očekivano osudili zakletvu. Na što je James odgovorio s djelom *Triplici Nodo, Triplici Cuneus or, an Apologie for the Oath of Allegiance* u dva izdanja: prvome anonimnom iz 1607./1608. g. i drugome u kojem se potpisuje kao autor iz 1609. g. U oba izdanja James brani zakletvu kao alat kojim će osigurati svjetovnu poslušnost, a ne kao alat za relegijske progone i suđenja kako njegovi kritičari ističu, u prvom planu papa Pavao V. i Cardinal Bellarmine.²⁰⁵

²⁰²Alice Hogge, *God's Secret Agents* (New York: HarperCollins Publishers., 2005.), EPUB e-knjiga, poglavlje 13, paragraf 2.

²⁰³ Clarence J. Ryan "The Jacobean Oath of Allegiance and English Lay Catholics" *The Catholic Historical Review* 28, no. 2 (1942.), 163. Za punu verziju zakletve na vjernost vidi: Charles H. McIllian, *The Political Works of James I* (Cambridge: Harvard University Press, 1918.), 73-74. Od autorice Hogge i autora Ryana sam preuzeo navode jer su skratili zakletvu na najvažnije detalje, bez ceremonijalnih izreka ili stvari koje se implicitno podrazumijevaju.

²⁰⁴ Isto, paragraf 4.

²⁰⁵ Marcy L. North "Anonymity's Subject: James I. and the Debate over the Oath of Allegiance" *New Literary History* 33., no. 2 (2002.), 215-216.

No, kritičnije čitanje zakletve na vjernost čini se da otkriva neke elemente koji nisu nužno u skladu s obranom koju je James pokušao izložiti. Kako ističe Ryan, *Zakletva na vjernost* dira u osjetljiva pitanja papinskih moći: ekskomunikaciju te direktno i indirektno pravo na svrgavanje svjetovnih prinčeva. Osobito doktrina o svrgavanju svjetovnih prinčeva, iako često polemizirana, bila je rijetko direktno negirana uz časnu iznimku tzv. galikanaca. Osobito zanimljiv dio zakletve jest upravo onaj koji označava te papinske moći kao bezbožne i heretične i izjednačava te moći s regicidom.²⁰⁶ Kao ključnu riječ ovdje treba uzeti regicid, a ne tiranicid kako navodi Questier.²⁰⁷ Same riječi zakletve kao i njen kontekst impliciraju da se radi o regicidu, odnosno ubojstvu zakonita i implicitno shvaćeno dobrog monarha. Tiranicid pak implicira kako se radi o lošem vladaru, koji može bit zakonit ili nezakonit. Iako i tiranicid spada u moralnu "sivu zonu", čini se da je opravdaniji od regicida. Cilj zakletve je dakako bio Jamesa predstaviti kao zakonita vladara, a implicitno s time i kao dobrog i pomirljivoga vladara. Iako iz njegove političke misli možemo s određenom sigurnošću zaključiti kako bi James zabranio uporabu te papinske moći i na tiranima.

Već spomenuti Questier u zakletvi vidi još subverzivniju namjeru. Kako on ističe, njena snaga je u tome što je zamaglila odnose između, kako ga on naziva tiranica, papinske moći svrgavanja svjetovnih vladara i ekskomunikacije tako da se barem na neki način temeljne doktrine Katoličke crkve mogu tumačiti kao heretične. Samim time, u pitanje se dovodi papin primat ne samo u svjetovnoj sferi, već i u onoj duhovnoj. Odnosno, doveo je u pitanje osnovnu stvar koja je vezala engleske katolike uz katolicizam u nedostatku regularne crkvene strukture u vidu župa i biskupija. Naslanjajući se na J.V.Gifforda, Questier to dovodi u kontekst onodobnih rasprava o porijeklu države te odnosa između prirode i Boga, odnosno svjetovne i duhovne sfere. Protivnici zakletve gledali su na crkvu kao vidljivu zajednicu, koja ima vidljivu vladu i vladara. Pošto je ta zajednica primarno duhovna, ali se ipak nalazi u prirodi, ona treba imati mogućnost da se obrani od prirode, odnosno svjetovnih faktora. Ta mogućnost primarno proizlazi od pape. Kako su priroda i Bog u hijerarhijskom odnosu, u kojemu Bog ima primat, tako i duhovna sfera ima primat nad onom svjetovnom. Pošto je papa vidljivi vođa crkve koja je ujedno svjetovna i duhovna, papa ima pravo upravljati svim svjetovnim i duhovnim aspektima crkve. Pošto je svjetovno subordinirano duhovnom, papa

²⁰⁶ Clarence J. Ryan "The Jacobean Oath of Allegiance and English Lay Catholics" *The Catholic Historical Review* 28, no. 2 (1942.), 163-164.

²⁰⁷ Michael C. Questier "Loyalty, Religion and State Power in Early Modern England: English Romanism and the Jacobean Oath of Allegiance" *The Historical Journal* 40, no.2. (1997.), 319.

ima pravo svoje moći koristiti u cijeloj svjetovnoj sferi, uključujući i onaj dio koji pripada vladarima.²⁰⁸

Nadalje Questier ističe, ponovno se oslanjajući na Glifforda, kako su oni koji su bili za prihvaćanje zakletve vidjeli crkvu kao podijeljen entitet, između crkve kao nevidljivoga tijela Kristova, koji drži duhovnu moć i crkve kao institucije, koja drži svjetovnu moć. Dakle, nema hijerarhijskoga jedinstva između duhovnoga i svjetovnoga. Samim time, crkva kao institucija, odnosno njen svjetovni aspekt, pripada kralju kao vrhovnom predstavniku svjetovne vlasti. Jednostavnije rečeno, ta podjela duhovnoga i svjetovnoga bila je bliža protestantskom shvaćanju, ali je ujedno bila temeljna ideja primata monarha u odnosu na papu.²⁰⁹

Tako je prema Questieru, zakletva na vjernost samo "finija" verzija zakletve koja je dolazila s tzv. *Act of Supremacy*. Uz bitnu razliku da je ta zakletva teorijski maknuta iz uske javne sfere i prebačena na svekoliko katoličko pučanstvo. Ta zamjedba, kako ističe Questier nije "pobjegla" ni tadašnjim protivnicima zakletve.²¹⁰

Ne treba stoga čuditi, kako je zakletva uzrokovala polemike ne samo između protestanata i katolika, već i među samim katolicima. Primjerice, Parsons je u njoj vidio ulazak protestantizma na "mala vrata" među katolike. Što možemo vidjeti na izdvojenim primjerima Theophilusa Higginsa, Johna Sakelda, Henrya Yaxleya i Richarda Sheldona. Svaki od njih je na ovaj ili onaj način isticao kako ih je zakletva natjerala da promisle o temeljnim doktrinama katolicizma te je tako utjecala na njihovo preobraćenje na protestantizam.²¹¹ Ipak najveću, takoreći aferu, potaklo je uzimanje zakletve nadsvećenika Blackwella, svojevrsnoga vođe svjetovnih svećenika. Iako je on preuzeo zakletvu prije dolaska papinskih osuda iz 1606. g. i 1607. g., ipak je ustrajao u svojoj odluci o uzimanju zakletve. Dapače, odbijao je razglasiti papinske osude i promovirao je uzimanje zakletve kao legitimne. Što je u konačnici rezultiralo time da je za novoga nadsvećenika izabran George Birkhead.²¹² Blackwellovo uzimanje zakletve izazvalo je, ne samo pomutnju među klerom, već i među laicima. Kako Ryan ističe, Blackwellova odluka da uzme zakletvu mogla je

²⁰⁸ Isto, 320.

²⁰⁹ Isto, 320-321.

²¹⁰ Isto, 321.

²¹¹ Isto, 321, 327.

²¹² Michael C. Questier "Loyalty, Religion and State Power in Early Modern England: English Romanism and the Jacobean Oath of Allegiance" *The Historical Journal* 40, no.2.(1997.), 313. Također vidi: Clarence J. Ryan "The Jacobean Oath of Allegiance and English Lay Catholics" *The Catholic Historical Review* 28, no. 2 (1942.), 167- 171.

utjecati kao primjer drugim katolicima da uzmu zakletvu.²¹³ Pomutnja među klerom pogodila je čak i isusovce, koji su "na papiru" bili najveći protivnici takve zakletve. Sumnjalo se kako isusovac Thomas Lister naučava kako je bilo moguće uzeti zakletvu kao znak svjetovne lojalnosti kralju Jamesu. Mogla se slična situacija dogoditi i sa sekularnim svećenstvom. Gdje imamo one koji su branili uzimanje zakletve, Johna Musha, koji je napravio prepravljenу verziju, kompromisne i pomalo pragmatične poput Matthewa Brittona, koji su negirali legitimnost zakletve, ali su bili spremni prihvatiti njene posljedice te naravno one koji su odbijali uzimanje zakletve.²¹⁴

Iz uma ne smijemo ispustiti niti kazne koje su se teorijski trebale primjenjivati na one koji su odbili uzeti zakletvu na vjernost. Oni koji su odbili uzeti zakletvu bili su prvotno zatvarani bez prava na izlaz uz jamčevinu do idućega sazivanja suda. Oni koji su i tada odbijali uzeti zakletvu bili su podložni oduzimanju svih prava, oduzimanju sve imovine te naravno zatvaranju.²¹⁵ Ovakav tip kazne bio je namijenjen primarno laicima. Kako Questier zamjećuje, tu postoji inherentna razlika između rekuzantskih kazni i globi te zakletve na vjersnt. Dok na rekuzantski zakonski korpus možemo gledati kao na svojevrsne licencije za religijsko disidenstvo, zakletva na vjernost s druge strane forsira puni religijski konformitet.²¹⁶ I to kao što je već rečeno, ne samo u javnoj, već i u privatnoj sferi života. Jednostavnije rečeno, rekuzantsku legislativu treba gledati kao na svojevrsni porez na to da se može biti slobodnim katolikom, a da pritom ne dira u njegovu savjest i njegov odnos prema katoličkim doktrinama. S druge strane, zakletva na vjernost forsirala je katolika da prihvati neka stajališta ukoliko želi ostati slobodnim. Također treba spomenuti, da uzimanje zakletve na vjernost nije automatski nekoga isključivala od plaćanja rekuzantskih globi.²¹⁷

Temeljni problem Questierove teze jest to što se oslanja na čitanje namjera vlasti vezi zakletve na vjernost. Iako on ističe kako je teško povjerovati da je vlast samo tako sretno "pogodila" potez koji je izazvao tolike polemike među katolicima. Navodi kako ne izgleda logično kako je zakletva bila primarno usmjerena na razdvajanje radikalnih katolika od onih

²¹³ Clarence J. Ryan " The Jacobean Oath of Allegiance and English Lay Catholics" *The Catholic Historical Review* 28, no. 2 (1942.), 169.

²¹⁴ Michael C. Questier "Loyalty, Religion and State Power in Early Modern England: English Romanism and the Jacobean Oath of Allegiance" *The Historical Journal* 40, no.2. (1997.), 315-316.

²¹⁵ Clarence J. Ryan " The Jacobean Oath of Allegiance and English Lay Catholics" *The Catholic Historical Review* 28, no. 2 (1942.), 161.

²¹⁶ Michael C. Questier "Loyalty, Religion and State Power in Early Modern England: English Romanism and the Jacobean Oath of Allegiance" *The Historical Journal* 40, no.2. (1997.), 322.

²¹⁷ Clarence J. Ryan " The Jacobean Oath of Allegiance and English Lay Catholics" *The Catholic Historical Review* 28, no. 2 (1942.), 181.

umjerenih. Ta politika razdvajanja "kukolja od sjemena" nema smisla jer radikalni elementi sigurno ionako ne bi ni promišljali o uzimanju zakletve.²¹⁸ Ipak, kao najpouzdaniji, ali ne i nepogrešivi, sud nečijih namjera jest nečije djelovanje. U ovome slučaju "povećalo" treba staviti na pitanje u kojoj se mjeri zakletva na vjernost uistinu primjenjivala? Na što i sam Questier priznaje, ne može dati nedvojben odgovor.²¹⁹

Problem primarno leži u nedostatku neke široke evidencije o provođenju zakletve na vjernost. Tako da je istraživanje ovoga problema svedeno na fragmentarne dokaze, bilo službene naravi poput spisa ili pak svjedočanstava ljudi. Iz toga problema su se rodile dvije interpretacije problema: oni koji misle da se zakletva na vjernost nije dosljedno primjenjivala i onih poput Ryana ili Questiera koji misle da je. S tim da u prvoj skupini trebamo razlikovati dva glavna razloga: da se zakletva na vjernost nije mogla dosljedno primjenjivati zbog slaboga birokratskoga aparata ili zbog toga što je zakletva primjenjivana u specifičnim kontekstima ili situacijama.²²⁰

Prema Questieru zakletva je teorijski trebala imati široku primjenu. Ona se mogla uzeti pred biskupom ili dva lokalna magistrata (tzv. J.P.-evi), od kojih jedan treba biti školovani pravnik (tzv. kvorum). Zakletva je mogla biti primjenjena na svakome tko je znani rekuzant, svakome tko nije primio dva puta pričest u posljednoj godini dana te na svakome nepoznatom čovjeku koji pod zakletvom nije negirao da je rekuzant.²²¹

No, opet temeljno pitanje ostaje, koliko je ona zapravo bila primjenjivana. Generalno se može reći da je rigoroznije bila primjenjivana na jugu nego na sjeveru, koji je bio svojevrsna katolička utvrda.²²² Što se čini kontraintuitivnim, ali vjerojatno se može opravdati preko međuljudskih odnosa i korupcije ljudi koji su bili zaduženi za primjenjivanje zakletve. Prema isusovačkom izvještaju iz 1615. g., do te je godine oko 16 000 katolika uzelo zakletvu. Isusovački izvještaj iz 1619. g. govori kako je centralna vlast nastavila upućivati magistrature da nastave s davanjem zakletve u provincijskim dijelovima Engleske.²²³ Prema Birkheadovom izvještaju, nakon ubojstva Henrija IV. u Francuskoj 1610. g., zatvori su se opet počeli puniti i

²¹⁸ Michael C. Questier "Loyalty, Religion and State Power in Early Modern England: English Romanism and the Jacobean Oath of Allegiance" *The Historical Journal* 40, no.2. (1997.), 318.

²¹⁹ Isto, 328.

²²⁰ Isto, 312.

²²¹ Isto, 322.

²²² Clarence J. Ryan "The Jacobean Oath of Allegiance and English Lay Catholics" *The Catholic Historical Review* 28, no. 2 (1942.), 177.

²²³ Michael C. Questier "Loyalty, Religion and State Power in Early Modern England: English Romanism and the Jacobean Oath of Allegiance" *The Historical Journal* 40, no.2. (1997.), 325.

zakletva se primjenjuje jače nego ikad.²²⁴ Što, ako je vjerovati njegovom izvještaju, znači da je postojalo još jedno razdoblje kada su se punili zatvorili. To bi najvjerojatnije trebalo biti neko razdoblje od 1606. g. kada je donešena *Zakletva na vjernost* jer je tada rigoroznije primjenjivana u valu početnoga elana. Prema meni dostupnim podacima, teško je odrediti do kada je taj početni zanos trajao. Primjerice, biskup od Durhama izvjestio je Jamesa 1607. g. da je pozvao 20 rekuzanata, od kojih je šest uzelo zakletvu, par ih je obećao da će to učiniti kasnijom prilikom, a ostatak je bio neodlučan. Godine 1608. sva su dobra bila oduzeta trideset yorkshireskih katolika.²²⁵ Dok u West Ridingu, jednoj od pokrajina u Yorkshireu, samo je 15 katolika prihvatilo zakletvu između 1606. i 1642. g.²²⁶ Potrebno je naglasiti kako se tu radi o sjevernim pokrajinama, ali dostupni podaci ne pokazuju niti neki veliki početni zanos niti ako je taj zanos postojao, kada je on završio. Dakako, to ne implicira da takvoga nečega nije bilo, već samo da nam dostupni podaci to ne pokazuju. Podaci iza 1610. g. nešto su bolji. Godine 1611. trideset rekuzanata završilo je u zatvoru na području Londona u jednome danu.²²⁷ U zatvoru Newgate su se našla trideset tri katolika 1612. g., od kojih dvadeset dvoje već osuđenih zbog odbijanja zakletve, dok ih je jedanaest bilo u pritvoru čekajući osudu. Iduće godine im se pridružilo još sedam zatvorenika²²⁸ Podaci za pokrajinu Middlesex spominju dvadeset devet katolika u razdoblju od 1609. do 1614. g. Od toga ih je devetnaest odbilo primiti zakletvu, dok ju je deset prihvatilo.²²⁹ Prema izvješću upućenome lordu Ellesmeru iz 1612. g. koji govori o posjeti pet kućanstava s poznatim rekuzantima, osmero ih je odbilo uzeti zakletvu. Na taj broj treba nadodati još četvero koji nisu bili u svojim kućama u trenutku dolaska magistrata, ili točnije onih koji su pobjegli kako ne bi morali uzeti zakletvu. Spominje se i još četvero ljudi za koje nije naznačeno jesu li uzeli zakletvu ili nisu.²³⁰ Iz narativa izvještaja, koji samo spominje one koji su pobjegli ili su odbili uzeti zakletvu, može se zaključiti kako su je ostali vjerojatno uzeli. Iako postoji mogućnost da oni uopće nisu bili katolici, ili barem da su ispunjavali sve izvanjske dužnosti kako bi izgledali kao pripadnici Anglikanske crkve. Nadalje, 1620. g. pedeset i pet katolika zatvoreno je u Manchesteru zbog

²²⁴ Isto, 323.

²²⁵ Clarence J. Ryan "The Jacobean Oath of Allegiance and English Lay Catholics" *The Catholic Historical Review* 28, no. 2 (1942.), 178-179.

²²⁶ Michael C. Questier "Loyalty, Religion and State Power in Early Modern England: English Romanism and the Jacobean Oath of Allegiance" *The Historical Journal* 40, no. 2. (1997.) 322-323.

²²⁷ Isto, 324.

²²⁸ Clarence J. Ryan "The Jacobean Oath of Allegiance and English Lay Catholics" *The Catholic Historical Review* 28, no. 2 (1942.), 176.

²²⁹ Isto, 177.

²³⁰ Isto, 178.

odbijanja uzimanja zakletve, od toga ih je šest pušteno naknadno nakon uzimanja zakletve.²³¹ Ono gdje je 1610. g. osobito zanimljiva jest da je proširila uporabu zakletve i na lordove. Tajno vijeće moralo je uzeti zakletvu u prisustvu kralja Jamesa, a dao je i zapovijed da zakletvu mora primijeniti na svim ljudima u njegovoj palači. Zakletvu su trebali uzeti svi državni službenici i studenti.²³² Pozivajući se na Butlerove *Historical Memoirs*, koji navodi da postoji dvadeset definitivno katoličkih lordova, Ryan je pronašao kako je njih osam prihvatilo zakletvu 1610., a još njih sedam u razdoblju između 1610. do 1626. g. Lord Lumley se javlja samo 1610., ali se ne pojavljuje kasnije i teško je odrediti što je bilo s njim. Za ostalu četvoricu, poimenice Shrewsberrya, Worcestera, Herberta i Darcya nema evidencije kako su prihvatili zakletvu. Nema spomena ni da je lord Teynham ikada prihvatio zakletvu, po čemu je i upamćen iz Lingardovoga djela *History of England*. Nadalje, Lord Scroope je otvoreno odbio zakletvu 1624. g.²³³ Ako ćemo suditi po primjeru lorda Vauxa, ista je sudbina, barem teorijski, čekala one koji su odbili zakletvu bez obzira o društvenom statusu. Kada je odbio zakletvu, bio je odveden u zatvor i prijetila mu je ista kazna kao i "običnom" čovjeku. Ipak, njegovi utjecajni prijatelji su ga uspjeli izvući iz zatvora te mu nisu oduzeta niti sva prava niti imovina. Ipak, Vaux je tek 1626. g. napokon prihvatio zakletvu.²³⁴ Godine 1624. četvorica lordova izbačeni su iz Doma lordova zbog odbijanja zakletve: Morley, Arundel, Rutland i Montacute. Iste godine u Dom lordova su se vratili Morley, Arundel i Montacute pošto su prihvatili zakletvu, dok je Rutland "izdržao" još dvije godine dok nije prihvatio zakletvu.²³⁵

Čini se da ovi podaci ipak nisu dovoljni za neke dalekosežne zaključke oko toga koliko se uistinu primjenjivala i posljedično s time teško je vidjeti koje su bile Jamesove namjere glede zakletve na vjernost. Ako stvari stavimo u neki širi kontekst mogu se izvući neke argumentirane, ali ipak nedokazane spekulacije. Ako je vjerovati Birkheadovom izvješću, te po njemu vršiti zaključke, trebao bi postojati prvi val primjenjivanja zakletve, vjerojatno negdje od 1606. g. koji je zamro negdje prije 1610. g. Iako ga meni dostupni podaci ne pokazuju. Drugi val počeo je 1610., najvjerojatnije uzrokovan atentatom na Henrija IV. od strane katolika Francoisa Ravaillaca.²³⁶ U ovome razdoblju nalazimo više evidentiranih slučajeva i sama činjenica da je njen obuhvat produžen i na lordove implicira kako se radilo o strožoj provedbi. Ipak, teško je bez bolje evidencije potvrditi ili opovrgnuti isusovački

²³¹ Isto, 179.

²³² Isto, 172.

²³³ Isto, 174-175.

²³⁴ Isto, 175.

²³⁵ Isto, 175.

²³⁶ <https://www.britannica.com/biography/Henry-IV-king-of-France/> (6.3.2021.)

izvještaj o 16 000 katolika koji su prihvatili zakletvu. Trebalo bi očekivati smanjenu rigoroznost primjene od 1614. g. i početka dogovora oko mogućega braka između princa Charlesa i Marie Anne od Španjolske. Vjerojatno novo povećanje, ali ne znatno, nakon početka Tridesetogodišnjeg rata 1618. g., zbog toga što su još trajali pregovori oko španjolskoga braka dok se nisu raspali 1624. g. Questierova teza kako je zakletva bila ne samo alat za svjetovni konformitet već i za religijski konformitet čini se suvisla s teorijske strane. No, zbog maloga uzorka evidentiranih slučajeva ne treba je odmah prihvatiti. Kao što ne treba olako prihvatiti niti strane koje tvrde kako je zakletva bila samo alat za iskazivanje svjetovne lojalnosti kralju. Niti treba olako prihvatiti kako zakletva nije rigorozno primjenjivana.

Zanimljiv pogled na situaciju oko namjera centralne vlasti glede zakletve na vjernost možemo pronaći u ondašnjim kraljevskim financijama. One su vođene na principu redovnih profita i dugovanja te izvanrednih profita i dugovanja. Optimalni cilj bio je redovna dugovanja pokriti iz redovnih profita te ako nastane višak redovnih profita njega iskoristiti za pokrivanje izvanrednih troškova.²³⁷ Obrnuto ne vrijedi jer su po svojoj prirodi izvanredni troškovi teže predvidljivi i često vrlo visoki poput primjerice iznenadnoga rata. S druge strane, najčešći izvor izvanrednih prihoda u Engleskoj bila su parlamentarna davanja. Pošto je njih trebao izglasati parlament, engleski kraljevi pokušavali su izbjeći traženje novca od parlamenta. Problem je tu slikovito opisao jedan od likova u Raleighovu dijalogu *The Prerogative of Parliament Proved*: "It is dangerous for the King to assemble the three estates, for thereby have our former Kings always lost somewhat of their royal prerogatives." (Opasno je kralju sazivati tri staleža, jer tu su naši prošli kraljevi gubili dio svoga kraljevskoga prerogativa.)²³⁸ Redovne profite su većinom popunjavale carine, kraljevske impozicije na uvoz, profiti s kraljevskih posjeda.²³⁹ Ono što je odlikovalo Jamesovu vlast, za razliku od njegove prethodnice bio je nevjerovatan rast redovnih dugovanja. Kako Ashton ističe, tomu možemo pripisati tri faktora: inflaciju, povećanja broja članova kraljevske obitelji te Jamesovu rastrošnost. Kada pogledamo Elizabetine troškove iz 1601. g. i usporedimo ih Jamesovim troškovima iz 1609.-1610. g. vidimo značajan porast troškova. Samo je trošak kraljevskoga kućanstva porastao za 40 000 funti.²⁴⁰ Kako redovni dugovi nisu mogli biti plaćeni od redovitih profita, kraljevski rizničari bili su osuđeni na dvije opcije: povećati

²³⁷ Robert Ashton "Deficit Finance in the Reign of James I." *The Economic History Review* 10, no.1. (1957.), 16-17.

²³⁸ Isto, 18.

²³⁹ Isto, 19.

²⁴⁰ Isto, 19.

regularne profite ili smanjiti regularne dugove kroz rezanje troškova. Najveći proponent prve financijske politike bio je Cecil. On je pokušavao podići prihode od carina, impozicija i kraljevskih posjeda. No, najveći svjedok takve njegove politike jest tzv. *Great Contract* iz 1610. g. U njemu je Cecil bio spreman žrtvovati neke kraljevske financijske prerogative, posebice impozicije, za stalna godišnja parlamentarna davanja. Čime bi tehnički parlamentarna davanja prešla iz izvanrednih prihoda u kategoriju redovnih prihoda.²⁴¹ S druge strane financijske politike, imamo Cranfielda koji je naslijedio razdoblje rastrošnoga Carra i koji je prionuo politici smanjenja troškova.²⁴² Prema Ashtonovim izračunima početak 1606. g. sadržavao je sveukupna kraljevska dugovanja od 735 000 funti, koja su se do 1610. g. spustila na oko 280 000 funti. Kako Ashton ističe, to na prvi pogled izgleda impresivno, no primarni način za smanjenje toga duga bilo je parlamentarno davanje iz 1606. g. te prodaja kraljevskih posjeda i šuma. Kroz četiri godine kralj je dobio oko 1 185 149 funti za "pokrivanje" dugova, od čega se 453 000 funti odnosi na davanje laika i klerika, prodaja zemalja i šuma 445 198 funti te drugi prihodi 287 221 funtu. Iznos od 1 185 149 funti izgleda kao sasvim dovoljan za pokriti dug od 735 000 funti iz 1606. g., ali je ipak na kraju 1610. g. ostalo oko 280 000 funti duga. Pošto tada nije bilo nekih velikih izvanrednih dugova poput rata, čini se kako glavni razlog leži u kumulativnom regularnom dugu za razdoblje od 1606. g. do 1610. g. Prema Ashtonu, iako davanja laika i klerika nisu bila dovoljna za pokrivanje duga iz 1606. g., ovolika prodaja kraljevskih posjeda implicira kako se tu radi o znatnim troškovima na redovnoj strani dužničke bilance.²⁴³ To je također vidljivo iz toga da je u siječnju 1610. g. izvanredni dug iznosio 159 366 funti, s tim da je efektivnoga izvanrednoga duga bilo oko 39 366 funti, zbog toga što je 120 000 funti "otpadalo" na Elizabetine dugove koje nova vlast, čini se, nije imala namjere isplatiti. Dok je, s druge strane, redovni dug od početka 1606. g. do početka 1610. g. sam iznosio 334 322 funte.²⁴⁴ No, nakon Cecilove smrti 1612. g. došlo je do ponovnoga pogoršanja finacijskoga stanja. Sredinom 1613. g. sveukupni dug se popeo na 500 000 funti, od čega je redovnoga duga bilo 160 000 funti. Do dana sv. Mihovila 1618. g. sveukupni dug se popeo 900 000 funti. Godine 1619. voditeljem državne riznice postaje već spomenuti Cranfield koji je prionuo politici rezanja nepotrebnih redovnih troškova. Iako relativno uspješna, Cranfieldovo razdoblje obilježeno je velikim izvanrednim izdancima poput: eskapade princa Charlesa i lorda Buckinghamama u Španjolsku, financiranja

²⁴¹ Isto, 19-20., 23.

²⁴² Isto, 20.

²⁴³ Isto, 21-22.

²⁴⁴ Isto, 22.

Fredericka V. od Palatinata te osnivanja raznih poslanstava u druge države u kontekstu Tridesetogodišnjeg rata.²⁴⁵

Čini se kako takvo neoptimalno financijsko stanje traži rješenja koja bi donijela određene prihode kruni bez velikih i potencijalno opasnih ulaganja. Na prvi pogled, rekuzantske globe čine se kao idealan način za popravljavanje financijskoga stanja. Poglavitito zato što su one teorijski trebale direktno završavati u državnoj riznici. No, u praksi, kako to često biva, nije bio slučaj. Kako ističe La Rocca, postavlja se pitanje kako su se teorijski iznosi od rekuzantskih kazni u stotinama tisuća funti s kraja Elizabetine i početka Jamesove vladavine, sveli na u prosjeku malo više od 8000 funti?²⁴⁶ Čak je i Cecil, na parlamentarnom zasjedanju iz 1610. istakao kako procjenjeni prihodi krune od rekuzanata na godišnjoj razini ne prelaze preko 9000 funti.²⁴⁷ Osim kazna za neuzimanje pričesti na godišnjoj bazi od 20 funti za prvi, 40 funti za drugi te 60 funti za svaki idući prekršaj. Elizabetanski korpus zakona protiv rekuzanata je sadržavao i kaznu od 260 funti godišnje. Novi zakonski korpus iz 1606. g. dodao je klauzulu u kojoj je kralj mogao odbiti globu od 260 funti godišnje te umjesto toga uzeti dvije trećine svih posjeda koje je rekuzant posjedovao. Ipak, rekuzanti su bili zaštićeni s dvije klauzule: zaplijenjena zemljišta bila su davana u zajam, a ne prodana te se nije smjela uzeti kuća u kojoj su živjeli.²⁴⁸ Čak i uz klauzule koje su štatile rekuzante izgleda kako bi trebalo doći do povećanja prihoda krune od rekuzanata. Kako pokazuje Cecilova procjena to nije bio slučaj. Čini se kako postoje četiri isprepletana razloga za takvo što: neprovođenje zakona u punoj snazi, greške u provođenju zakona, korupcija i davanje prihoda od rekuzanta drugima.

Neprovođenje zakona može se opravdati Cecilovim i Cranfieldovim iskazima. Cecil je držao da katolike treba držati na toj razini da njihovo nezadovoljstvo ne preraste u očaj, jer ako bi katolici bili tolerirani postali bi arogantni i potencijalno opasni, a ako bi pali u očaj bili bi spremni na djela očajnika. S druge strane, Cranfield je pak smatrao da ako su katolici zadovoljni, onda je kraljevstvo sigurnije.²⁴⁹ Pojedinačan primjer za to možemo vidjeti i na nepotpunim izvještajima iz Middlesexa od 1603. g. do 1612. g. U njima nalazimo podatke da je 725 rekuzanata bilo dužno oko 58 213 funti. Ako uzmemo da su podaci za godine 1609.,

²⁴⁵ Isto, 23-24.

²⁴⁶ John J. La Rocca "James I. and his Catholic Subjects, 1606-1612: Some Financial Implications" *Recusant History* 18, no.3 (1987.), 251.

²⁴⁷ Isto, 252.

²⁴⁸ Isto, 253- 254.

²⁴⁹ Isto, 259.

1611. i 1612. g. oštećeni, ukupni dug bi trebao biti još i veći, iako je teško odrediti za koliko.²⁵⁰ Samo postojanje duga ukazuje na to da se zakon nije provodio kako treba. Kako to ističe La Rocca radi se ili o nemogućnosti prikupljanja duga ili pak o pukoj nevoljnosti da se taj dug ubire.²⁵¹ Osobito je to vidljivo za godine 1606. i 1607. gdje taj dug iznosi 15 180 funti za prvu, te 13 080 funti za drugu godinu.²⁵² Dakako, ovo treba gledati kao pojedinačan slučaj, ali ako u obzir uzmemo već iznešene ukupne podatke o profitima od rekuzanata 8000 do 9000 funti na razini cijeloga kraljevstva, čini se da stvari nisu bile značajno drugačije ni u drugim krajevima kraljevstva. Čega su, kako iznosi La Rocca, bili svjesni i suvremenici.²⁵³

Greška u provođenju zakona najčešće se odnosila na strane tehničke prirode, primjerice na to da su u obzir uzeta kriva zemljišta koja nisu pripadala rekuzantnu ili je došlo do krivoga mjerenja zemljišta i stvari sličnih tome.²⁵⁴

Korupcija se protezala, ako je vjerovati tadašnjim suvremenicima, od Henrya Spillera koji je bio glavni čovjek za rekuzante, pa sve do njegovih podložnika. Samoga Spillera su optuživali kako je branio katolike od pune primjene zakona, kao i za osobnu korupciju pošto je uzimao mito od katolika, kao i potencijalnih najamnika koji su trebali uzeti zemlje u najam od krune. Potrebno je spomenuti kako je njegov otac bio rekuzant, njegova druga žena katolkinja te je pokušavao dogovoriti katoličke brakove za svoju djecu. Što je optužbe činilo valjanijima.²⁵⁵ Na lokalnim razinama sakupljači su nailazili na proteste i spriječavanje provedbe zakona od strane lokalnih službenika kao i samih rekuzanata.²⁵⁶

Davanje prihoda od rekuzanata drugima možemo podijeliti u tri kategorije: puno davanje, davanje većega dijela, te davanje onima koji su otkrili nove još neosuđene rekuzante. Također, tu je vrijedno spomenuti i slučajeve u kojima je kralj oduzimanje rekuzantskih posjeda pretvorio u već spomenutu kaznu od 260 funti godišnje njihovih. Prema La Roccinim istraživanjima na preko četrsto slučajeva od 1606. do 1611. g. kralj se u većini slučajeva odlučio dati puna prava na uzete posjede, sedam puta je uzeo 260 funti godišnje, te u šezdeset

²⁵⁰ Isto, 257.

²⁵¹ Isto, 256.

²⁵² Isto, 257.

²⁵³ Isto, 258.

²⁵⁴ Michael C. Questier " Sir Henry Spiller, Recusancy and the Efficiency of the Jacobean Exchequer" *Historical Research* 66, no. 161 (2007.), 258.

²⁵⁵ Isto, 254.

²⁵⁶ Isto, 253.

pet puta kralj je sebi uzeo samo jednu trećinu od predviđenih dvije trećine.²⁵⁷ No, zanimljiv je fenomen koji se spominje u pismima Sir Juliusa Caesara, kancelara državnog trezora. U njemu pronalazimo indikacije kako su se zaplijenjene zemlje iznajmljivale ljudima koji su bili bliski bivšim vlasnicima, pa čak ponekad i samim bivšim vlasnicima. Za što je uz neke druge optužbe, bio optužen i već spomenuti Spiller. Caesarova pisma impliciraju kako je u sve bio umiješan i sam James, koji je dopuštao takve djelatnosti u zamjenu za bolju najamnu rentu.²⁵⁸

Sami Henry Spiller je izgleda bio za skupljanje prihoda od rekuzanata na duže staze. Što je uključivalo iznajmljivanje zaplijenjene zemlje bivšim vlasnicima te prikupljanje samo dijela duga. Jednostavnije gledano, podupirao je ideju umjerenoga odnosa prema katolicima radi maksimizacije profita na duge staze. Što je nužno uključivalo preobraćenje što manjega broja katolika. Drakonske kazne prema katolicima mogu donijeti velike kratkoročne prihode ili pak preobraćenja, ali dugoročno gledajući one su bile kontraproduktivne i donosile su manje prihoda.²⁵⁹

Kada pogledamo financijsku stranu, čini se kako zakletva na vjernost nije imala za ideju uvesti puni religijski konformitet, niti je trebala biti široko primjenjivana. Problematično financijsko stanje zahtijevalo je neke nove izvore prihoda. Iako je prikupljanje rekuzantskih kazni direktno u državnu blagajnu bilo otežano, prije navedenim faktorima, ne treba ga isključiti kao potencijalni izvor prihoda krune. Kako vidimo, barem po pitanju rekuzantskih kazni, država i sam kralj gajili su blag odnos prema katolicima. Iznajmljivanje oduzetih zemalja samim rekuzantima ili njihovim saveznicima, kao i Spillerova politika o stvaranju stalnoga i dugoročnoga prihoda od katolika upućuju na to. Upravo ova Spillerova politika čini se najviše ukazuje kako niti puni religijski konformitet niti primjena zakletve na velikome broju katolika nije bio njen primaran cilj. Čini se teško pomiriti politiku dugoročnih profita sa zakletvom na vjernost, koja ako nije uzeta može rezultirati oduzimanjem svih posjeda i zatvaranjem njegova vlasnika. Od čega su oboje, pragmatički gledano, potencijalni izvor budućih prihoda. Ipak, ne treba nagliti sa zaključcima, jer samo pregled velikoga broja izvora, koji donose dovoljno velik uzorak, možemo donijeti neke sigurnije zaključke glede svrhe i obujma primjene zakletve na vjernost.

²⁵⁷ John J. La Rocca "James I. and his Catholic Subjects, 1606-1612: Some Financial Implications" *Recusant History* 18, no.3 (1987.), 256.

²⁵⁸ Isto, 258.

²⁵⁹ Michael C. Questier "Sir Henry Spiller, Recusancy and the Efficiency of the Jacobean Exchequer" *Historical Research* 66, no. 161 (2007.), 261-262.

4.5. Španjolski brak, Tridesetogodišnji rat i smrt kralja Jamesa

Godine 1614. na engleski dvor dolazi španjolski ambasador Diego Sarmiento, poznatiji kao grof Gondomar. Nakon njegovoga dolaska, Gondomar je započeo lobirati za brak između princa Charlesa i španjolske infante Marije Anne. Već u petom mjesecu 1615. g. James je zadobio niz preliminarnih uvjeta pod kojima je brak trebao biti sklopljen. Sva djeca iz toga braka trebala je odgojiti majka, kada dođu do određene dobi po svome vlastitome nahođenju su trebali odabrati svoju vjeru te u slučaju da prihvate katoličanstvo ne smiju biti isključeni iz linije nasljeđivanja.²⁶⁰ Iako se uvjeti na prvi pogled čine problematičnima James I. ih je ipak prihvatio te nakon Gondomarovoga odlaska u Španjolsku 1618. g. kralj je kao znak dobre volje popustio s rekuzantskim zakonima, iako ih je opet pojačao nakon povećanoga prisustva svećenika.²⁶¹

Iako se Španjolski brak na prvi pogled činio kao kontraintuitivan, što zbog zamršene povijesti između dvaju zemalja, što zbog katoličkoga pitanja u Engleskoj on je ipak nudio rješenje određenih ambicija i praktičnih problema. James je u tom braku vidio ispunjenje svojih diplomatskih ambicija, pošto bi mu taj brak donio dobar "pregovarački kapital" u njegovoj želji da poboljša odnose među katoličkim i protestantskim vladarima. S druge strane, veliki miraz koji bi došao s tim brakom bi pomogao oko već navedenih financijskih problema koji su "mučili" Jamesovu riznicu.²⁶² Nadalje, to je i svojevrsni nastavak politike brakova koje je James vodio. Čemu svjedoče već spomenuti pokušaji sklapanja braka između princa Henrya i španjolske princeze, kao i neuspjeli pokušaj Francuskoga braka između princa Charlesa i princeze Christine.²⁶³

No, sam proces ugovaranja braka nije prošao bez problematičnih trenutaka. Prvi diplomatski problem stvorio je Walter Raleigh, kojega je kralj pustio iz Towera 1617. g. i dopustio mu da traži legendarno zlato na rijeci Orinoko. Njegova ekspedicija napala je španjolski grad San Thome te kući u Englesku nije donijela nikakvo zlato. Pošto nije donio zlato koje bi pomoglo Jamesovim financijama, ali još više zbog toga što je prouzročio diplomatski skandal i ugrozio mogući Španjolski brak, slavni pomorac osuđen je na smrt

²⁶⁰ Pauline Croft, *King James* (New York: Palgrave MacMillan, 2003.), 104.

²⁶¹ Isto, 104.

²⁶² Isto, 105.

²⁶³ Albert J. Loomie, "King James I's Catholic Consort" *Huntington Library Quarterly* 34, no.6 (1971.), 308., 311. Vidi također: Pauline Croft, *King James* (New York: Palgrave MacMillan, 2003.), 92.

1618. g.²⁶⁴ No, još veća problematična diplomatska situacija javila se 1618. g., s početkom Tridesetogodišnjega rata. Još preciznije, 1619. g. kada je kruna Češke ponuđena Friedrichu V. od Palatinata. Iako je Friedrich prije formalnoga preuzimanja češke krune uputio pismo svome puncu, ipak nije čekao na odgovor prije nego što je preuzeo.²⁶⁵

Jamesov savjet bio je da jednostavno ne preuzima češku krunu. Kako je naknadno objasnio, Friedrich je postao kralj radi religijske pobune naroda, što on nikako nije mogao podržati.²⁶⁶ Može se postaviti legitimno pitanje radi li se ovdje o pragmatičnoj politici uzrokovanoj mogućim Španjolskim brakom i teškom financijskom situacijom ili pak o iskrenoj kraljevoj poziciji. Ipak, upravo je ovu poziciju isticao u svome djelu *Basilikon Doron*, ali i njegova generalno pomirljiva politika daje naslutiti kako se radilo o kraljevoj iskrenoj poziciji.²⁶⁷

Kralj je gajio uvjerenje kako će se kriza uzrokovana u Srednjoj Europi razriješiti sama od sebe. No, poraz kod Bijele Gore 1620. g. te habsburško okupiranje Palatinata naglo su promijenili Jamesovu diplomatsku poziciju. Situacija se naknadno pogoršala kada je Friedrich izgubio svoju titulu izbornoga kneza u korist Maksimilijana Bavorskoga. Tako je kralj svome Tajnome vijeću 1620. g. obećao kako će vratiti Friedrichu njegove nasljedne zemlje. Pošto nije mogao financirati vojsku od svoga novca, kralj je bio prisiljen tražiti darovnicu od svoga naroda, ali je skupio samo oko 30 000 funti, što ga je prisililo da sazove parlament za 1621. g.²⁶⁸

Ipak, pregovori oko Španjolskoga braka nisu prekinuti. Dapače, španjolski Habsburgovci su nevoljko ušli u rat za svoje rođake i Filip III. je smatrao kako je kompromis između Ferdinanda i Čeha puno bolja alternativa od rata. Španjolska se pripremala za novi rat s Nizozemcima i u primarnome interesu joj je bilo ne uvući u Englesku u taj rat na strani Nizozemaca. Filip III. je 1620. g. uputio Gondomara da oduži pregovore s Jamesom kako bi osigurao njegovu neutralnost u nadolazećem sukobu.²⁶⁹

Na otvaranju parlamenta u siječnju 1621. g. James je održao govor pred parlamentom u kojemu je istakao kako bi preferirao mir, ali ako on nije moguć kako je spreman uključiti se

²⁶⁴ Isto, 104.

²⁶⁵ Isto, 105-106.

²⁶⁶ Isto, 106.

²⁶⁷ Isto, 106.

²⁶⁸ Isto, 106-110.

²⁶⁹ Isto, 107., 109.

u rat kako bi Friedrichu vratio njegove zemlje. Parlament je za to izglasao dva parlamentarna davanja u iznosu 120 000 funti. No, glavna tema parlamenta ubrzo je postala rasprava oko impozicija, monopola i korumpiranih kraljevskih favorita. Glavna meta tih napada bio je Buckingham, ali je kao "žrtva" stradao Francis Bacon, danas vjerojatno poznatiji kao filozof. On je osuđen za primanje mita kako bi donosio određene sudske presude, što ga je koštalo njegove pozicije kao *Lorda Chancellora*. No, kralj je, kako bi zaštitio Buckinghama i zadovoljio parlament, do srpnja 1621. g. ukinuo 21 monopol, a odrekao se, odnosno maknuo kraljevski blagoslov s njih 17. Za vrijeme parlamenta 1621. g. ratno vijeće je procijenilo kako trenutna parlamentarna davanja neće biti dovoljna za rat u kontinentalnoj Europi, procijenivši troškove na 200 000 funti za podizanje takve vojske te na još 120 000 godišnje za održavanje te vojske. Osim toga, odlučeno je da će se parlamentarne rasprave nastaviti 1622. g.²⁷⁰

Diplomatska scena u Europi također se promijenila, principalni protivnik Španjolskoga braka, papa Pavao V. umro je u siječnju 1621. g., kao i Filip III., u ožujku iste godine. On takav brak nikada nije ni smatrao realnim. Iako je Španjolski brak dobio novi "vjeter u leđa", velike probleme stvarao je Friedrich V., koji je odbio formalno se odreći češke krune, a s druge strane Maksimilijan Bavorski nije pokazivao naznake da bi se odrekao novodobivene titule kneza izbornika. Engleska je jedino zadovoljavajuće rješenje sukoba vidjela u novome španjolskome kralju Filipu IV. Dok je poslanik u Beču sir John Digby smatrao kako bi uključivanje u rat stavilo pritisak na Filipa IV. da razriješi pitanje Palatinata, a sam James bio je skloniji mirnijem rješenju preko ugovaranja Španjolskoga braka.²⁷¹

U studenome 1621. g. Maksimilijanove trupe ušle su u Gornji Palatinat, što je natjeralo Jamesa da prijevremeno nastavi parlament. Možda promišljeno, James i Buckingham ostali su u lovu te je glavna uloga na parlamentu prepuštena princu Charlesu. Parlament je dobivao nejasne znakove koji su daljni koraci po pitanju rata, jer kako je istaknuo parlamentarni zastupnik Edward Giles trebali su ratovati sa Španjolcima u Palatinatu, a biti prijatelji s njima drugdje. Situacija se u parlamentu naknadno pogoršala kada je Buckinghamov "čovjek" George Goring izjavio kako bi trebalo dati peticiju pred kralja Jamesa te kako bi Engleska trebala objaviti rat Španjolskoj i caru ako ne dođe do restauracije Palatinata. Parlament je u tu peticiju nadodao kao bi se princ Charles trebao oženiti sa ženom svoje religije. Što je rezultiralo time da je kralj u prosincu 1621. g. raspustio parlament pritom iskidavši list iz zapisnika sjednice parlamenta na kojem se nalazila peticija. Za Jamesa je to

²⁷⁰ Isto, 111-113.

²⁷¹ Isto, 112- 113.

bilo nedopušteno miješanje u kraljevski prerogativ. Gondomarova pisma oko ovoga događaja upućuju na to kako se ovdje radilo o promišljenom potezu kralja Jamesa I. i njegovoga favorita Buckinghama.²⁷²

James I. nastavio je s traženjem diplomatskih rješenja te je tako sazvao mirovne pregovore u Bruxellesu koji su trajali između svibnja do studenoga 1622. g. Glavna ideja mirovnih pregovora bila je dogovoriti primirje koje bi dalje rezultiralo konačnim mirom i krajem rata. Kao znak dobre volje kralj je u kolovozu te godine pustio rekuzante iz zatvora. No, događanja na terenu, osobito Tillijevo osvajanje Heidelberga, Friedrichovoga glavnoga grada, učinilo je pregovore ništavnima. Kralj James je čak u studenome 1622. g. pisao i papi Grguru XV. da intervenira i okonča rat, ali bez uspjeha.²⁷³

Kralj James, u potrazi za mirnim rješenjem sukoba koji će kasnije ostati poznat kao Tridesetogodišnji rat nastavio je s pregovorima oko Španjolskoga braka. Tako je bivšega izaslanika u Beču Johna Digbya poslao u Madrid u jesen 1622. g., kako bi nastavio s pregovorima. Pregovori su stali na "mrtvoj točki." To je ponukalo dvadesetogodišnjeg princa Charlesa i Buckinghama da se osobno upute 17. veljače 1623. g. u Madrid kako bi završili pregovore. Pod lažnim imenima Thomas i John Smith stigli su u Madrid 7. ožujka 1623. g.²⁷⁴

Charlesov i Buckinghamov iznenadni dolazak u Madrid toplo je dočekan. Charles i Filip IV. su osobno razgovarali, Charles je čak dobio dopuštenje da vidi infantu prije službenoga predstavljanja. Nakon tjedan dana u Madridu, Charlesu je organiziran službeni doček, nakon čega se uselio u palaču. Izgledalo je da se jedino čeka službena papinska dispencijacija, za što je Olivares obećao da će pisati papi kako bi ubrzao postupak. Charles je ipak odbio prijeći na katoličanstvo što bi eliminiralo potrebu za papinskom dispencijom, kao i zahtjev da se katolicima u Engleskoj osigura uporište u slučaju progona. Pregovori su nastavljeni i Charles je dobio dopuštenje za službenim posjetom infanti.²⁷⁵

Za vrijeme Charlesovoga boravka u Madridu, za Jamesa su se otvorile nove staze u diplomaciji. James je bio upoznat s planovima u kojima bi se mirno rješenje sukoba našlo u ženidbi Friedrichova najstarijega sina i kćeri cara Ferdinada II. No, sam Friedrich je bio protiv takvoga plana, kao i protiv Španjolskoga braka te je poslao svoga izaslanika Joachima von Rusdorfa da uvjeri Jamesa u Friderichove ideje. Von Rusdorf trebao je od Jamesa zatražiti 20

²⁷² Isto, 113-114.

²⁷³ Isto, 115-116.

²⁷⁴ Isto, 117-118.

²⁷⁵ Brennan C. Pursell "The End of Spanish Match" *The Historical Journal* 45, no.4 (2002.), 705-707.

000 funti godišnje kako bi Friederich mogao djelovati neovisno od drugih protestantskih prinčeva. No, James je ipak nastavio s diplomatskim pokušajima razrješenja sukoba te je u jednome pismu, čak pomalo hladno, Fredericku rekao da je gubitak Palatinata uzrokovan njegovim provokacijama prema caru, a ne zbog careve agresije. Dana 1. svibnja 1623. g. proglašeno je primirje koje su potpisali kralj James, infanta Isabella od Nizozemske, španjolski ambasador u Engleskoj, nekoliko engleskih lordova, a naposljetku i sami car. Primirje je trebalo trajati petnaest mjeseci, nakon čega bi se održala mirovna konferencija u Colognu, gdje bi se sukob konačno i završio. No, Friedrich je odbio potpisati primirje te je tako i ovaj pokušaj diplomatskoga rješenja propao. Friedrich i Elizabeta poslali su dva izaslanika Charlesu u Španjolsku da ga obavijeste o njihovim teškoćama te da vjerojatno uvjere Charlesa da odustane od Španjolskoga braka.²⁷⁶

Dana 4. svibnja 1623. g. nuncio u Madridu zaprimio je papinsku dispenciju. Iako je papa nominalno podržavao brak, prije davanja dispencije očekivao je da Filip osigura dodatne uvjete za katolike u Engleskoj: ukidanje rekuzantskih kazni i toleranciju prema katolicima. Filip je neuspješno nagovarao Charlesa da prihvati uvjete koje je papa zadao, stoga je sazvao skup španjolskih teologa da postave uvjete braka koji će zadovoljiti sve strane.²⁷⁷

Iako je Charles bio razočaran novim razvojem događaja, čak se požalivši kako je spreman vratiti se u Englesku. No, ostao je na nagovor španjolskoga dvora. Čini se kako je Charles kao izvor novih prepreka vidio u papi, a ne u Španjolcima. Buckingham je s druge strane postao "trn u oku" španjolskoga dvora. Njegov karakter i nepoznavanje pravila ponašanja španjolskoga dvora učinilo ga je nepoželjnim u daljnjim pregovorima. Njegovo problematično ponašanje došlo je do te mjere da je jednom prilikom skoro izazvao miljenika Filipa IV. Olivaresa na dvoboj kada je čuo kako Olivares savjetuje Charlesa da isključi Buckinghama iz daljnjih pregovora. S druge strane, ni Olivares nije bio pobornik Španjolskoga braka, čak jednom prilikom predloživši brak između kćeri cara Ferdinanda i Charlesa. Unatoč tome, bio je spreman pratiti ono što je kralj Filip odlučio.²⁷⁸

Tako su pregovore oko braka kroz lipanj 1623. g. vodili većinom Charles i John Digby bez Buckinghama. Novi zastoje u pregovorima nastao je kada je Filipova skupina teologa odlučila da infanta treba ostati u Španjolskoj jednu godinu, dok James ne dokaže iskrenost

²⁷⁶ Isto, 707-710.

²⁷⁷ Isto, 710.

²⁷⁸ Isto, 711-713.

svojih namjera prema katolicima u Engleskoj. Charles je uzalud molio da mu dopuste na njegovu častnu riječ da odvede infantu u Englesku. Tražio je od oca da mu dopusti da se tajno vrati u Englesku, što je James odbio. Ipak, napisao je zapovijed za povratak Charlesu bez istaknutoga datuma, kako bi je ovaj mogao iskoristiti u slučaju potrebe. Španjolci su dolaskom vijesti da će James prihvatiti uvjete braka, promijenili svoju odluku. Ženidba se trebala dogoditi u listopadu 1623. g., a infanta se trebala zaputiti u Englesku u ožujku 1624. g. Iako je Charles imao prigovore na to što infanta neće odmah u listopadu krenuti s njim, prihvatio je novo stanje. Charles i infanta Marija su zajedno u javnosti posjećivali razne svečanosti te su je počeli nazivati *princezom od Engleske*.²⁷⁹

Krajem lipnja 1623. g. James se sa svojim Tajnim vijećem zakleo da će se pridržavati uvjeta braka, a privatno se zakleo kako će se pridržavati još nekih uvjeta braka koje je Charles dogovorio. Kralj je obećao kako neće provoditi kaznene zakone protiv katolika u svoja tri kraljevstva Engleske, Irske i Škotske, kako neće donositi nove zakone protiv katolika te kako će pokušati nagovoriti parlament da ukine postojeće. Također se zakleo kako neće aktivno pokušavati mijenjati infantinu religiju, kako će dopustiti infanti da se brine oko odgoja buduće djece dvanaest godina te da neće spriječavati infantu u instrukcijama o katoličanstvu prema svome budućemu mužu. Zajedno sa zakletvom o prihvaćanju uvjeta braka, James je poslao dopuštenje Charlesu i Buckinghamu da rasprave o restauraciji Palatinata kao i o mogućoj kampanji protiv Nizozemaca.²⁸⁰

Papa Grgur XV. umro je 8. srpnja 1623. g. i s njegovom smrću dispencija je postala nevažeća. Charles je 4. kolovoza službeno potpisao ugovor o braku te je prihvatio kako će trebati sačekati dispenciju novoga pape Urbana VIII. Dana 7. kolovoza Španjolci su dobili Jamesovu zakletvu, ali su ipak odbili da infanta može odmah poći s Charlesom. Filip je dopustio da se njihov brak može konzumirati ako Charles ostane u Španjolskoj do Božića 1623. g. Ipak, Charles se odlučio da će poći nazad u Englesku u ranome listopadu 1623. g.²⁸¹

Čini se kako je posljednja kap koja je prelila čašu bilo pitanje Palatinata. Prema Buckinghamu, on i Charles su napokon odlučili napustiti Madrid kada su uvidjeli da više ništa ne mogu dobiti po pitanju Palatinata. U kolovozu 1623. g., vijeće u Španjolskoj odlučilo je razriješiti pitanje Palatinata kroz brak Friederichova sina i careve kćeri. S uvjetom da Friedrichov sin mora otići u Beč na obrazovanje. Što je i sam James službeno prihvatio uz

²⁷⁹ Isto, 713-714.

²⁸⁰ Isto, 714.

²⁸¹ Isto, 715.

obećanje da će nagovoriti Friedricha da prihvati te uvjete. Što je Charles smatrao neprihvatljivim.²⁸²

Charles je napravio dvije krive procjene po pitanju Palatinata. Kao prvo Španjolska nije bila službeno određena od cara da razriješi pitanje Palatinata. Također, bilo kakva restauracija Friedricha ovisila je o tome da se on pokloni caru i na neki način iskupi za svoje greške, što Friedrich dakako nije napravio. U tom slučaju car bi bio dužan, kako je uostalom i obećavao, vratiti Friederichu njegove zemlje i izborničko pravo. Ako u tome slučaju Maksimilijan Bavarski ne bi vratio Friedrichu njegove zemlje, Španjolska bi vojno intervenirala. Španjolski dvorski krugovi bili su za restauracija Friedricha još od 1621. g., no njegova nevoljkost da se pokloni caru je tu opciju činila nemogućom. Kao drugo nije shvatio kako je njegov brak s infantom za Španjolce bio odvojeno pitanje od Palatinata. Na što je uostalom i sam James upozorio Charlesa i Buckinghamama.²⁸³

Pregovori o braku su nastavljeni te je Charles prije odlaska oponumodio dvojicu Engleza za pitanja oko njegova braka. Prije odlaska Charles je Filipa još jednom pitao da pomogne oko restauracija Palatinata, na što mu je Filip obećao da će pokušati riješiti to pitanje sa carem kao vjenčani poklon Charlesu. Na odlasku iz Španjolske Charlesa je dočekaao Friedrichov i Elizabetin poslanik, koji je nosio njihove molbe da ne zaključuje brak sve dok pitanje Palatinata ne bude zadovoljavajuće riješeno. Sa španjolske strane, čini se kako je pitanje braka princa Charlesa i infante već bilo riješeno. Infanta je po Charlesovom odlasku naredila dnevne mise za Charlesov siguran povratak u Englesku, svakodnevno je učila engleski jezik te se duboko počela zanimati oko pitanja Palatinata. Nadalje, ženidbene svečanosti su se već počele pripremati.²⁸⁴

Nakon Charlesovog povratka u Englesku u listopadu 1623. g. situacija Španjolskoga braka se pogoršala. James je nastavio pregovore sa Španjolcima jer ih je vidio kao najbolje rješenje krize oko Palatinata. Čak je od cara primio čestitke za uspješno okončanje dogovora oko Španjolskoga braka. Pokušao je postati Friedrichov službeni pregovarač, dajući Friedrichu savjete da prihvati uvjete braka njegova sina sa carevom kćeri, uz obećanje kako Friedrichov sin neće postati katolik. Friedrich je, kako je to kralj James zamijetio, pristojno

²⁸² Isto, 716-717.

²⁸³ Isto, 717-718.

²⁸⁴ Isto, 718-720.

odbio, rekavši kako će pristati na brak između svoga sina i careve kćeri samo kad mu se vrate sve zemlje i titule.²⁸⁵

No, prava katastrofa uslijedila je kada je Charles, u trenutcima kada mu je otac bio bolestan, ali uz Jamesovu potporu, odlučio postaviti novi uvjet za sklapanje Španjolskoga braka: restauraciju Palatinata. U studenome je Digby iz Madrida obavijestio Jamesa kako će se brak provesti ako ne bude opozicije u Engleskoj. Krajem istoga mjeseca, papinska dizpozicija Urbana VIII. stigla je u Madrid te je Filip IV. odredio 9. prosinca kao dan kada će se njegova sestra udati za Charlesa. Dana 6. prosinca, Digby je dobio naredbe od Charlesa, u kojima je naređeno kako sklapanje braka u potpunosti ovisi o rješenju pitanja Palatinata. Kada je o tome obavijestio Filipa i vijeće, sklapanje braka bilo je odgođeno na neodređeno vrijeme. No, djelovanje infante Marije, koja je odbacila titulu *princeze Engleske* te je prestala učiti engleski jezik, kao što je i odbijala primati pisma od Charlesa, upućivali su na to kako do braka neće uopće doći.²⁸⁶

Pregovori su ipak nastavljeni, ali sada više sa svrhom da odgode ulazak Engleske u rat. Što je odgovaralo i španjolskim interesima kao i samome Jamesu. Ipak, postojala je određena bojznost među onima koji su podržavali restauraciju Palatinata pod svaku cijenu, poput Charlesa i Buckinghama, kako će James promijeniti uvjete za sklapanje braka. U najgoremu slučaju za njih James je mogao u potpunosti maknuti uvjet za restauraciju Palatinata ili prihvatiti obećanje kako će se Friedrichu njegove zemlje i titule vratiti u doglednoj budućnosti. Takvo što se u konačnici nije dogodilo, djelomično zbog parlamenta iz 1624. g.²⁸⁷

Parlament iz 1624. g. godine označio je sukob između dvaju faksija: one koje su bile za rat i one koje je bila protiv rata. Najznačajniji predstavnici prve bili su princ Charles i Buckingham, a druge kralj James i Cranfield. Charles i Buckingham su se naslonili na Donji dom parlamenta, koji je već u parlamentarnim zasjedanjima 1621. g. bio protivnik Španjolskoga braka. No, teška financijska situacija pogodila je i njih tako da nisu bili ujedinjeni u želji za ratom sa Španjolskom i carom. Veću opasnost od Španjolske vidjeli su u domaćim katolicima, ili kako je to izrekao Sir John Phelips: "Španjolska nam ne može ništa ako nema svoje predstavnike u Engleskoj."²⁸⁸

²⁸⁵ Isto, 721-722.

²⁸⁶ Isto, 723.

²⁸⁷ Isto, 724.

²⁸⁸ Pauline Croft, *King James* (New York: Palgrave MacMillan, 2003.), 123.

House of Commons skupio je oko 240 000 funti, što je James opisao kao dovoljnim samo za sami početak rata. Buckingham je savjetovao kralja da pokrene rat kao iskaz dobre volje, što je prema Buckinghamu potaknulo povećanje parlamentarnih davanja, no James je to odbio. S druge strane, parlament se bojao dati više novca radi straha da bi James mogao taj novac iskoristiti za otplaćivanje svojih dugova, a ne za rat. Kompromisno rješenje pronašao je Buckingham tako da su parlamentarna davanja određena isključivo za potrebe rata, a ne za nikakve druge uporabe. Kralj po završetku parlamenta ipak nije objavio rat.²⁸⁹

No, od parlamentarnih davanja jedino je financirana neuspjela Mansfeldova ekspedicija iz 1625. g.. Po direktnoj Jamesovoj zapovijedi bilo im je zabranjeno uplitanje u španjolsku opsadu Brede.²⁹⁰

Posljednji događaj od značenja za engleske katolike za vrijeme vladavine Jamesa I. bilo je ugovaranje braka između Charlesa i francuske princeze Henriette Marije. Odvojeno od bračnoga ugovora, James se pismeno obvezao da će osloboditi katolike od progona. Iako ovaj put samo u općemu smislu, a ne u detaljnim uvjetima kao za vrijeme ugovaranja Španjolskoga braka. Kralj James je umro 27. ožujka 1625. g. od posljedica moždanoga udara i dizenterije koja je uslijedila.²⁹¹

²⁸⁹ Isto, 123-125.

²⁹⁰ Isto, 127.

²⁹¹ Isto, 126-128.

5. Zaključak

Kralj James I. (VI. u Škotskoj) živio je od 1566. g. do 1625. g. "Kralj od zipke" kako su ga nazivali od svoje prve godine života vladao je Škotskom uz pomoć tri regenta: Moraya, Lennox i Mortona sve do 1579. g. kada će postati samostalnim vladarom.

Njegovo djetinjstvo obilježeno je odrastanjem u dvorcu Stirling pod nadležnošću obitelji Mar. George Buchanan i Peter Young bili su zaduženi za kraljevo opće obrazovanje i religijska pitanja, dok su braća Erskine bili zaduženi za kraljevo tjelesno zdravlje i uzuse ponašanja. James je tako učio grčki, latinski, francuski, logiku, retoriku, aritmetiku i kozmografiju, te je dobro bio upoznat sa Starim i Novim zavjetom, Izokratom, Ciceronom, Livijem itd. To obrazovanje će doprinijeti njegovoj "tituli" "mudroga Solomona." Od njegovih učitelja posebno se isticao Buchanan. Nekadašnji učitelj njegove majke Marije, isticao se pomalo okrutnim stilom poučavanja te se nije bojao upotrijebiti niti fizičku kaznu prema Jamesu. Buchanan će također u Jamesa pokušati usaditi prezbiterijanske ideje, osobito one o ograničenoj moći kraljeva, ideje prema kojima je mladi James bio odbojan.

Kada je postao samostalan vladar, njegova majka i regenti su mu ostavili nesređenu državu koja je često bila na rubu feudalne anarhije. Osim problematičnoga plemstva u *Lowlandsima*, kralj se suočavao i sa slabo integriranim i problematičnim *Highlandsima* te granicom između Škotske i Engleske. Dolaskom d'Aubignya iz Francuske, kralj se upoznao s apsolutističkim idejama kao i s potencijalnim problemima koje prezbiterijski Kirk predstavlja kraljevskoj vlasti. Taj isti Kirk će pod Andrewom Melvillom početi provoditi doktrinu o *dvama kraljestvima*, koja će u svojim osnovnim crtama preko duhovnoga autoriteta Kirka te superiornosti duhovnoga nad svjetovnim, pokušati barem teorijski ograničiti vlast kralja. To se najbolje vidi u tzv. *Second Book of Discipline* u kojoj će Kirk sebi dati za pravo da "savjetuje" kralja kako on može koristiti svoje svjetovne ovlasti. No, nakon što je lord Ruthven 1582. g. oteo kralja Jamesa, u mladome će se kralju probuditi ideje o apsolutističkome tipu vladanja. Nakon što je 1583. g. pobjegao iz zatočeništva, kralj je uz pomoć grofa Arrana i Johna Maitlanda te s novim Tajnim vijećem počeo provoditi politiku centralizacije i ojačavanja kraljevskoga autoriteta. Prva žrtva takve politike bio je Kirk. Protiv njih su uvedeni tzv. *Black Acts* kojima je potvrđen episkopat, pravo kralja da bira biskupe te ekskluzivno pravo kralja da saziva sjednice Kirka.

Kralj James će svoju ideologiju iznijeti u svojim djelima *Basilikon Dorion* i *True Law of Free Monarchies*. U njima iznosi teoriju o kralju kao arbitrarnom suverenom vladaru po klasičnoj teoriji božanskoga prava vladara na vladanje. S njom se kralj uključio u bogatu novovjekovnu tradiciju političkih teorija s imenima poput Suarez, Bellarminea, Rousseaua, Hobbesa, Filmera, Locke, De Dominisa itd. Njegova teorija apsolutne monarhije je u teorijskom sukobu s onodobnim skolastičkim i aristotelovskim teorijama društva, ali je i svojevrsna najava kasnije Hobbesove apsolutne monarhije po principu prirodnih prava i društvenoga ugovora te Filmerove apsolutne monarhije iz prirodnoga reda, odnosno hijerarhije. Kralj James također je u teorijskom sukobu sa samom idejom papinstva, kao i s idejom papinske moći da svrgava svjetovne vladare. Sama ideja papinstva je u teorijskom konfliktu s Jamesovom idejom episkopata, u kojoj kralj svoju vrhovnu duhovnu moć delegira na biskupe njihovim odabirom. S druge strane, papinsko pravo da svrgava svjetovne vladare, bilo u klasičnoj bilo u Bellarmineovoj ograničenoj verziji, u teorijskom je sukobu s Jamesovom idejom o svjetovnome vrhovništvu vladara.

James je godine 1603. naslijedio engleski tron od Elizabete. Iako su ti pregovori trajali još od dolaska Patricka Graya 1583. g. u Škotsku. Kao najbliži krvni nasljednik ostarjele Elizabete, ako ne računamo Mariju Stuart, imao je najizglednije šanse za nasljedstvo engleskih zemalja. Ti pregovori nakratko su "zahladljeli" nakon osude na smrt njegove majke zbog urote Babbington 1586. g., no, ipak su nastavljeni. James je prvo preko lorda Essex, a kasnije i preko Roberta Cecila nakon Essexove urote, osigurao sebi mirno nasljedstvo na englesko prijestolje.

No, s engleskim zemljama naslijedio je i komplicirane odnose elizabetanske Engleske i engleskih katolika. *Act of Supremacy* iz 1558. g. Elizabetu je proglasio vrhovnom upravljačicom Anglikanske crkve te je branio ikakav strani autoritet na području Engleske. Uz *Act of Supremacy* dolazila je zakletva, koja se morala uzeti kako bi se radio bilo koji državni ili crkveni posao, kao i zanimanja sveučilišnoga profesora ili parlamentarnoga zastupnika. *Act of Uniformity* iz 1558. g. predviđao je da svatko stariji od 16 godina mora posjećivati anglikanske mise nedjeljom i blagdanima te barem dva puta godišnje primiti pričest u anglikanskoj crkvi. Samo ova dva zakona podijelila su katoličku populaciju na dvije, ne nužno sukobljene, strane: rekuzante i kriptokatolike. Prvi su otvoreno odbijali ići na anglikanske mise, dok su drugi izvana vršili svoje dužnosti prema Anglikanskoj crkvi, ali su unutar sebe gajili katolička stajališta. Situacija se dodatno pogoršala nakon katolički obojenoga Ustanka sjevernih lordova iz 1569. g. te nakon papinske bule Pija V. *Regnans in*

Excelsis iz 1570. g. Njome je papa oslobodio engleske podanike od vjernosti Elizabeti, a samim time poticao je na pobunu protiv Elizabete ili pak pomaganje stranim invazijama. Tom bulom u očima Elizabetinog režima katolici prestaju biti religijski problem i postaju politička opasnost po njenu vlast. Takvoj percepciji katolika nisu pomogle niti tri neuspješne španjolske invazije iz 1588., 1596. i 1597. g., niti tri katolički obojene urote koje su za cilj imale stavljanje Marije Stuart na prijestolje: urota Ridolfi iz 1571. g., urota Thockmorton iz 1583. g. te urota Babbington iz 1586. g.

Sve je to kroz duže vremensko razdoblje rezultiralo donošenjem raznih zakona protiv katolika, bilo laika bilo svećenstva. Taj korpus zakona je preko strogih kazna za veleizdaju za određena djela te preko "blažih" kazni poput zatvora ili financijskih globa, pokušao smanjiti broj katolika ili u potpunosti iskorijeniti katolike u Engleskoj. Što je zapravo prirodni produžetak ideje Elizabetinog režima o tome kako će nestankom svećenstva iz doba Marije Tudor zamrijeti i katolička vjera među Englezima.

Takav plan se iskvario zahvaljujući privatnim učiteljima koji su bili katolici, ali i dolaskom novoga svećenstva koje je bilo obrazovano na kontinentalnim sveučilištima. Mladi katolici u Engleskoj odlazili su na školovanje u Rim, Madrid, Valladolid, Lisabon. Osim toga, William Allen otvorio je engleski koledž u Douayu 1568. g., koji je odselio u Rheims 1578. g., da bi se opet vratio u Douay 1593. g. Koledž je bio namijenjen obrazovanju laika i budućih svećenika te je cijenovno bio relativno pristupačan zbog raznih načina stipendiranja. Vrijedan spomena je i isusovački koledž u St. Omersu, koji je glasio za najveći koledž za engleske katolike na kontinentu. Postojanje tih koledža korelativno svjedoči i o određenoj raširenosti katoličanstva među mladim Englezima. Svojevrsni strah režima od održavanja "stare vjere" ili čak njenoga potencijalnoga širenja vidimo u zakonima koji su novčano ili na druge načine kažnjavali ljude i njihove obitelji koji su bez dopuštenja išli studirati van Engleske. Još jedan problem za režim bile su izbjeglice koje su postali plaćenici u službi Španjolske. Imena poput Williama Stanleya, profesionalnoga konspiratora Hughua Owena te Guya Fawkesa koji će svoju "slavu" steći u Barutnoj uroti 1605. g.

Probleme nisu stvarali samo koledži na kontinentu već i slavni Oxford. Oxford se već zamjerio režimu za vrijeme Henrika VIII. i situacije oko njegove rastave od Katarine od Aragona. No, ipak u razdoblju vlasti Marije Tudor Oxford je doživio svojevrsnu renesansu i postao je uporište katoličke inteligencije u Engleskoj. Dolaskom na vlast Elizabete, Oxfordu je budućnost opet izgledala nesigurno. Što je rezultiralo odlaskom određenoga broja katolika,

od kojih su najzvučnija imena zasigurno William Allen, Robert Parsons i Edmund Campion. Upravo je Campion postao simbolom mučeništva katolika za vrijeme Elizabetine vlasti. Campion je za vrijeme kraljičinoga posjeta Oxfordu 1566. g. ispred same Elizabete branio tezu o utjecaju mjeseca na plimu i oseku, a kojemu je ponuđen patronat od samoga Williama Cecila, pobjegao je s Oxforda i postao je isusovac. Godine 1581. uhvaćen je i osuđen na smrt nakon čega je za katoličke autore poput Parsonsa postao simbolom toga kako katolici pate u Engleskoj ne zbog toga što su potencijalni izdajnici i urotnici već samo zbog svoje religije. Dakako, protivnici katolika držali su sasvim suprotnu poziciju.

Nakon gubitka klasičnoga religijskoga u vidu crkvi, engleski katolici bili su prisiljeni stvarati improvizirani religijski prostor. Kuće i okućnice tada su postali ne samo prostor za održavanja misa, već i mjesta gdje se sakrivalo svećenstvo. Možda najzanimljiviji primjeri novoga religijskoga prostora su zatvori. U njima su pojedini svećenici održavali mise zatvorenicima. Drugi zanimljiv primjer novoga, doduše privremenoga, religijskoga prostora bile su egzekucije. Sam put do mjesta egzekucije, kao i čin egzekucije postali su svojevrsna adaptacija Isusove muke i smrti u očima engleskih katolika.

Tretman koji su katolici dobivali u zatvorima podosta je ovisio o samim čuvarima. Već spomenuti primjer održavanja misa u zatvoru, bijega ili čak kratkoga odlaska, pa vraćanja u zatvor nisu bila rijetka pojava. S druge strane, tamnice s nehumanim uvjetima, fizička i pishička mučenja također nisu bili rijetki.

Cijelu ostavštinu međudnosa engleskih katolika i Elizabetinog režima možemo postaviti na dva temeljna problema. Prvo je pitanje mogu li katolici u Engleskoj biti lojalni režimu, a da pritom ostanu katolici u punom smislu te riječi? To se najbolje vidi u tzv. *Bloody Questions*, set pitanja koji je ispitivao katolike, između ostaloga i kako bi se ponijeli da papa ili neka druga strana sila povede invaziju na Englesku. Zatim imamo papinsku bulu *Regnans in Excelsis* koja je engleske katolike oslobodila vjernosti Elizabeti i koja je stranim silima, točnije Španjolskoj "oslobodila ruke" da napadnu Englesku te što je još važnije, da traže saveznike među engleskim katolicima, bilo onih u zemlji ili u inozemstvu.

Stoga je dolazak kralja Jamesa na englesko prijestolje 1603. g. zasigurno bilo svojevrsno olakšanje za katolike u Engleskoj. Katolici u Engleskoj dobili su novoga kralja, koji im nije nosio opterećenje kakvo je nosilo Elizabetino odriješanje od vjernosti i ekskomunikacija.

James je popravio odnose s Francuskom, godine 1604. sklopio je Londonski mir sa Španjolskom, a papa Klement VII. nije niti potvrdio niti negirao njegovo nasljedstvo Engleske i Irske, što je vjerojatno bio dobar znak za jednoga protestantskoga vladara. Doduše, tada je papa još gajio nade o mogućoj konverziji Jamesa na katoličanstvo koje je proizašlo iz njihove korespodencije. Nadalje, prisustvo Henrija Howarda (grofa od Northamptona), Thomasa Howarda (grofa od Arundela) te Henrija Percya (grofa od Northumberlanda) u kraljevom Tajnom vijeću. Sva trojica bila su povezana s katolicima u Engleskoj, dok je Northamptona vladala glasina da je i on sam katolik. Postojale su i glasine kako je Jamesova žena, Anna od Danske također bila katolkinja barem u privatnoj sferi. Što s određenom dozom sigurnosti možemo i potvrditi preko prisustva osobnoga isusovačkoga ispovjednika, izvještaja ambasadora i njene korespodencije s papom. Njeno lobiranje za katoličke brakove za svoje sinove, kao i protivljene udaji njene kćerke za Friedricha od Palatinata djelomično svjedoči u prilog tome. Također, valja spomenuti i korespondenciju između Northamptona i Jamesa prije njegovoga zauzimanja engleskoga trona, u kojoj je James obećao kako nikakva proganjanja neće snaći katolike koji se pokažu dobrim podanicima.

Sve je to upućivalo na nove odnose između katolika i novoga režima te potaknulo nade o mogućoj toleranciji. Ipak, nisu svi katolici bili zadovoljni novim kraljem. Prije nego što je naslijedio prijestolje Engleske, Jamesove političke ideje i njegovo nasljedstvo Engleske napadnuto je u djelu *A Conference about the Next Succesion to the Crown of England* kojem je autor najvjerojatnije isusovac Parsons. Djelo su hladno dočekali James i apelanti, grupa katolika koja se odlučila za pasivnu pokornost režimu. Ti isti apelanti su pred Elizabetu donijeli 1603. g. tzv. *Protestation of Allegiance*, u kojem su papi negirali moć nad svjetovnim vladarima te su se obvezali da će biti vjerni kraljici u zamjenu za toleranciju. S takvom politikom apelanti će nastaviti i za vrijeme kraljevanja Jamesa I. Isusovac Parsons pokušao se pismima kralju ispričati za svoj istup u *A Conference about the Next Succesion to the Crown of England*, nakon dolaska Jamesa na prijestolje u Engleskoj, pritom moleći toleranciju za katolike. No, kralj nije primio njegova pisma. Dvije povezane urote tzv. *glavna i sporedna urota* također su bile protiv Jamesa. *Sporedna urota* je za svoj cilj imala iskamčiti toleranciju za katolike tako što bi kralja oteli i zatočili u zloglasnom Toweru. Dok je cilj *glavne urote* bio puno ekstremniji i podrazumijevao je eliminaciju cijele kraljevske loze u korist kraljeve rodice Arabele Stuart. Dok *sporedna urota* ima neosporan katolički karakter kako zbog cilja, tako i zbog aktera u njoj, isto se ne može reći i za *glavnu urotu*. U njoj su sudjelovali puritanski lord Grey de Wilton, Raeligh, i Henry Brooke (lord Combham). Što *glavnoj uroti*

daje karakter pobune nezadovoljnoga plemstva više nego nekakve katoličke urote. Upravo je George Brooke, brat Henrija Brookea bio faktor koji je povezivao dvije, vjerojatno odvojene urote. Apelanti i isusovci osudili su urotu, a *sir* Francis Tresham iskazivao jw lojalnost Jamesu u ime katolika, sve kako bi se spriječio negativan utjecaj na širu katoličku populaciju.

Konferencija u palači Hampton iz 1604. g. pokazuje nastavak ideje *via media*, odnosno srednjega puta Anglikanske crkve između Rima i Ženeve. Iako je primarno sazvana za rješavanje pitanja glede puritanca, ipak se odrazila i na katolike. Kako ističu autori Fincham i Lake, James je tražio saveznike među umjerenim elementima u puritanaca i u katolika. James je imao kompleksniju poziciju od dijela svojih protestantskih suvremenika po pitanju doktrina Katoličke crkve. On je smatrao kako katolici ne griješe u temeljnim dogmatskim pitanjima inkarnacije i Svetoga Trojstva, već samo u tako reći sekundarnim vjerskim i ceremonijalnim pitanjima. Dapače, pokazivao je svojevrsnu indiferentost prema tim razlikama. Temeljni problem između Jamesa i katolika jest bilo pitanje papinstva, točnije rečeno papinskih prerogativa. Jamesu je najviše smetao papinski prerogativ za svrgavanje svjetovnih vladara i to je bila temeljna točka prijepora. Što možemo vidjeti i iz prepiske Casabuona i kardinala Du Perrona, ako prihvatimo da je Casabuon pisao u ime Jamesa. U tim raspravama se ističe kako je baš to pitanje papinskoga prerogativa da svrgava svjetovne vladare, a ne druga dogmatska pitanja, kamen koji sputava bilo kakav oblik unije s Rimom. Nadalje, papinsko istaknuto vrhovništvo nad svim biskupima, nije bilo u skladu s Jamesovom vizijom ujedinjenoga kršćanskoga svijeta kojega duhovno vode biskupi, a svjetovno upravljaju vijeće kršćanskih kraljeva. Posljedično se da zaključiti da je postojala određena napetost između Jamesovoga prerogativa da bira i potvrđuje biskupe te papinskoga prerogativa da čini isto.

James također nije bio sklon katoličkom svećenstvu niti protestantskim preobraćenicima na katoličanstvo. Protiv svećenstva podizao je proklamacije koje su tražile da oni napuste njegove zemlje. Isusovci mu osobito nisu bili dragi te ih je smatrao poticateljima pobuna i vjerojatno produženom rukom papinstva. Protiv konvertita je naredio da se provodi puna sila antikatoličkih zakona. Zanimljivo je istaknuti kako je prema starim katolicima imao sasvim oprečno mišljenje. Vjerojatno je njihova lojalnost katoličanstvu Jamesu predstavljala i lojalnost prema njemu. Dok su preobraćenici predstavljali prevrtljive i nelojane podanike.

Kako ističu Fincham i Lake, katolici na Hamptonu nisu dobili toleranciju, već samo to da ih se tolerira. James nije pokrenuo nikakve značajnije promjene postojećega elizabetanskoga, antikatoličkoga skupa zakona. Dapače, oni su više-manje ostali isti. Northampton je pak 1606. g. objasnio kako James nikada nije niti obećao toleranciju, ali je ipak bio popustljiviji prema katolicima od svoje prethodnice. Slušao je rekuzantske molbe, katolike je proglašavao vitezima i ambasadorima, čak je svećenike, pa i isusovce uključio u svojoj općoj amnestiji.

Takvo, gotovo nepromijenjeno stanje nije zadovoljilo sve katolike. Robert Catesby jedan od nezadovoljnika, počeo je planirati urotu protiv novoga kralja. Oko sebe je okupio grupu urotnika: Guya Fawkesa, braću Wintour, Thomasa Treshama, Johna Wrighta, Ambrosea Rookwooda i Thomasa Percyja. Članovi koji će postati glavni akteri u tzv. *Barutnoj uroti* iz 1605. g. Sama urota sastojala se od dvije faze: prva u kojoj bi raznijeli Parlament te druga u kojoj bi potakli sveopću pobunu te bi postavili Elizabetu Stuart na englesko prijestolje. Plan je bio protkan dozom hladnokrvnosti, ali i pragmatičnosti. Hladnokrvan u tome što je planirao dignuti cijeli Parlament "u zrak" bez obzira tko je osim kralja u tom trenu bio u njemu. Uključujući i kraljevu obitelj (izuzev već spomenute Elizabete koja je tada bila pod zaštitom lorda Harringtona), te plemstvo bez obzira je li se radilo o protestantima, katolicima ili katolicima naklonjenom plemstvu. U čemu možemo vidjeti Catesbijevu osobnu averziju prema plemićima. Plan je bio pragmatičan u tome što je trebao uključivati sve šire nezadovoljne slojeve stanovništva, a ne samo katolike. Pa i sam izbor Elizabete Stuart za nasljednicu pokazuje određenu dozu pragmatičnosti. Tako *Barutna urota* prestaje biti romantična i suluda pobuna radikalnih katolika i poprima karakter realnije urote sa zacrtanim ciljevima. Glavne razloge za nastanak pobune treba tražiti u gotovo nepromijenjenom stanju za katolike na prijelazu iz vladavine Elizabete Tudor u vladavinu Jamesa Stuarta. Kao i u Londonskome miru iz 1604. g., miru koji je u istom potezu maknuo mogućnost promjene trenutnoga stanja katolika u Engleskoj u doglednoj budućnosti te koji je djelomično udaljio Španjolsku od njihovoga savezništva s engleskim katolicima. Taj mir koji pod svojim uvjetima nije sadržavao niti jednu klauzulu o katolicima u Engleskoj dao je povoda Catesbiju da organizira urotu koja se ne bi naslanjala na tradicionalnoga vanjskoga saveznika Španjolsku, već s iznimkom Guya Fawkesa, samo na unutarnje snage u samoj Engleskoj. Upravo je Guy Fawkes poslužio kao ime koje će povezati urotu s radikalnim engleskim katolicima u izgnanstvu, poimenice Stanleyem i Owenom. Ipak, čini se kako autor Dodd ističe da Owen nije znao za sve pojedinosti urote. Što implicira kako Catesby nije imao

povjerenja niti u engleske katolike u izgnanstvu. Nadalje, Dodd ističe kako su vlasti već otprije znale za urotu te da je Owenowo ime naknadno uvučeno u narativ prilikom ispitivanja preživjelih urotnika. Djelomično to potvrđuje i Monteagleovo pismo, kao i samo priznanje Cecila da je od prije znao za urotu samo ne i njene detalje.

Kralj je na otvaranju parlamenta 1605. g. istaknuo kako nisu svi katolici krivi za urotu te kako kontinentalne katoličke sile nisu umiješane u nju. Ipak, uslijedio je novi val antikatoličkih zakona te je donesena kontroverzna *zakletva na vjernost* iz 1606. g. Osim što je zakletva sadržavala dio koji je branio kraljevski prerogativ nasuprot papinskoga, postojao je i dio koji je papinske prerogative proglasio bezbožnima i heretičnima. To je izazvalo polemike, ne samo između Jamesa i pape, već i među samim katolicima u Engleskoj. Kralj James je zakletvu branio kao alat koji osigurava svjetovnu poslušnost, ali malo kritičnije čitanje zakletve prema autoru Questieru otkriva kako se ne radi samo o tome. Prema Questieru ona je zapravo služila, barem teorijski, za zaklinjanje i na svjetovnu poslušnost, ali i na suptilno uvođenje religijskoga konformiteta. S toga ne treba čuditi kako je zakletva razvila polemiku, ne samo među tradicionalno sukobljenim apelantima i isusovcima, već i među njihovim redovima. Interesantan je tu primjer Georga Blackwella, svojevrsnoga vođe apelanata i nadsvećenika u Engleskoj, koji je čak i nakon dolaska papinskih zabrana o uzimanju zakletve nastavio propagirati njeno uzimanje. Što je prouzročilo daljnju pomutnju među katolicima u Engleskoj. Osnovna razlika između reukazantskih kazni i zakletve na vjernost ležala je u njenom utjecaju na savjest pojedinoga katolika. Dok su reukazantski zakoni primarno služili kao svojevrsni porez na to da se može biti slobodnim katolikom, zakletva na vjernost dirala je u neke temeljne katoličke doktrine. Dobri pojedinačni primjeri utjecaja zakletve na vjernost su oni katolici koji su se zbog njenoga utjecaja na njihove pozicije preobratali na protestantizam. Kako Questier ističe zakletva na vjernost trebala je imati širok raspon uporabe i bila je fokusirana primarno na laike. To se najbolje vidi iz toga da je ona mogla biti uzeta pred prisustvom biskupa ili dva lokalna magistrata. Mogla je biti primijenjena na svakome tko je bio znani reukazant, onome tko nije primio dva puta pričest u godini dana te na svakome nepoznatome čovjeku koji nije negirao da je reukazant. Oni koji nisu prihvatili zakletvu na vjernost prvi puta bili bi pritvoreni bez jamčevine do idućega sazivanja suda, dok oni koji su i drugoga puta odbili bili su izloženi mogućnosti oduzimanja sve imovine i prava kao i zatvaranju na duže vrijeme.

Iako je Questierova teza teorijski suvisla, njen temeljni problem je teoretiziranje samih namjera režima u njihovoj uporabi zakletve na vjernost. Ako je režim uistinu pokušavao

uvesti svjetovni i religijski konformitet, logično bi bilo da je ona široko upotrebljavana. Iako je ona imala široku teoretsku upotrebu, podaci o njenoj uporabi u stvarnosti, barem oni koji su meni dostupni, čine se nedostatnim za donošenje takvih zaključaka. Čini se kako na drugačiji zaključak dovode i kraljevske financije u doba Jamesa I. Problematično financijsko stanje sugerira kako su državne vlasti tražile nove izvore prihoda kako bi zakrpale postojeća dugovanja. Potencijalni prihodi od rekuzanta bili su veliki, iako su u vrijeme Jamesove vladavine pali na u prosjeku nešto više od 8000 funti. Razlozi primarno leže u korupciji na svim instancama, kao i u tome što je kralj te prihode prosljeđivao dvorjanima. Cecil i Cranfield, krojači financijske politike jakobinskoga vremena gajili su blag odnos prema rekuzantima. Sličnu politiku gajio je i *sir* Henry Spiller, koji je planirao povećati dugoročne profite od rekuzantskih globi. Samim time što se radi o dugoročnim profitima, oduzimanja svih posjeda katolika ili njihova konverzija na protestantizam nisu bili prihvatljiva opcija. Kada uključimo financijsku situaciju u kontekst oko zakletve na vjernost, čini se kako režimu ipak nije bilo u interesu provoditi ju u velikim brojevima. Ipak, treba biti oprezan povodom donošenja takvih zaključaka. Evidencija ipak pokazuje njenu provedbu u određenome stupnju. Tek na nekom većem uzorku slučajeva provedbe zakletve na vjernost možemo donostiti neke valjanije zaključke.

Zadnja potencijalna promjena trenutnoga stanja katolika u Engleskoj dogodila se za vrijeme pregovora oko Španjolskoga braka. Već od samoga dolaska u Englesku, španjolski diplomat Gondomar počeo je lobirati za brak između princa Charlesa i infante. Godine 1615. James je dobio niz uvjeta pod kojima brak može biti sklopljen. On je uključivao to da će sva djeca iz braka Marije Anne i princa Charlesa odgajati majka, da će moći kada dođu u određenu dob slobodno odabrati svoju vjeru te u slučaju da odaberu katoličanstvo neće biti isključeni iz linije nasljeđivanja. Uvjeti koji se na prvi pogled čine neprihvatljivima, jer otvaraju mogućnost za katoličkoga monarha u Engleskoj, James je, začudo, prihvatio. Razloge treba tražiti u dvijema činjenicama. Prva je loše financijsko stanje engleske riznice, koje bi zasigurno bilo poboljšano bogatim mirazom. Druga apstraktnija činjenica jest Jamesova želja da poboljša odnose između katoličkih i protestanskih vladara. U čemu bi mu Španjolski brak donio dobar "pregovarački kapital." Nadalje, to je nastavak politike brakova koju je James vodio prema svojim sinovima. Raelighova neslavna ekspedicija na rijeku Orinoko te još više Friedrichovo preuzimanje češke krune dovelo je pregovore oko Španjolskoga braka u ozbiljnu opasnost od prekida. Ipak, pregovori oko braka su nastavljeni. No, čini se kako je Filip III. koristio pregovore oko braka samo kako bi osigurao neutralnost

Engleske u nadolazećem španjolskom sukobu s Nizozemcima. James nije podržavao Friedrichovo krunjenje za kralja Češke, ipak je sazvaio parlament 1621. g. Iako je parlament primano sazvan radi razrješenja pitanja Palatinata, rasprave su se ubrzo prebacile na pitanje monopola. Prema procjenama ratnoga vijeća trebalo je oko 200 000 funti za sami početak rata te još 120 000 funti godišnje. Odlučeno je da će se parlamentarne rasprave nastaviti iduće godine. Godine 1621. umrli su papa Pavao V. i Filip III., te je u Španjolskoj na vlast došao mladi Filip IV. To je dalo novoga povoda ugovaranju Španjolskoga braka. James je zbog prodora trupa Maksimilijana Bavarskoga u Gornji Palatinat u studenome 1621. g. bio primoran prijevremeno sazvati parlament, ali je glavnu ulogu, možda planirano, prepustio neiskusnom Charlesu. Zbog nejasnih signala koje je davao kralj, odnosno Charles, donji dom propisao je peticiju u kojoj je pozivao na proglašenje rata te je kobno savjetovao da princ Charles pronađe ženu vlastite religije. Potaknut nedopuštenim diranjem u vladarske prerogative, James je raspustio parlament. Neuspjeli pregovori u Bruxellesu 1622. g. oko mirnoga razrješavanja Palatinske krize ponukali su Jamesa da nastavi s ozibljnijim pregovorima oko Španjolskoga braka.

Već je u jesen 1622. g. poslao *sir* Johna Digbya u Madrid kako bi nastavio pregovore. Pošto su se dogovorili "zamrzli", princ Charles i Buckingham inkognito su krenuli sredinom veljače iz Engleske za Madrid. Njihov dolazak u ožujku toplo je dočekao Filipa IV. Pošto je Charles odbio prijeći na katoličanstvo trebalo je čekati papinsku dispenciju kako bi se pregovori oko braka mogli okončati. U međuvremenu, prije dolaska dispencije Elizabeta i Friedrich poslali su svoje izaslanike Charlesu kako bi ga razuvjerali oko pitanja Španjolskoga braka. Početkom svibnja 1623. g. nuncio u Madridu zaprimio je dispenciju od pape Gregura XV. Papa je podržavao brak, ali je tražio da se prvo u Engleskoj uvede tolerancija za katolike kao i ukidanje rekuzantskih kazni. Pošto je Filip IV., neuspješno nagovarao Charlesa da prihvati papine uvjete, sazvaio je vijeće svojih teologa da nađu kompromisno rješenje. Uz određene poteškoće, poput Buckinghamova ponašanja u Madridu, uvjeti braka dogovoreni su u lipnju 1623. g. i poslani su Jamesu. James ih je krajem lipnja 1623. g. prihvatio, dio pred Tajnim vijećem, a dio privatno. Uvjeti su uključivali kraljevo obećanje da neće provoditi niti donositi nove zakone protiv katolika, kako će pokušati nagovoriti parlament da ukine postojeće, da se neće miješati u infantin odgoj djece niti u njene poduke Charlesu oko katoličanstva.

Infanta je preuzela titulu *princeze od Engleske* te je ženidba trebala dogoditi u listopadu 1623. g., dok bi infanta krenula u Englesku u ožujku iduće godine. Princ Charles i

Buckingham dobili su Jamesovo ovlaštenje da sada mogu početi pregovarati oko pitanja Palatinata te mogućih ratnih operacija protiv Nizozemaca. Papa Grgug XV. umro je u srpnju 1623. g. čime je dizpenzacija postala nevažeća, ali čini se kako je dolazak nove dizpenzacije pape Urbana VIII. bila sama formalnost. Charles se ipak odlučio vratiti u Englesku te je ostavio dva oponumocjenika da zaključe brak u cijelosti.

Ako je vjerovati Buckinghamu, glavni razlog njihova povratka u Englesku leži u tome što više ništa nisu mogli riješiti po pitanju Palatinata. Naime, Španjolci su se odlučili za razrješenje Palatinatskoga pitanja pomoću braka između Friedrichova sina i careve kćerke. Iako je i sam James podržavao takav kurs politike, on je samome princu Charlesu bio neprihvatljiv. Sa španjolske strane čini se da je sve bilo u najboljem redu, jer je infanta Marija Anna dala da se mole svakodnevne mise za Charlesov siguran povratak, počela je učiti engleski i spremala se za svoje nove dužnosti u Engleskoj. Na španjolskome dvoru su se počeli spremati za svečanosti glede vjenčanja. Čak je i Filip IV. princu Charlesu rekao da će pokušati riješiti pitanje Palatinata kod cara kao vjenčani dar.

Ipak, Charles je krivo procijenio španjolsku poziciju oko pitanja Palatinata. Oni nisu bili protiv mirnoga rješenja toga pitanja. Kao prvo, svako mirno rješenje problema glede Palatinata uvelike je ovisilo o Friedrichu. Friedrich je takoreći trebao "ići u Canossu" i moliti cara za milost, odnosno trebao je prestati sa svim operacijama protiv cara i moliti ga za oprost. Tek tada bi Španjolska intervenirala u korist Friedricha, ali ne protiv njihovih rođaka već protiv Maksimilijana Bavarskoga u slučaju da bi on radio probleme glede restauracije Palatinata Friedrichu. Kao drugo, Španjolska uopće nije bila ovlaštena od strane cara za razrješenje Palatinantske krize. Iako su, kao jedna od grana obitelji Habsburg zasigurno imale više utjecaja po tom pitanju od primjerice kralja Jamesa. Kao treće, Španjolska je na pitanje Španjolskoga braka i na pitanje restauracije Palatinata Friedrichu V. gledala kao na odvojena diplomatska pitanja. Španjolski brak čini se, nije čak ni bio nužan preduvjet za razrješenje pitanja Palatinata.

Prava diplomatska katastrofa uslijedila je kada je Charles nakon povratka u Englesku odlučio svojim opunomoćenicima u Madridu poslati kako je restauracija Palatinata novi uvjet za sklapanje braka. Nakon dolaska papinske dispenzacije u studenome, Filip IV. je kao datum ženidbe odredio 9. prosinca. Dana 6. prosinca 1623. g. Johnu Digbyju stigli su novi Charlesovi uvjeti braka. Ženidba se odgodila i pregovori su nastavljeni. No, ponašanje

infante, koja je odbacila titulu *princeze od Engleske*, prestala je učiti engleski jezik i odbila je primati Charlesova pisma, davali su indikacije kako do braka neće doći.

Pregovori oko braka upali su u svojevrsni *limbo* te su služili samo tome da odgode ulazak Engleske u rat što je odgovaralo, kako Španjolskoj, tako i samome Jamesu. Što se najbolje vidi iz Parlamenta 1624. g. U njemu su James i Cranfield bili najveći protivnici ulaska u sukob, nasuprot Charlesa i Buckinghama koji su bili najveći proponenti rata. Parlament je skupio oko 240 000 funti, kojima je većinom financirao neuspješna Mansfeldova ekspedicija.

Posljednji događaj prije Jamesove smrti koji je mogao utjecati na stanje katolika u Engleskoj bio je brak između princa Charlesa i francuske princeze Henriette Marije. Odvojeno od uvjeta braka, James se generalno zakleo kako će osloboditi katolike od progona. Ipak, to nije bilo specifično uvjetovano kao u slučaju Španjolskoga braka.

Za kraj odnos Jamesa i katolika u Engleskoj najbolje je opisati kroz dvije prizme. Prva je elizabetanska ostavština odnosa s engleskim katolicima. Antikatolički korpus zakona ostao je manje-više isti u Jamesovo vrijeme, pa je čak doživio i svojevrsno proširenje nakon Barutne urote 1605. g. James ostavlja dojam puno tolerantnijega vladara prema katolicima od Elizabete. Lordovi povezani sa katolicima u Tajnome vijeću, blaži odnos prema rekuzantima te Jamesova politika traženja umjerenih katoličkih elemenata svjedoče tome. Pa čak i za vrijeme polemika oko njegove *zakletve na vjernost*, s određenom skepsom možemo prihvatiti Jamesove riječi kako se tu radi o alatu koji je trebao osigurati samo svjetovnu poslušnost. Iako njen tekst, kao i polemika koja se razvila oko *zakletve na vjernost* sugeriraju drugačije zaključke. S druge strane, imamo kompliciran sukob kraljevskih prerogativa koje je James uzimao kao jedan od prvih teoretičara apsolutne monarhije te papinskih prerogativa. Na prvi pogled, istu tu *zakletvu na vjernost* možemo čitati kao sukob između tih dvaju sukobljenih teorijskih koncepata. No, glavno pitanje je koliko se uopće može ostati katolikom ako se osudi i odbaci institucija papinstva, što je zakletva na vjernost barem teorijski zahtjevala.

Za katolike je pak bilo najbitnije pitanje tolerancije. Odnosno sukob između dvije verzije tolerancije: one koja samo "trpi" drugoga te ona koja prihvaća drugoga. Kralj James bio je spreman na prvu verziju, što vidimo iz toga kako se antikatolički zakoni nisu naročito mijenjali, ali je sam James bio puno popustljiviji prema katolicima od svoje prethodnice. Razočaranje takvim gotovo nepromijenjenim stanjem bilo je jedan od povoda Barutnoj uroti.

Ovu drugu vrstu tolerancije, osim kratkotrajne vladavine posljednjega katoličkoga monarha Engleske Jamesa II. Stuarta, (1685.-1688. g.), katolici u Engleskoj dočekat će tek u 19.st.

6. Bibliografija

1. Knjige i članci:

1. Aristotel, *Nikomahova etika* (Zagreb:Globus, 1988.)
2. Aristotel, *Politika* (Zagreb: Globus, 1988.)
3. Bodin, Jean, *Six Books on Commonwealth* (Oxford: Alden Press, 1967.)
4. Clancy, Thomas English Catholics and the Papal Deposing Power, 1570-1640." *British Catholic History* 6, no.5, 205-227.
5. Croft, Pauline, *King James* (New York: Palgrave MacMillan, 2003.)
6. Dodd, Arthur H., " The Spanish Treason, the Gunpowder Plot, and the Catholic Refugees" *The English Historical Review* 53, no. 212 (1938.), 627-650.
7. Filmer, Robert, *Patriarchia and Other Works*, ur. Peter Laslett (Oxford: Blackwell Publishing 1949.)
8. Fincham, Kenneth i Lake, Peter, , " The Ecclesiastical Policy of King James I" *The Journal of British Studies* 24, no.2 (1985.), 169-207.
9. Fraser, Antonia, *Faith and Treason: The Story of Gunpowder Plot* (New York: Knopf Doublesday Publishing Group., 2014.), E-PUB e-knjiga
10. Hobbes, Thomas, *Levijatan* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk , 2004.)
11. Hogge, Alice, *God's Secret Agents* (New York: HarperCollins Publishers., 2005.), EPUB e-knjiga
12. Holmes, Peter, "The Authorship and Early Reception of a Conference about the Next Succession to the Crown of England", *The Historical Journal* 23, no.2 (1980.), 415-429.
13. Holt, Geoffrey, "The Education of Catholics from Act of Uniformity to Catholic Relief Acts" *Recusant History* 27, no.3 (2007.), 346-358.

- 14.** Kilroy, Gerard, "Queen's Visit to Oxford: A Fresh Look at Neglected Manuscript Sources" *Recusant History* 31, no. 3 (2013.), 331-373.
- 15.** Lane, Michael David, " "Of Whims and Fancies": A Study of English Recusants under Elizabeth, 1570- 1595." (Magistarski rad, Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College, 2015.)
- 16.** La Rocca, John J., "James I. and his Catholic Subjects, 1606-1612: Some Financial Implications" *Recusant History* 18, no.3 (1987.), 251-262.
- 17.** Loomie, Albert. J., " King James I's Catholic Consort" *Huntington Library Quarterly* 34 no.6 (1971.), 303-316.
- 18.** Matusiak, John, *Scotland's King of England* (Nema mjesta izdavanja: The History Press, 2015.), EPUB e-knjiga
- 19.** McClain, Lisa, "Without Church, Cathedral, or Shrine: The Search for Religious Space among Catholics in England, 1559-1625." *Sixteenth Century Journal* 33, no.2 (2002.), 381-399.
- 20.** McCoog, Thomas M., " "The Flower of Oxford": The Role of Edmund Campion in Early Recusant Polemics" *Sixteenth Century Journal* 24, no.4 (1993.), 899-913.
- 21.** McGrath, Patrick i Rowe, Joy, " The Imprisonment of Catholics under the Reign of Elizabeth I." *Recusant History* 20, no.11 (1991.), 415-435.
- 22.** McIlwain, Charles Howard, *The Political Works of James I*, (Cambridge: Harvard university press, 1918)
- 23.** Mulligan, Richard G., *Aristotle's Political Theory* (Oxford: Clarendon Press, 1977.)
- 24.** Murray, John Courtney, "St. Robert Bellarmine on the Indirect Power" *Theological Studies* 9, no. 4 (1948.), 491- 535.
- 25.** Nicholls, Mark, " Strategy and Motivation in the Gunpowder Plot" *The Historical Journal* 50, no.4 (2007.), 787-807.
- 26.** North, Marcy L. "Anonymity's Subject: James I. and the Debate over the Oath of Allegiance" *New Literary History* 33., no. 2 (2002.), 215-232.

27. Parkinson, Anne C., "Rising of the Northern Earls" *Recusant History* 27, no. 3 (2005.), 333-345.
28. Pursell, Brennan C., "The End of Spanish Match" *The Historical Journal* 45, no.4 (2002.), 699-726.
29. Questier, Michael C., "Loyalty, Religion and State Power in Early Modern England: English Romanism and the Jacobean Oath of Allegiance" *The Historical Journal* 40, no.2. (1997.), 311-329.
30. Questier, Michael C., "Sir Henry Spiller, Recusancy and the Efficiency of the Jacobean Exchequer" *Historical Research* 66, no. 161 (2007.), 251-266.
31. Ryan, Clarence J., "The Jacobean Oath of Allegiance and English Lay Catholics" *The Catholic Historical Review* 28, no. 2 (1942.), 159-183.
32. Slingo, Benjamin, "Civil Power and Deconstruction of Scholasticism in the Thought of Marc'antonio de Dominis" *History of European Ideas* 41, no.4 (2014.), 507-526.
33. Stewart, Allan, *The Cradle King: The Life of James VI. and I., the First Monarch of United Great Britain* (New York: St. Martins Press, 2003), EPUB e-knjiga
34. Stewart Jr., James A., "War and Peace in the Hebrides: The Origin and Settlement of Linn nan Creach," *Proceedings of Harvard Celtic Colloquium* vol 16-17. (1996-1997.) , 116-156.
35. Underwood, Lucy, "Recusancy and the Rising Generation" *Recusant History* 31, no.4 (2013.), 511-533.
36. Warnicke, Retha M., *Mary Queen of Scots* (London i New York: Routledge, 2006.)
37. Weir, Alison, *Mary Queen of Scots, and the Murderer of Lord Darnley* (Nema mjestna izdavanja: Random House Publishing Books, 2003.), EPUB e-knjiga
38. White, Peter, *Predestination, Policy and Polemic: Conflict and Consensus in the English Church from the Reformation to the Civil War* (Cambridge: Cambridge University Press., 1992.)

2. Web stranice:

1. Encyclopedia Britannica. William Allen, English Cardinal.
<https://www.britannica.com/biography/William-Allen-English-cardinal> (preuzeto 29.8.2020.)
2. Encyclopedia Britannica. Robert Parsons, English Jesuit.
<https://www.britannica.com/biography/Robert-Parsons> (preuzeto 29.8.2020.)
3. Encyclopedia Britannica. Forty Martyrs of England and Wales.
<https://www.britannica.com/topic/Forty-Martyrs-of-England-and-Wales> (preuzeto 29.8.2020.)
4. Encyclopedia Britannica. Millenary Petition.
<https://www.britannica.com/topic/Millenary-Petition> (12.1.2021.)
5. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Toleration, Four Concepts of Toleration.
(<https://plato.stanford.edu/entries/toleration/#FouConTol>) (20.2.2021.)
6. Encyclopedia Britannica. Robert Catesby.
<https://www.britannica.com/biography/Robert-Catesby> (20.2.2021.)
7. Encyclopedia Britannica. Wardship.
<https://www.britannica.com/topic/wardship> (25.2.2021.)
8. Encyclopedia Britannica. Gunpowder Plot.
<https://www.britannica.com/event/Gunpowder-Plot> (26.2.2021.)
9. Encyclopedia Britannica. Henry IV, King of France.
<https://www.britannica.com/biography/Henry-IV-king-of-France/> (6.3.2021.)

Sažetak

Ovaj rad se primarno bavi suodnosom Jamesa I. Stuarta (1567- 1625.) i njegovih katoličkih podanika u tadašnjoj Engleskoj. Preciznije određeno razdobljem od njegovog dolaska na vlast u Engleskoj 1603.g. pa sve do smrti Jamesa I. 1625.g.

Rad će se također baviti razdobljem Jamesovog vladanja Škotskom, kao i elizabetanskom ostavštinom po pitanju engleskih katolika kako bi se dobio bolji uvid kako u osobne Jamesove stavove prema katolicima, tako i na zatečeno stanje po pitanju katolika u Engleskoj nakon Jamesova uspona na englesko prijestolje 1603.g. Nakon Jamesova dolaska u Englesku rad će se kronološki i tematski podijeliti u tri cjeline: prije Barutne urote, Barutnu urotu 1605.g., te razdoblje poslije Barutne urote.

Jedan od glavnih ciljeva rada je odrediti postoje li promjene u odnosima prema engleskim katolicima nakon Jamesova dolaska na tron. Konkretnije postoje li pomaci po pitanju tolerancije ili razine smanjenjih religijskih progona u odnosu na elizabetansku eru. Drugi glavni cilj jest uočiti promjene u odnosu prema engleskim katolicima u samome razdoblju vladavine Jamesa I. od 1603.g. do 1625.g. Glavni alat za takvu analizu biti će idejna slaganja i sukobi između Jamesa I. i katolika u Engleskoj, kao i utjecaj političkih događaja poput Barutne urote ili ugovaranja braka sa španjolskom infantom na poziciju engleskih katolika.

Generalni zaključak je kako je razdoblje Jamesove vladavine bilo tolerantnije prema katolicima u odnosu na razdoblje vladavine Elizabete I. (1558.g.-1603.g.). Ipak tu se nije radilo o punoj toleranciji pošto su oblici vjerske persekucije poput primjerice zakletve na vjernost ili rekuzanskih globa nastavljali postojati. No, puna tolerancija i nije bila moguća zbog Jamesove ideje o stvaranju ranonovovjekovnog tipa apsolutne monarhije koja bi bila oslonjena na "nacionalnu" Anglikansku crkvu. Kao niti zbog političkog i religijskog konteksta tadašnje Engleske.

Ključne riječi: James I. (VI.), engleski katolici, rekuzanti, ranonovovjekovna Engleska, Barutna urota, religijski sukobi

Abstract

This thesis concerns itself primarily with relations between James I. Stuart and his Catholic subjects in England. More precisely with the timeframe from his ascension to the English throne in 1603. until his death in 1625.

The thesis will also take in account formative years of James I. in Scotland, and the Elizabethan legacy of her relations with Catholics in England, in hopes of providing better insight into James's personal thoughts about Catholics, as well as the state of relations with English Catholics that James inherited from his predecessor upon ascension upon the English throne in 1603.

One of the main goals of this thesis is to determine are there any changes in relations with Catholics in England upon James's ascension. To put it more concretely, are there any changes in the matters of toleration of English Catholics or decreased levels of religious persecution towards the said Catholics in contrast to the Elizabethan era. Second main goal is to determine changes in relations with Catholics in England during the reign of James I. from 1603. to 1625. The main tools of such an analysis will be ideological conflicts and similarities between ideologies of James I. and Catholics in England. The other method used for said analysis will be the effects of political events like the Gunpowder Plot or the prospect of the Spanish Match on relations between James I. and the Catholics.

The general conclusion is that reign of king James I. was more tolerant towards the Catholics in England than his predecessor Elizabeth I.'s reign in England from 1558. to 1603. But toleration never reached its full extent because forms of religious persecution such as recusant fines or the Oath of Allegiance continued to exist. But toleration in full extent was practically impossible. The reason for such an impossibility lies in two things. The first is James's ambition in building the early modern form of absolute monarchy. And the second is political and religious context of that era in England.

Key Words: James I., English Catholics, Recusants, Early Modern England, Gunpowder Plot, Religious Conflicts

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja KRISTIAN BESKEC, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja
magistra/magistrice POVIJEST - FILOZOFIJA, izjavljujem da je ovaj
diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima
i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija.
Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da
nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da
nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj
visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 14.6.2021.

Potpis

Kristian Beskec

OBRAZAC I.P.

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENT/ICA	KRISTIAN BEŠKER
NASLOV RADA	JAMES I. ENGLJSKI MATOČIĆ
VRSTA RADA	DIPLOMSKI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	POVIJEST
ZNANSTVENO POLJE	HUMANISTIČKE ZNANOSTI
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	JOSIP VRANDEČIĆ (PROF. DR. SC)
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	/
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. JOSIP VRANDEČIĆ (PROF. DR. SC) 2. MARKO TROGRLIĆ (PROF. DR. SC) 3. MARKO RIMAC (DOC. DR. SC)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

19. 6. 2021
mjesto, datum

Kristian Bešker
potpis studenta/ice